

6-2

ԳԵՂԱՍ ՍԱՐՅԱՆ

ՄԻՏՈՐԵ

1935 ՄԵՏԼԵՍ

891.99
4-27

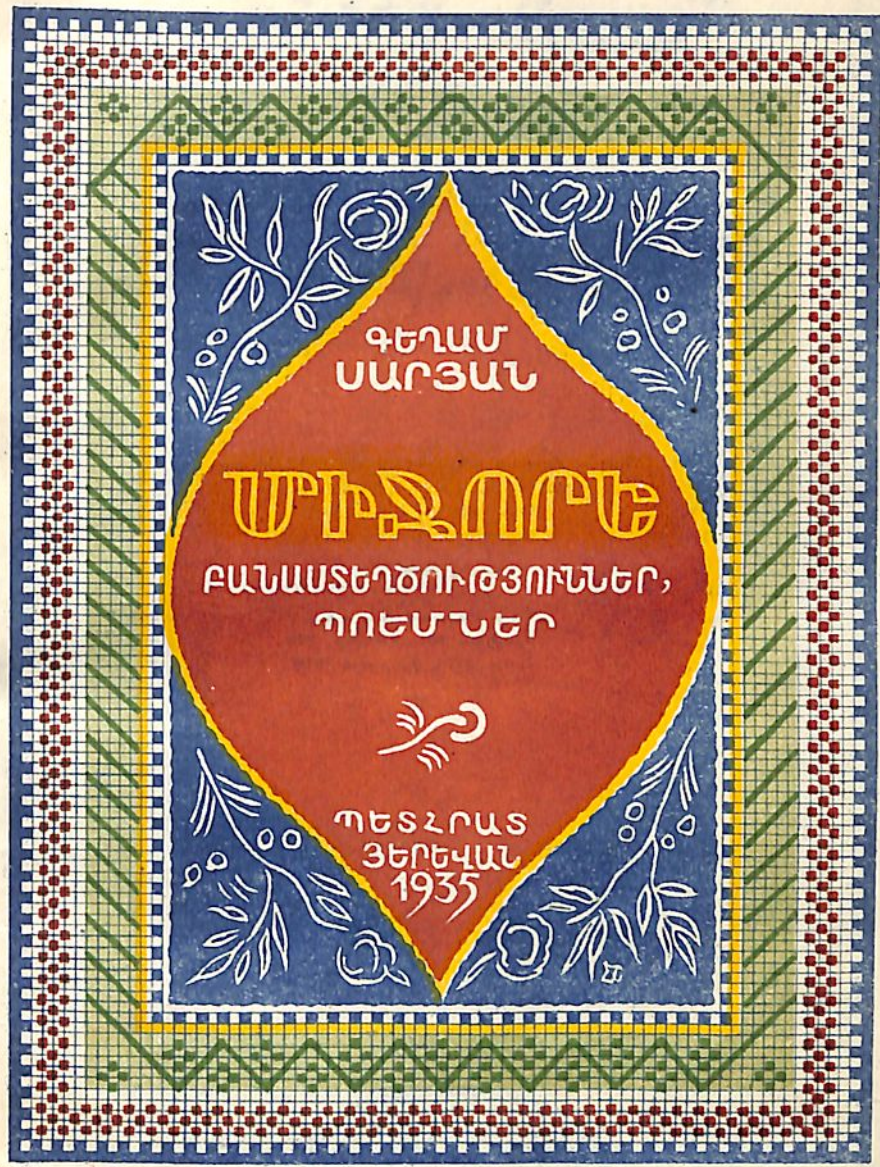
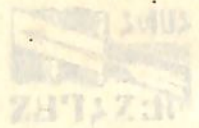
2002
RES & PLS

3188

891.99
U-27 *uy*

19 NOV 2011

Handwritten marks in blue ink

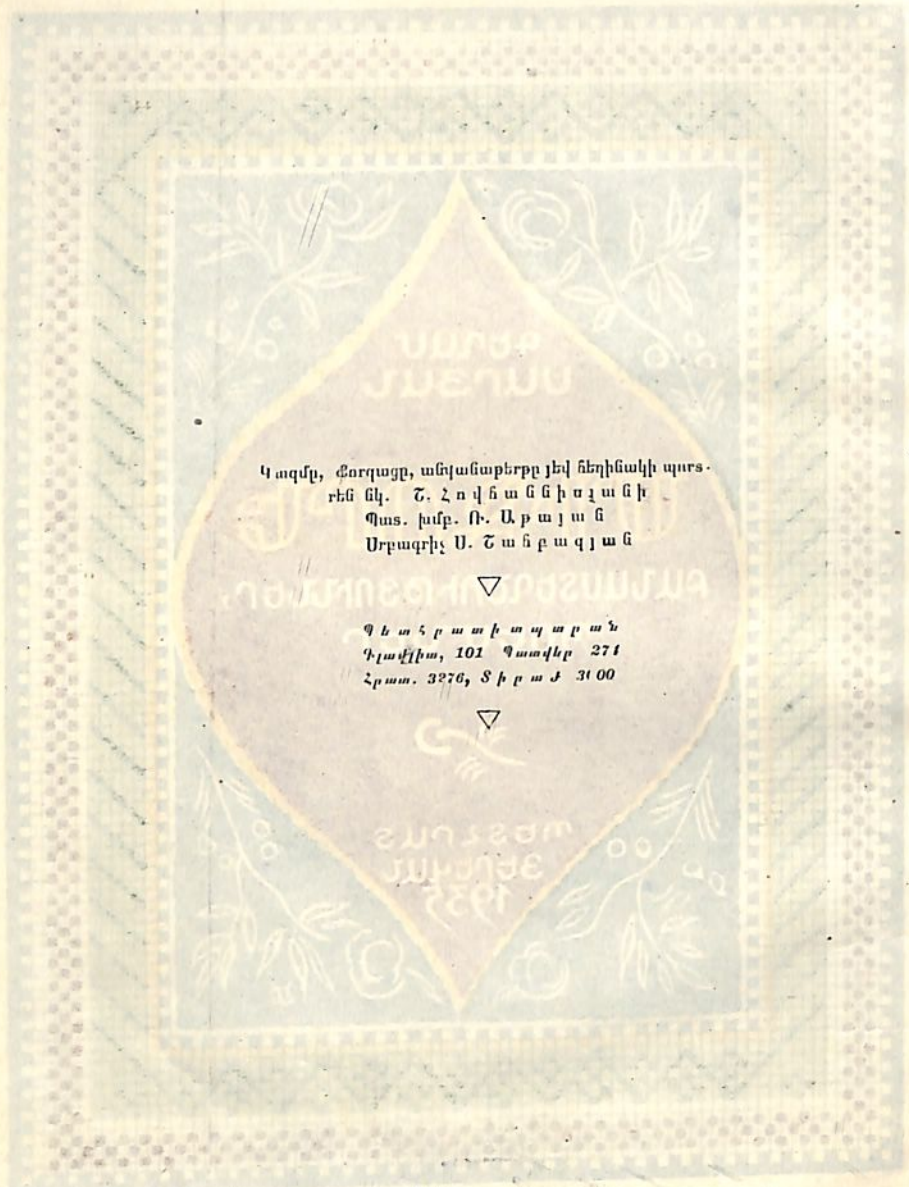

Handwritten marks in blue ink at the bottom of the page.

29.07.2013

53927
2812

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ
ՄԱՍԻՆԻՍՏՐԱՏՈՐԱՏԻ
ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ
ԿԵՆՏՐՈՆ

ՊԵՏՐՈՍ
ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ
ԿԵՆՏՐՈՆ

4692
41

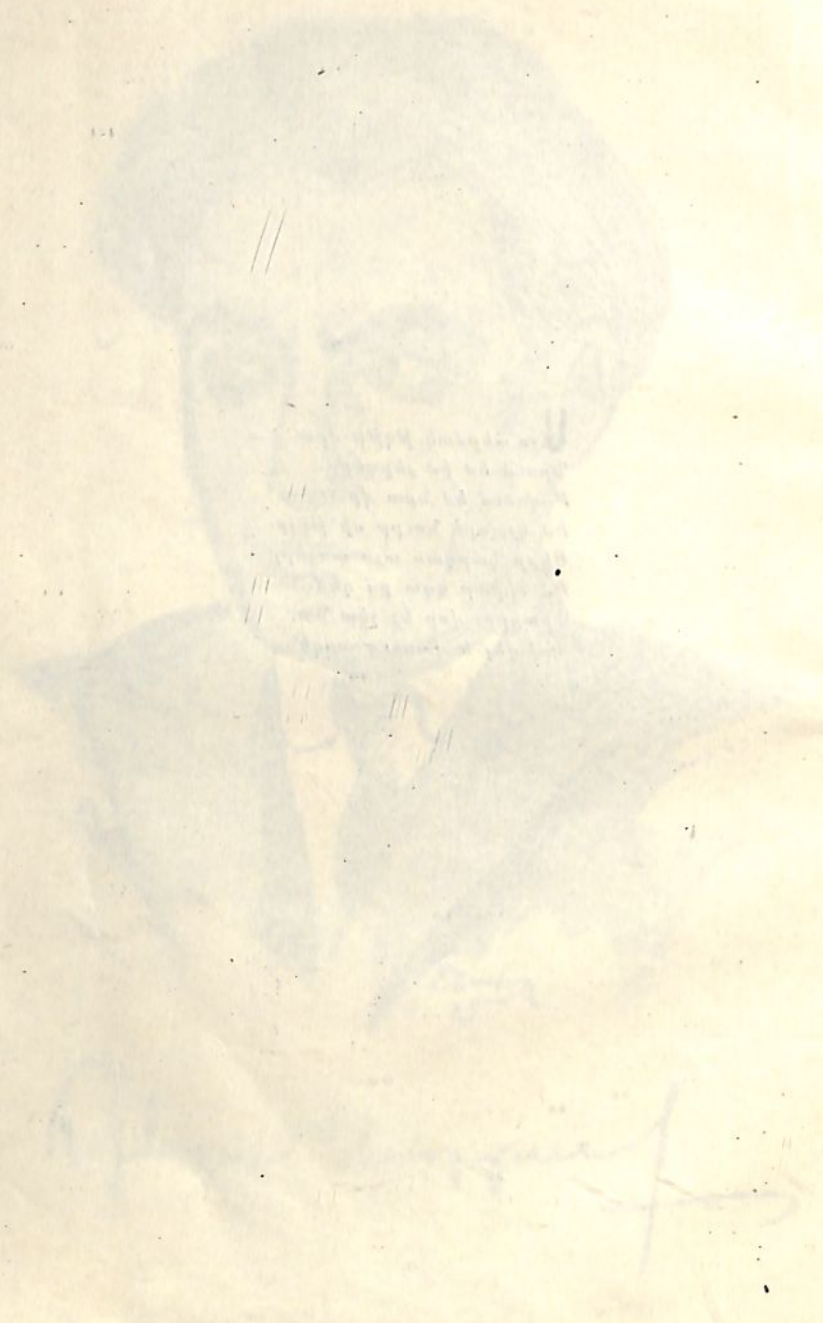
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ
ՄԱՍԻՆԻՍՏՐԱՏՈՐԱՏԻ
ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ
ԿԵՆՏՐՈՆ

И.М. А. МЛСНИК

Արևիկա Արարատ

Այս ճերմակ թղթի վրա
Գրում եմ իմ յերգերը.
Քոչնում եմ նրա վրա
Իմ կյանքի նուրբ մի թելը.
Ցերը կարդաս այս սողերը
Իմ սիրաբ զգա թո՛ղ դեմ.
Գլխացիր, վոր ել չկա նա,
Փոխվել է վաղուց արդեն.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

ՅԵՐԿՐԻ ՅԵՐԳԵՐ

Քարերիդ յերգը յերգեմ,
ԹԵ դարունը վառ,
Վառվող լույսերդ պայծառ
Գովեմ ու յերգեմ,
ԹԵ խանդավառ իմ հոգու
Հույզերը վառար,
Վորոնք նոր Թափ են առել
Իմ յերկրի համար:

Յերկիր, քեզ եմ յերգում յես,
Արշալույսը քո,
Պայծառ դեմքդ լուսերես,
Յես այս յերեկո.
Ի՞նչ դեմ բացվել է դարուն,
Ժպտում են վարդեր,
Ի՞նչ դեմ ջրեր վարարուն
Ու հասուն արտեր:

Ուզում եմ վոր դու լինես
Աննկուն, համառ,
Ու յես ցմահ յերգեմ քեզ,
Որերդդ պայծառ.
Ու վարդերիդ յերանգով
Յերգերս ներկեմ,
Սրտիս Թափով ու հանգով
Յերգեմ ու յերգեմ:

1980

ԲԱԼԼԱԴ՝ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

1

Հազար շեփոր հնչեն թող
Այս առավոտ,
Հազար թմբուկ խփեն թող
Այս առավոտ:
Լույսի հեղեղ, լույսի տոն ե,
Խնդություն,
Հազար շեփոր հնչեն թող
Այս առավոտ

Ո՞վ ե ծնել
Շողշողուն այս պատանին,
Լուսագես ու հրաշյա
Շողշողուն այս պատանին,
Խարսյաշ վարսերը փռել,
Լույս ե տվել խավարին,
Հույս ե տվել սրտերին
Շողշողուն այս պատանին

Տեսեք թովհանքը նրա՝
Հենց նոր ծաղկած նշի ծառ,
Տեսեք հայացքը նրա՝
Արեգակի պես պայծառ,
Տեսեք վարսերը նրա՝
Ճառագայթի շեկ խուրձեր,
Լուսե աչքերի վրա
Լուրթ յերկինքն ե կոացել

Հազար շեփոր հնչեն թող
Այս առավոտ,
Հազար թմբուկ խփեն թող
Այս առավոտ:
Լույսի հեղեղ, լույսի տոն ե,
Խնդություն,
Հազար շեփոր հնչեն թող
Այս առավոտ

2

Կյանք ենք տվել մենք նրան
Արյունով ու քրտինքով,
Յե՛վ բաց դաշտերի վրա,
Յե՛վ յերկաթի սալի քով:
Համառ կռիվ ենք մղել
Տարերքի դեմ ահավոր,
Յե՛վ միշտ հաղթող ենք յեկել
Մեծ յեռանդով ու յերգով:

Տուֆ բարերից շինել ենք
Շենքեր՝ մարմինը՝ նրա,
Յերակների պես աղյան
Մենք ջրանցքներ ենք շինել:
Հետո սիրտը հրաբորք՝
Ելքտրական մեծ կայան,
Վոր բարախում ե հիմա
Ամեն սրտում, ամեն տան

Յե՛վ պղնձե լարերով
Ցանց ենք շինել ներվերի,
Լուսեղ լամպեր ենք կախել
Վորպես աչքերը նրա,
Վոր վառվում են տների
Ու մեծ սյուների վրա՝

Այդ բոլորը կառուցող
Մարդկանց անունի նման

Գործարանները հսկա,
Առողջ թորերի նման,
Դարձրել են ամեն ոք
Շնչառությունը նրա,
Յեվ նա դարձել է հոսր,
Յեվ նա դարձել է խրոխտ,
Յեվ աճել է մեզ հետ նա
Արևի տակ հրաբուրը

Ամեն գարուն ու մայիս
Մեր ցորենի դաշտերից,
Թարմ կանաչից ու վարդից
Հազուստներ ենք հազցրել,
Յեվ փայփայել ենք նրան
Վսակի հույսերի նման,
Յեվ անունը դրել ենք
Խորհրդային Հայաստան

3

Մեր զրկանքով ու կյանքով,
Արյունով ես աճել դու,
Մեր պայքարով ու կամքով,
Հույսերով ես աճել դու.
Խորհրդային Հայաստան,
Խորհրդային Հայաստան,
Այս վառ արևը վկա՝
Մեր հեքով ես աճել դու

Վոր լինի մեծ այգարաց,
Կառուցում ու հաղթանակ,
Վոր սերունդների զիմաց

Մենք ամոթով հիմանք.
Վոր ամեն մի տաշած քար
Ժպտա նրանց, յերբ վոր գան,
Վոր դու լինես միշտ պայծառ,
Խորհրդային Հայաստան...

* * *

Հազար շեփոր հնչեն թող
Այս առավոտ,
Հազար թմբուկ խփեն թող
Այս առավոտ
Լույսի հեղեղ, լույսի տոն է,
Խնդություն,
Հազար շեփոր հնչեն թող
Այս առավոտ...

1930

Ժ Ա Մ Ա Ց Ո Ւ Յ Ց Ը

1

Ժամացույցը բարախում ե,
Հա բախում ե մի մեքենա,
Վոր ընդհանուր վազքից յերբեք
Մեր յերկիրը յետ չմնա:

Ամեն դարկը քայլ ե մի մեծ
Իմ յերկրի գալիքի վառ,
Մանկան պայծառ ծիծաղի պես
Լուսապայծառ, լուսապայծառ...

Ու ձորերից խուլ ու հեռու,
Խոցված կրծքից հսկա լեռան,
Հոսում են դեռ հազար առու,
Ու քրքշում միարեքան:

Ժամացույցը բարախում ե,
Հա բախում ե մի մեքենա,
Վոր ընդհանուր վազքից յերբեք
Մեր յերկիրը յետ չմնա:

2

Ու բյուր ալիք, առու վարար,
Մերթ կարկաչուն, մերթ փրփրած
Մեր գաշաերում բռնել են պար,
Հա կանչում են, քաշում իրար:

Դեպի գեմի ձորը մտալի,
Հա վազում են թափով արագ,
Իրար գրկած անթիվ ալիք,
Վոր հյուղերում վառեն «ճրագ»:

Յեվ ջրերի այդ կարկաչին
Յերգն ե հյուսվում անխիների,
Վոր թառել են ձորի լանջին,
Բռունցքի տակ բանվորներին

Ու վորպես մի յերկաթե սիրտ
Բարախում ե մի մեքենա,
Վոր հաղթական այս որերում
Մեր յերկիրը յետ չմնա ..

3

Լարերը բյուր՝ արլան յերակ,
Կլանում են անկուշտ, ագահ
Յեվ տանում են գյուղ ու քաղաք
Ալիքների ուժը հսկա:

Սպասում ե այնտեղ մթնում
Կույր աչքի պես գյուղը խավար,
Արեն արդեն մայր ե մտնում,
Լնք, շուտ լույս տար գյուղի համար:

Յեվ քաղաքում հսկայաշունչ
Գործարաններն են հանդում,
Այդ ուժի տակ հաղաք անիվ
Ծիծաղում են, խնդում, թնդում:

Այդ ուժի տակ բարախում են,
Հա բախում են բյուր մեքենա,
Վոր ընդհանուր վազքից յերբեք
Մեր յերկիրը յետ չմնա:

1927

ՅԵՐԿԱԹԱԼԱՐԻ ՅԵՐԳԸ

1

Յեւա փողոց մի իրիկուն,
Յեւ քամի յեր, և ձյուն, և թին,
Յերբ արեւը չկար արդեն,
Յեւա փողոց մի իրիկուն:

Տեսա յարդիկ, վորոնք անցան,
Յեւ լույսերը մեր քաղաքի,
Լսեցի մեզմ նվազի ձայն
Քաղցրակարկաչ թավ ջութակի:

Մի ս մի չ ո կ դառնում եր հար,
Յեւ հնչում եր մի յեղանակ,
— Դ՞նւ յես յերգում, յերկաթալնր,
Այս ցուրտ քամու մասների տակ:

— Յես եմ յերգում, լսում ես ինձ,
Հուզում ե քեզ յերգըս արդյոք:
— Յերկաթալնր, յերգիր նորից,
Այդպես քաղցր ու սրտիս մոտ:

2

... Ու մինչև լույս լսեցի յես
Յերկաթաձայն յերգը նրա,
Հափշտակված մի մանկան պես՝
Գլուխս հենած սյունի վրա:

Նվազում եր մի թավ ջութակ,
Մի հուզական յերգ եր ասում,
Պատմում եր, վոր այդ յերգի տակ
Ինքը հաղար սիրա ե հուզում:

— Այդ յերգի տակ — ասում եր նա,
Մի խենթ թափով ու անզաղար
Անիվներ են դառնում հիմա,
Վորպես հլու կամակատար:

Մի ս մի չ ո կ դառնում եր հար,
Յեւ հնչում եր մի յեղանակ.
— Դ՞նւ յես յերգում, յերկաթալնր,
Այս ցուրտ քամու մասների տակ:

3

— Տես, խփում ե այնտեղ մի սիրտ,
Ուժի հսկա մի մեքենա.
Յես այդ ուժի մասն եմ վտիտ,
Վոր ձգվել եմ սյունի վրա:

Յես գնում եմ հեռու, հեռու,
Յեւ գործարան, և հանք, և տուն
Վորպես ուժի մեծ մի առու՝
Կյանք եմ տալիս նրանց հոգուն:

Բայց իշխում ե ինձ վրա նա,
Վորի զիմաց չնչին եմ յես,
Քրտինք թափող մարդը անա,
Վոր հզոր ե արեի պես:

Նա յե հյուսել աշխարհն այս մեծ,
Գլուխի ե գարեք, դարեք,
Հիմա կանգնած, հաղթողի պես
Հաղար հույսի ջահ ե վտեղ...

Այդպէս յերգեց նա մինչև լույս
Յերկաթածայն յերգը իրա,
Վոր թափանցեց խորքը հոգուս,
Արևն ինչպէս ծովի վրա:

Յե՛վ բարձրացա՛յ իմ դեմ նորեն
Յերկիրն իմ վառ, լուսասպակ,
Յե՛վ արեը պայծառորեն,
Վոր պահվել էր լեռների տակ:

Դարձա՛յ նորից կյանքը յետուն,
Յե՛վ վազք՝ դեպի մի ապագա,
Մի լուսեղեն պայծառ դարուն,
Վոր պիտի գա, վոր պիտի գա:

Ու լսվում ե գեռ անդադար,
Նվազում ե մի թափ ջուրի,
— Դո՛ւ յես, դո՛ւ յես, յերկաթալճր,
Վոր յերգում ես իմ կրծքի տակ:

1930

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԳՐՎԱԾ ԺԱՅՈՒ ՎՐԱ

Այնտեղ գետն ե խշշում անա,
Այստեղ ձոր ե, վայրի, քարոտ,
Ու ժայռերի սրտում հիմա
Ուժանակի անեղ վորոտ:

— Իջիր, քլունգ, բարձրացիր, բահ,
Բրախնքը թող թափի, հոսի,
Մենք այս ձորում հիմա անահ՝
Կյանք ենք տալիս Ձորագետին:

Վորոտում ե յերգը այսպէս,
Այս խուլ ձորում վայրի ու խենթ,
Յե՛վ կարոտով, սիրով ասես՝
Սիրտս ե խոսում մի ժայռի հետ:

Կանգնել ե նա դեմ հանդիման
Ու հայացքը դեմքիս հասել,
Թվում ե թե անցան հիմա՝
Դլորվեցին դարեր, դարեր...

Թվում ե թե կանգնել եմ յես
Դեմը մի հին հուշարձանի,
Ու գիտնական մեծ Մարբի պես
Սիրտն եմ կարգում այդ ժեռ քարի:

Հիշում եմ յես պատմութիւնը՝
Պատմութիւնը այն հին դարի,
Յեւ վ հրեշ մի թագաւորի
Գիրքը՝ գրված մի ժեռ քարի:

— Յես — գրել եր քարի վրա —
Թագաւորս այս ինչ յերկրի,
Տիրելով այս գահին՝ ահա
Այսքան մարդու վերցրի գերի:

Գլխատեցի այսքան մարդու,
Տիկ հանեցի նրանց կաշուց,
Յեւ վ յերկիրն այս ավերելով՝
Վերածեցի սոխրի, փոշու...:

...Ու անցել ե ժամանակը,
Յեւ վ սահել են դարեր, դարեր,
Վոր բորենու լեզվի նման
Լիզել են բյուր արնոտ քարեր:

Հիմա կարծես կանգնել եմ յես
Գեմը մի հին հուշարձանի,
Ու գիտնական մեծ Մարբի պես
Սիրան եմ կարգում այս ժեռ քարի:

Գրում ե նոր մի պատմութիւն
Մի դասակարգ հերոսական,
Վոր աննկուն, համառ, տոկուն,
Կերտում ե նոր մի ապագա:

Գրում ե նա, վոր մենք յեկանք,
Այս «չարբաշատ» խուլ ձորի մեջ
Ստեղծեցինք լուսե մի կյանք,
Յեւ վ արեներ անմար, անշեջ:

Շենացրինք այս խարխուլած
Յերկիրը ձեր, հնադարյան,
Ու հաղթեցինք մեր դեմ յեկած
Ամեն արգելք՝ զնով արյան:

Խորտակեցինք ժայտեր հոյր,
Փոխեցինք շատ դետերի հուն,
Վոր վառվեն բյուր լույսեր բոսոր,
Թափ ու կյանք տան յերկրի հոգուն:

Կանգնեցրինք շենքեր հսկա,
Գործարաններ յերկաթակուռ,
Վաղվա մարդը թող լավ զգա՝
Կովով ծնվեց այն, ինչ վոր կա:

Վաղվա մարդը թող լմանա —
Այդ մեծ կովում հերոսական
Շատ ընկերներ գրկեցին մահ՝
Արիաբար ու հաղթական...:

...Ու կանգնել եմ խոհուն, հանդարտ,
Կարգում եմ լուռ մի պատմութիւն,
Վոր գրում ե մի դասակարգ՝
Ժայռի վրա և իմ հոգում:

Այստեղ գետն ե խշշում ահա,
Այնտեղ ձոր ե վայրի, քարոտ,
Ու ժայտերի սրտում հիմա
Ու ժանակի ահեղ վորոտ...:

— Իջիլը քունգ, բարձրացիր բահ,
Քրտինքը թող թափի, հոսի,
Մենք այս ձորում հիմա անահ՝
Կյանք ենք տալիս Ձորագետին:

1930

ՏԱՐԵԳԱՐՁԻ ՅԵՐԳ

Բոլոր տասներկու տարեկաններին

I

Դու ծնվեցիր այն գիշեր, այն կովի գիշեր,
Դուցե հերոս հայրիկիդ մեռնելու պահին,
Նա քեզ թեև չտեսավ՝ մեռնելիս հիշեց,
Յերբ ազմկում եր գրսում բբաշունչ քամին:

Դու ծնվեցիր այն գիշեր, այն կովի գիշեր,
Գնդակների շառաչուն տարափի ներքո,
Յերբ մեր յերկրին շողջողուն արև եր իջել,
Յերբ բանվորները յերկրի՝ տուն գարձան յերգով:

Դու ծնվեցիր այն գիշեր, այն կովի գիշեր,
Վոր փայլ առավ արևի շողերի ներկով,
Յերբ մեր բանակը յերկրից տերերին քշեց՝
Գնդակների շառաչուն տարափի ներքո:

Այսօր լրանում է քո տասներկու տարին,
Դու ծնվեցիր այն գիշեր, այն կովի գիշեր,
Դուցե հերոս հայրիկիդ մեռնելու պահին,
Յերբ մեր յերկրին շողջողուն արև եր իջել:

II

Բոլորեցիր արդեն քո տասներկու տարին,
Քեզ հետ յերկիրը աճեց, քեզ հետ մեծացավ,
Շողջողում է ահա, տես, վորպես պատանի,
Վորպես լույսով դարդարուն փարթամ կաղնի ծառ:

Բացվեցին քո ճամբերում շուշաններ լուսե,
Ելեկտրական արեգներ ժպտացին քո դեմ,
Ինչ իմ մանուկ հասակում հեքյաթն է ասել,
Դու քո պայծառ աչքերով տեսնում ես արդեն:

Դու քո պայծառ աչքերով տեսնում ես արդեն
Աղամանդե լույսերի կոկոնները վառ,
Այդ աստղեր չեն, վոր յերկնի կապույտում հարբել՝
Ու մի գիշեր հողմերի շունչով թափել վար:

Այդ մեր յեռանդն է վառվում սյուների վրա,
Վոր թափել ենք ջրառատ հեռու ձորերում,
Վոր տասներկու արեգներ բարձրանան ահա,
Նոյեմբերյան մարտերի տասներկու տարում:

Նոյեմբերյան դու սերունդ, պայծառ պատանի,
Վոր բարձրացել ես ահա լույսերի յերգով,
Տես, բարձրանում են ահա սերունդներ քանի,
Սոցիալիզմի կառուցման աղմուկի ներքո՝

Ու ծնվում ե հենց հիմա մի սերունդ լուսե,
Հանդիսավոր այս ուրին, պայծառ այս գիշեր,
Յերբ վոր յերկրում մի փոսկե հեքյաթ ե հյուսվել,
Յերբ վոր յերկրին խնդության իջել ե գիշեր՝

Ու դեռ կգան նորերը, սերունդներ քանի,
Տարիները կդառնան վորպես կաբուսել,
Իսկ մենք կժպտանք նրանց ամեն մի քարից,
Յեվ սյուների վրայից՝ վորպես վառ լույսեր՝

Նոյեմբերյան դու սերունդ, պայծառ պատանի,
Վոր բարձրացել ես ահա լույսերի յերգով,
Իոլորեցիր արդեն քո տառներկու տարին,
Սոցիալիզմի կառուցման աղմուկի ներքո՝

Կաճի յերկիրը քեզ հետ, կմեծանաս դու,
Ժամանակը կարծաթի մազերդ մի ուր,
Յեվ խնդությունը կյանքի քո պայծառ հոգում,
Վոսկի մի յերգ կդառնա, վոսկի մի սրոր՝

Որորոցում կնիրհի մի լուսե մանուկ,
Կկախվի քո հայացքը նրա անարին,
Կշշնջան շուրթերդ մի պայծառ անուն,
Ու մեզմ մի յերգ կհնչի մի նոր քնարից՝

Ու մեզմ մի յերգ կհնչի մի նոր քնարից,
Որորոցում կնիրհի մանուկը լուսե,
Իսկ մենք կժպտանք նրան ամեն մի քարից,
Յեվ սյուների վրայից, վորպես վառ լույսեր՝

Այսօր լրանում ե քո տառներկու տարին,
Դու ծնվեցիր այն գիշեր, այն կովի գիշեր,
Գուցե հերոս հայրիկիդ մեռնելու պահին,
Յերբ մեր յերկրին շողշողուն արև եր իջել՝

Ա Ճ Ո Ւ Մ

I

Հողմերի դեմ չեն յերերա
Լույսերը քո պայծառ ու վառ,
Յետ չի դառնա յերեկը քո
Ո՛ր, յերկիր իմ լուսապայծառ:

Քո հեքի հետ ապրում ենք մենք,
Ու շնչում ենք քեզ հետ մեկտեղ,
Մեզ հետ մեկտեղ ճամբա անցած,
Ո՛ր, յերկիր իմ լուսապայծառ:

Լույսերն՝ հազար, հույսերը՝ բյուր,
Քո ճակատին պսակ են վառ,
Ջրանցքների կանչը համբույր,
Ո՛ր, յերկիր իմ լուսապայծառ:

Վաղվա գայիք որվազ համար
Մենք մեր կյանքը չենք խնայի,
Յերկիր իմ վառ, լուսավարար,
Լուսապայծառ, լուսապայծառ...

II

Ճերմակում են ժաղերբու,
Դու մեծանում ես այնքան,
Տարիները իմ դեմքին
Ակոսներ են քանդակում,
Նոր սերունդներ են գալիս
Քո ճամբաները դոփում,
Ո՛ր, յերկիր իմ հաղթական,
Դու մեծանում ես այնքան:

Վառվում ե լույսը, մարում,
Որերն անցնում են արագ,
Հին աշխարհի խավարում
Լուսե յերկիր իմ հրակ,
Մահանում ե ամեն օր,
Ամեն վայրկյան, ինչ վոր կա,
Դու հյուսում ես կյանք մի նոր,
Դու մեծանում ես այնքան:

Խորհրդային իմ յերկիր,
Խորհրդային իմ յերկիր,
Վաղը, յերբ յես չեմ լինի,
Յերբ հաղաբները կգան,
Քո ճակատին հաղթական,
Լուսե պսակ կլինի,
Միշտ խանդավառ ու ժպտուն,
Դեմքդ պայծառ կլինի:

1928

Ք Ա Ր Տ Ա Շ Ն Ե Ր Ը

Այս մեր փողոցում, բարոտ փողոցում,
Կառուցում են շենք վարդազույն բարից,
Այնտեղ ամեն ոք փայտ են սղոցում
Ու քար են տաշում մարդիկ սրտակից:

Յե՛վ քարերի հետ մաշվում են նրանք,
Տաշվում են, վորպես քարերը դեմի,
Շենքը յեղնում է, բարձրանում շարք-շարք,
Ասես ժպտում է քո առաջ հիմի:

Յե՛վ ակամայից սիրտս խնդում ե,
Վոր ամեն մի մարդ քարերի վրա
Իր մկանները ուժը դընում ե,
Վոր այդ գեղեցիկ շենքը բարձրանա:

Այս մեր փողոցում, բարոտ փողոցում,
Կառուցում են շենք վարդազույն բարից,
Այնտեղ ամեն ոք փայտ են սղոցում
Ու քար են տաշում մարդիկ սրտակից:

Ն Ո Ր Ա Կ Ա Ռ Ո Ւ Յ Ց Ը

Յես տեսնում եմ բարձրանում ես որ-որի,
Տուֆաբար շենք, վարդազույն ու գեղեցիկ,
Յե՛վ գիտեմ վոր մինչ ամառը բոլորը՝
Տուֆաբար շենք, կլինես դու յերկնածիզ:

Յե՛վ գիտեմ վոր մինչ քամին գա ցուրտ ձմռան,
Ձյունափառ մեր լեռներից ձիգ իջնի վար,
Կհանդչի շատ բեռնակիրը սայլ քո գոան,
Աչքերիդ վառ կրակները կերևան:

Ու գիտեմ վոր արյունի ու բրտինքի
Շաղախով են քո քարերը միացել,
Յե՛վ արևը բեզ վրա իր ստինքի
Շողերով վառ ճակատներ է լվացել:

Յե՛վ կանգնել են բանվորները հողագույն,
Ու շարել են, ու շարել են, ու շարել,
Ու քարերը, շաղախները ջինջ հողու
Հույզերով ու խնդությամբ են պաշարել:

Ու տեսնում եմ բարձրանում ես որ-որի,
Տուֆաբար շենք գեղեցիկ ու վարդազույն,
Մինչ արևը լեռներից գեն մուրը՝
Տուֆաբար շենք, ականջիւր դու իմ հոգուն:

Յես ուզում եմ խնդությունը լինի հորդ,
Դռներում քո, սրտերից ներս, անվախճան,
Յեզվ ամեն մի բնակիչ քո անհաղորդ՝
Դառնության ու տրամության ու խեղճության:

Յես ուզում եմ, սուֆաքար շենք վարդազույն,
Վոր ծոցում քո ճովողեն շատ մանուկներ,
Նրանց խինդը վողողի բակ ու անկյուն,
Ու լինես դու նրանց հետ մի խաղընկեր:

Ու նրանք յերբ մեծանան ու ծերանան,
Ու յերբ կյանքը մագերին սև ցանի ձյուն,
Դու լինես վառ հուշարձան մի խնդության,
Ու նրանց դեմ վերստին մի մանկություն:

Յես տեսնում եմ, բարձրանում ես որ որի,
Տուֆաքար շենք վարդազույն ու գեղեցիկ,
Յեզվ գիտեմ վոր մինչ ամառը բոլորի՝
Տուֆաքար շենք, կլինես դու յերկնածիզ:

1934

Ք Ա Ղ Ա Ք Ը

I

Այս քաղաքում տեսել եմ յես անթափանց մի գիշեր,
Յեզվ տնակներ կիսաքանդ՝ անսպասուհան ու անդուռ,
Վորոնց վրա ծեր ժամի գանգի զողանջն ե իջել,
Ու ծանրացել վորպես մուժ, վորպես անեծք, վորպես բուռ:

Յեզվ աչքերի նման կույր՝ յես տեսել եմ ամեն որ
Անսպակի, ավերակ պատուհանները մռայլ,
Ու նրանց դեմ վորոնացող պտուտահողմն անավոր,
Վոր իջնում եր լեռները վորպես սոված, դաժան գայլ:

Յեզվ սովալլուկ ու դժգույն մանուկներ եմ տեսել յես,
Ու մերկությունը նրանց վոր լիզում եր ցուրտ քամին,
Նրանց կյանքն եր շպրտել աշնան տերևների պես,
Վոր այդ սաղարթների հետ հողմը քշի ու տանի:

Ու տեսել եմ գինեբույր շարանները կառքերի՝
Ջուռնի նվոց միալար, վորպես սոված վորրի լաց,
Վոր հնչում եր հին Գյուլմարու հեռու, խարխուլ թաղերից
Ու արձագանք եր տալիս հողիների մեջ հարբած:

Հիմա ուր են, ել չկան, ինչ տեսել եմ յես առաջ,
Մնացել են ժամերի սիլուետները կիսաքանդ,
Յեզվ կուզիկ մի քահանա, վորպես գանգի մի զողանջ,
Վորոնք մեր մեծ կառուցման բարերի տակ կմնան:

Ո՛ր, քաղաք իմ, քեզ այնպես հարազատ եմ յես,
Մտերիմ եմ քո տաշած ամեն մի քարին,
Վարդագույն մի խնդություն տուֆ քարերիդ պես,
Ասես ներկել ե կյանքիս տասնևմեկ տարին:

Վարդագույն մի խնդություն ջահել իմ հոգում,
Յես շրջել եմ ամեն ուր փողոցները քո,
Դու ապրել ես, շնչել ես ինձ հետ իմ յերգում,
Ու հարբել ես խնդությամբ ամեն յերեկո:

Շենքերը, վոր հիմա կան, փողոցները նոր,
Կապույտ գոտին ջրանցքի, կայանը լույսի,
Խինդ են սփռել իմ հոգում, վոր այնտեղ մի ուր
Հուլյաթաթավ յերգերի մի առու հոսի:

Շենքերը, վոր հիմա կան, փողոցները նոր,
Բարձրացել են ու աճել աչքերիս առաջ,
Յե՛վ աղմուկը կառուցման բարձրացել ե վոր,
Յես լսել եմ վորպես յերգ, նոր կյանքի ղողանջ:

Ու տարերքը շարժել ե յերկիրը մի ուր,
Որորվել են շենքերիդ կասառնները յերբ,
Դու անվհատ ու համառ շառաչունով նոր,
Սըտիդ անհուն յեռանդով կանչել ես—յեկեք:

Ու յելել են աննկուն շոկատները մեր,
Կառուցման նոր մարտերի, նոր կովի համար,
Շաղախել են քրտինքով, միս, բանի քարեր,
Ու իրենց կամքն են թողել նրանց մեջ անմար:

Ո՛ր, քաղաք իմ, քեզ այնպես հարազատ եմ յես,
Ու մտերիմ քո տաշած ամեն մի քարին,
Վարդագույն մի խնդություն տուֆ քարերիդ պես,
Ասես ներկել ե կյանքիս տասնևմեկ տարին:

Փոխվել ե քո սյատկերը ու փոխվել ես դու,
Ու փոխվել ե քո մեջ նա՛ կյանքը հարածուն,
Կառուցվել ես յերկնի տակ ու մեր ջինջ հոգում,
Ել դանդաղները ժամի քո դեմ չեն հաջում:

Ու չի իջնում քեզ վրա միստիկ յերեկո,
Ու քո սրտում չի նվում լացը վորբերի,
Պայծառ-պայծառ աստղերի անձրևի ներքո,
Յերեկոն քո՛ լուսեղեն վարդեր կրերի:

Կիջնի ահա յերեկոն, կրացվեն լույսի
Շուշանաթերթ լամպերի կոկոնները վառ,
Կնայի քեզ յերկնքից մի գունատ լուսին,
Վոր անոթը ե աշխարհին լույս տալու համար:

Կնայի քեզ յերկնքից մի գունատ լուսին,
Կիջնի ահա յերեկոն, գիշեր կլինի,
Մութը վրան կխփի լեռների ուսին,
Յե՛վ լույսերի սարսափից քաղաք չի մտնի:

Կշառաչի քաղաքում կյանքը, կըլեռա
Ռազիոնների քաղցրալուր նվագների տակ,
Ու գինեբույր պանդոկի սանդուղքի վրա՝
Վոչ մի սրտում չի խրվի ֆիննական դանակ:

Փոխվել ե քո սյատկերը, փոխվել ե այնքան,
Ու փոխվել ե քեզ հետ նա՛ կյանքը հարածուն,
Ու հիմա քեզ լուսեղեն ու զվարթաձայն,
Ո՛ր, քաղաք իմ, վաղվա նոր որբն են կանչում:

ԿՈՍՈՒՆԱՐՆԵՐԸ

I

Յես տեսել եմ նրանց հրդեհներում այն մեծ,
Գնդակների շաչուն տաբալներին ներքո,
Մարտի այն որերում, յերկրում մեր հոգածեծ,
Աննկուն ու արի բազուկով ու հոգով,
Աչքերի մեջ պայծառ լուսե կայանները,
Կռվում էյին նրանք, բյուր կոմունարները:

Կռվում էյին նրանք: Յեվ հրդեհվող յերկրի
Բոցի ծիրանափայլ լեզուներով ահա
Պատմությունն էր գրվում նրանց վսեմ կովի
Մեր գառամած յերկրի սեահողի վրա:
Ընկնում էյին նրանք գրկած ալ վարդերը,
Կռվում էյին խիզախ, բյուր կոմունարները:

Յեվ մեծ մարտնչումի պայքարներում վսեմ,
Ծխի արյունափայլ քուլաների վրա,
Տեսնում էյին նրանք հաղթանակներ լուսե,
Տեսնում էյին կյանքը նոր ընթացքով ահա,
Թնդում էյին գվարթ նրանց խրամները,
Կռվում էյին նրանք, բյուր կոմունարները:

Ու շողշողուն մի ոք, լուսե մի այգաբաց,
Խիզախ ու քաջասիրտ սուրհանդակի նման,
Մեր լեռներից ուրախ, ուժեղ մի հոգմ սուբաց,
Յեվ վորոտաց գվարթ հորիզոնի վրա,
— Յնձա թող յերկիրը, ցնձան թող սրտերը,
Հաղթանակը տաբան բյուր կոմունարները:

II

Յես տեսել եմ նրանց մեր յերկրի ընդերքում,
Մետաղի ու քարի կռիվներում ահեղ,
Քանդում էյին նրանք, յերգեր էյին յերգում,
Հանքերի խավարում անթիվ ծեր ու ջահել:
Ու յերգերով նրանց ցրվում էր խավարը,
Քանդում էյին նրանք՝ բյուր կոմունարները:

Քանդում էյին նրանք և կուրծքը ժայռերի,
Յեվ տները խաբխուլ, գերեզմանի նման,
Յեվ փրփուրն ջրերը մեր վիշապ գետերի
Հանում էյին յերկրի հորիզոնի վրա,
Վարպես նոր արեգներ փռած վառ վարսերը,
Արևներ կառուցող բյուր կոմունարները:

Բարձրացող վորմերի վրա յեմ տեսել յես,
Քրախնքով շաղախված տուֆ քարերի վրա,
Տաշում էյին նրանք քարերը վարդերես,
Ու կառուցում բազում տներ ու գործարան,
Ուրախ էյին նրանք ու նրանց յերգերը,
Վորմեր էյին շարում բյուր կոմունարները:

Ու հասուն արտերի ծփանքներում անհուն,
Վոսկեհատ ցորենի վառ շեղջերի առաջ,
Հասկերի հոգմաշունչ այլալոցում անբուն,
Համայնական անափ դաշտերի մեջ կանաչ,
Սփռում էյին նրանք իրենց խինդն ու սերը՝
Արևի ու բերքի բյուր կոմունարները:

Մեծ ե ձեր անունը, իմաստալից ու վեհ,
Սերունդների համար հավետ նվիրական,
Ինչպես բազմախորհուրդ լուսեղ զորքերը ձեր,
Ճամբաները սլայծառ զեպի մեծ ապագան,
Գիտեմ, ձեր անունը կորհներգին դարերը,
—Յերկրի ամեն քարում կան կոմունարները:

Կթողնեք դուք յերկրում արևաշող մի կյանք,
Յերջանկութուն ու սեր, սլայծառ մի ապագա,
Ու վորպես թանգարժեք, իմաստուն մի կտակ
Կշողան նրանց զեմ, յերբ վոր աշխարհ կգան,
Սերունդների առաջ կթնդան քարերը,
—Յերկրի ամեն խորշում կան կոմունարները:

Յեվ ձեր անունի տակ սլայծառ մի կյանք կաճի,
Կբարձրանան բազում մանուկներ արևաչ,
Ծաղիկներ կբուսնեն նրանց ամեն կանչից,
Ուրախ կլինի կյանքը, ուրախ ու բարեհաճ,
Ու յերբ դարձնի հովը, կշրջան ծառերը,
—Յերկրի ամեն խորշում կան կոմունարները:

Յեվ յերբ լինի գիշեր, մեր յերկրի լուսածոր
Բիրերը կփայլեն արևների նման,
Յերկիրը կդառնա շողշողուն լույսի ծով,
Աստղերը կազատեն հորիզոնի վրա,
Վոսկե գրերի պես կժպտան լամպերը—
—Մեր հայացքի մեջ են բյուր կոմունարները:

1988

Բ Ա Ղ Ա Ք Ի Հ Ե Տ

Կանգնած եմ յես ահա մի բլրակի վրա,
Դեմըս տարածվում ե քաղաքը մեր,
Գիշերը փռել ե կապույտ մահուղն իրա,
Ու թարթում են հազար լուսեղ աչքեր:

Աչքերից աչքերըս վառ շողեր են խմում,
Զեփյուռի շուրթերը ճակատիս,
Միտքս քաղաքի հետ մունջ զրույց ե անում,
Ախուրյանն ե խշշում ձորակից:

Յես ասում եմ, քաղաք, ահա քո աչքերում,
Բիրերում վոսկեհուր, հազարափայլ,
Իմ միտքն ե թափառիկ՝ այս ժամին դեգերում,
Իմ միտքն ե դեգերում համրաքայլ:

Նա ասում ե՝ մտքիդ այդ յես եմ փայլ տվել,
Այդ յես եմ քայլ տվել քո հոգուն,
Պայքարներս վսեմ, վոր չես կարող թվել,
Նրանք են քո հոգում աղմբկուռ:

Յես ասում եմ.— Գաղաք, ահա կարդում եմ յես
Գիշերվա կապույտ քո ֆոնի վրա,
Բոցը քո աչքերի սլայծառ զրերի պես
Պատմութուն են պատմում հոգուս ահա:

Նրանք ասում են ինձ — յեղեկ ե մի գիշեր.
Ո՛ր, մի թանձր գիշեր այս քաղաքում...
Հարկավոր չե հիշել, հարկավոր չե հիշել...
Այդպես են նրանք աղաղակում...

Հետո լույսերը այն, վոսկու հալոցքի պես,
Հայացքները՝ բարձր, նոր շենքերին,
Վորոնք փողոցներից լեռնացել են ասես՝
Գլուխները ուղղած հորիզոնին

Այդ շենքերի հղկած յուրաքանչյուր քարից
Նայում են ինձ պայծառ, պայծառ դեմքեր,
Յեւ ըստ ըստ մեկտեղ, կարծես մի անգամից,
Սկսում են նրանք խրոխտ յերգել

Նրանց յերգում անդուշ հեքը մեր վողջ կյանքի,
Ու կամքի սողապատյա ձայնը հուժկու,
Նրանց յերգում համառ թափը աշխատանքի,
Հույզերի համերգը նրանց հոգու

Նրանք յերգում են. — Մենք, մարտիկներ քրտնաթոր,
Մեր ուժն ենք ավել այս քարերին,
Մեր կամքերը հաղթող ու մեր քրտինքը հորդ
Արյունը լվացին հին դարերի

Նրանք յերգում են — Մենք, մարտիկներ քրտնաթոր,
Նոր աշխարհի շունչը մեր հեքերում,
Նրա արեը վառ, նրա կամքը հաղթող,
Նրա սիրտն է խիում մեր յերգերում

Ու կանգնած եմ ահա մի բլրակի վրա,
Դեմքս տարածվում ե քաղաքը մեր,
Յեւ գիշերն է փռել կապույտ մահուզն իրա,
Ու թարթում են հազար լուսեղ աչքեր

1932

Փ Ա Ս Ա Պ Ա Շ Ը

Փողոցները խաչաձևող
Նորակառույց շենքերի մոտ
Կա մի փոքրիկ բացատ փողոց՝
Փոշիաշունչ ու արևոտ

Այնտեղ ահա, ճամբարիջին,
Ուր անցնում են կառք ու ձիեր,
Ուր արձանն է Մեծ Իլիչի՝
Կանգնած է մի միլիցիոներ

Ջահել է նա, ժիր ու զվարթ
Ու մոխրագույն շորեր հագին,
Գլխին փափուկ մի սաղավարտ,
Ու փոքրիկ փայտ ունի ձեռքին

Մերթ ավտո յե անցնում մոտով,
Մերթ աղմկոտ մի սայլ կամ կառք,
Նա իր ձեռքի փոքրիկ փայտով՝
Անձայն տալիս է հրտահանք

Յեւ նայում ե հեռու, հեռու,
Ուղիղ կանգնած սրտտի վրա,
Յեւ հիշում ե՝ ինչպես հերու
Պետը Մոսկով ճամբեց իրան

Տեսնում ե նա շենքեր հսկա,
Աղմկահույզ շարժում, հոխոչ,
Հաղար ավտո ճամբի վրա,
Տրամվայի գվարթ դղիւրդ:

Այդ բոլորը ձուլված ի մի,
Մի ընդհանուր անալի ժխոր,
Կարծես հնչող համերգ լինի,
Ու ժամապահը դիրիժյոր:

Ու նայում ե հեռու ելի,
Ու թվում ե նրան ուհա
Հաղար ավտո անցան հիմի՝
Իրեն հանձնած պոստի վրա:

Յեւ գալիս են տրամվայներ,
Զրնգոցով անցնում արագ,
Շուրջը հսկա քարե շենքեր,
Պայծառագեմ ու բազմահարկ:

Տեսնում ե նա ճամբին ահա
Անց ու դարձի ծով ալեկոծ,
Ինքը կանգնած պոստի վրա՝
Դեմը անծայր, լայն մի փողոց:

Յեւ ասֆալտե փողոցում այդ,
Ուր թնդում ե խուլ մի ժխոր,
Նա շարժում ե մի փոքրիկ փայտ՝
Վորպես հմուտ մի դիրիժյոր:

Բայց ժպտում ե մեկը նրան,
Այդ մեծ արձանն ե լենինի,
Վոր ասում ե կարծես իրան—
—Ե՛յ, ժամապահ, այդ կլինի:

1932

ԽՆԴՈՒԹՅՈՒՆ

Այս փողոցում, ճամբի վրա,
Կիսամութին թե լույսին,
Աշխատում են հայր ու տղա
Ամբողջ որը միասին:

Այնորը խոհերի հետ
Շարում ե քարը քարի,
Վորդին ջահել ճարտարպետ՝
Ավարտել ե այս տարի:

—Հայրիկ, պատը թեք ե գնում,
Նայիր, գիծը ուր մնաց,
Հայրիկ, արագ, յետ ենք մնում,
Տես, արեւ թեքվեց ցած:

Զվարթանում ե ծերունին,
Խինդ ե վառվում իր հոգում,
— Ճարտարապետ վորդի ունիմ,
Մասաղ լինեմ ջինջ հոգուն:

—Հայրիկ, յելի ենք մրցության
Կառուցման մեծ պայքարում,
Վոր մեր կամքը, լի խնդությամբ՝
Անմահանա այս քարում:

Յեզ ձերունին թափ ե առնում,
Խառնում ե ցեխը քարին,
Շաղախում ե քարաշարում
Ժպիտաները իր բարին

— Հայրիկ, սիրտս չի համբերում.
Ուժ տուր, թափ տուր քո ձեռքին.
Յես առաջին քարն եմ դնում
Սոցիալիզմի մեծ շենքին

Յեզ ամեն որ, ճամբի վրա,
Կիսամութին թե լույսին,
Աշխատում են հայր ու տղա՝
Ամբողջ սրբ միասին՝

1982

Շ Ե Ն Ք Ը

Այս բազմահարկ շենքն իմ հոգում
Հյուսել ե խինդ մի վառ,
Այս բազմահարկ շենքն մի հոգուն՝
Թվում ե վողջ մի դար՝

Տեսնում եմ յես մի ապագա
Ամեն մի քարում,
Յես գիտեմ, վոր նա պիտի գա՝
Լուսեղեն այս դարում

— Ե՛յ, վաղվա մարդ, վոր պիտի գաս,
Յերբ մենք շենք լինի,
Ամեն քարում մի կյանք զգա,
Մի սիրտ սիրով լի՝

Այս բազմահարկ շենքն իմ հոգում
Հյուսել ե խինդ մի վառ,
Ե՛յ, վաղվա մարդ, քո հոգում ել
Թող մնա անմար՝

1929

ԴԱՄԲԱՆԱԿԱՆ

Կառուցման ժամին ընկավ մի բանվոր
Իրա բարձրունքից ու փովեց գետնին,
Հողին հանձնեցինք մենք շուքով ախոր
Պայծառ հերոսի գետնաթափալ դին:
Ընկեր, կյանքը քո տվիր մեր կյանքին,
Հերոսի փառքով դու խաղաղ քնի,
Դրանով հասար մի նոր բարձրունքի,
Վորտեղից յերբեք, յերբեք չես ընկնի:

1982

ԼՈՒՅՍԵՐԸ

Քո աչքերը սլայծառ, քո աչքերը լուսե,
Յերկիր, յամպերը քո լուսե լիմոն,
Մեր հույզերի զվարթ կանչերով ենք հյուսել,
Վոր արևոտ լինի քո յերեկոն:

Յերկիր, յարերով այն, ուժի, լույսի առու,
Մեր արյունն է հոսում, քրտինքը հորդ,
Վոր թափել ենք հեռու ձորերում ու սարում,
Վարարուն գետերի ափերի մոտ:

Յեվ այն լամպերից վառ՝ լիմոններից հյութեղ,
Վոր արևի հետ են ահա մրցում,
Մեր հույզերն են քամվում, վորպես լույսի հեղեղ՝
Հազար շենքերի մեջ և փողոցում:

Այն սյուների վրա մեր սրտերն են փայլում,
Վորպես լույսով լեցուն քնքուշ սրվակ,
Մեր ժլպիտն է վառվում լույսերի հայելում,
Խնդության կարկաչը՝ մեր կրծքի տակ:

Ո՛ր, այդ մենք ենք, յերկիր, հայացքը մեր հատել
Սոցիալիզմի դժվար ճամբին հիմի,
Մեր հույզերով միլիոն լիմոններ ենք վառել,
Վոր գալիս՝ ճամբեքը մութ չլինի:

Կոմունիզմը կգա սրտերի,
 Սրտերի վրայով կգա նա,
 Համայնական հասուն արտերի,
 Արտերի վրայով կգա նա,
 Իմ յերկրի փրփրաբաշ ջրերի,
 Զրերի կանչերով կգա նա,
 Լույսով լի պղնձե լարերի,
 Լարերի հոսանքով կգա նա:

Կղնզան ուելսերը յերկաթի,
 Յերկաթե ճամբերով կգա նա,
 Կփլչեն կարգերը դարերի,
 Կարերի վրայով կգա նա,
 Թշնամին կլինի մահով լի,
 Մահերի վրայով կգա նա,
 — Ընկեր իմ, շատաչուն մեր կովի,
 Մեր կովի շատաչով կգա նա:

Իսկ յեթե չհամանեմ այն որին,
 Չհամանեմ այն որին, յերբ գա նա,
 Իմացեք, վոր սիրտս քայլերի,
 Քայլերի ձայներից կարթնանա.
 Միայն թե, ընկերներ իմ անթիվ,
 Ասացեք — յեղել ե մի պոետ,
 Վոր հառած աչքերը քո ճամբին՝
 Շնչել ե քո ամեն քարի հետ:

1932

Մենք մեր ուժն ենք տալիս քեզ, ու մեր հույզերը վոսկի
 Ու մեր որերը ջահել ու տենչանքները լուսե,
 Մենք մեր ուժն ենք տալիս քեզ—ամեն քարիդ ու հասկիդ,
 Ճամբաներիդ՝ ուր արդեն լուսե վարդեր են բուսել:

Ճամբաներիդ՝ ուր արդեն լուսե վարդեր են բուսել,
 Մենք նայում ենք ամեն սր՝ լուսաբացից լուսաբաց,
 Ո՛ր, քեզ համար դարերի ծանրություններն ենք ուսել,
 Ու գիտենք, վոր արևոտ ճամբաներով պիտի գաս:

Մենք գիտենք, վոր արևոտ ճամբաներով պիտի գաս,
 Մանես սրտերը մարդկանց, հոգիները նրբաշյուս,
 Վորպես վոսկի մի հեքյաթ, վորպես պայծառ մի յերազ,
 Վորպես դարերով անմար վոսկեղեն մի արշալույս:

Մենք մեր ուժն ենք տալիս քեզ, ու մեր հույզերը վոսկի,
 Ու մեր որերը ջահել, ու տենչանքները լուսե,
 Մենք մեր ուժն ենք տալիս քեզ, ամեն քարիդ ու հասկիդ,
 Ճամբաներիդ՝ ուր արդեն լուսե վարդեր են բուսել:

1934

ԱՌԱՎՈՏ

Պայծառացի՛ր, այ առափոտ,
Յերկի՛ր, խմիր ցոլքն արևի,
Կյանք առնեն թող արտ ու արտո,
Յեկ այգիները խաղողի

Մեր դաշտերում համայնական
Թող հնչի յերգը լիաթոր,
Փող հնչի թող՝ իմ հաղթական,
Իմ նսր յերկրում արևաշող

Վստի հասկեր վոսկի բերբով,
Բամբակ լինի՝ ձյունե սավան,
Վողիւյզները քաղվեն յերգով
Ալգիներում համայնական.

Պայծառացի՛ր, այ առափոտ,
Պայծառացի՛ր ու արևի՛ր,
Մեր դաշտերը համայնական՝
Սպասում են քո բարեկին

1932

Կ Ա Կ Ա Ձ Ը

Նրանց, վոր ընկան Մայիսին՝
Նոյեմբերի համար.

Մի կարմիր կակաչ, մի սիրուն կակաչ,
Ժպտաց ինձ դաշտում վառ մի առափոտ,
Կարծես իմ սրտին ծանոթ ու ճանաչ՝
Խոսեց հողուս հետ մի կարմիր կակաչ:

— Իմ արյունակից, կանգ առ իմ դիմաց,
Թերթերս ալ են, վառ են մետաքսից,
Այս բաց դաշտի մեջ իմ շունչը պահած՝
Սպասում եյի յես քո գալստին:

Բո ընկերոջից ընդունիր բարև,
Այ թերթերիս մեջ հայացքն ե նրա,
Նրա մահով եմ սնվել, կյանք առել,
Այս կանաչ, կանաչ թարմ դաշտի վրա:

Նա մի հերոս եր ընկավ մեծ կռվում,
Այս հողի վրա, ուր բուսել եմ յես,
Այդ մեծ պայքարում նա կյանքն եր կտում
Հազարների հետ և ըմբոստ և վես:

Թաղեցին նրան այս հողում ահա,
Յեկ հողը դարձավ պարարտ ու բերրի.
Գուցե մեռնողի հենց սրտի վրա
Կյանք առա ու բեզ ջերմ բարև բերի:

—Իմ կարծիք կակաչ, իմ սիրուն կակաչ,
Ասա դու նրան, վոր կյանքը գեռ կա,
Վոր խորհրդային մեք յերկրի վրա
Կրկին թավիշյա գարուն ե անա:

Մեր ամենորյա անեղ պայքարում,
Մեր կառուցման մեջ, մեր սրտերում վաս,
Ասա, վոր իր պես հազար ընկերի
Անունը պայծառ պահում ենք անմար:

1980

Հ Ա Յ Ի Յ Ե Ր Գ Ը

Յերբ եր ամառ արևառ,
Արան եր վոսկի ու խնդուն,
Յերբ կանաչ եր հանդ ու քար,
Յեղա մի որ յես հանդում:

Արտում վոսկի, որորուն,
Մի գյուղացի խինդով վառ,
Մի գույգ հասկ եր տրորում
Իր բռան մեջ արեհար:

Ժպիտներով վողողած
Զույգ ափի մեջ բերքն իրա,
Յեվ շուրթերը իրա թաց
Հպեց հուզմունքով նրան:

Ու քրտինքի մի կաթիլ
Ճակատից իր ընկավ վար,
Ընկավ վոսկի հատիկին,
Արևահամ, արևառ:

Յեվ զցեց նա իր բռան
Հատիկները զեպի շեղջ,
Իր խնդությունը դրած,
Իր քրտինքը նրանց մեջ:

Հիմա ո՞վ է ծամուծ այն
Հացի պատառը վոսկի,
Վոր հագեցած խնդությամբ
Յեւ յեռանդովը բազկի:

Յեւ ժպիտով իր պայծաս
Ու հույզերով վողողուն,
Վոր գյուղացին արևառ
Ափի մեջ էր տրորուծ:

Մի յերեխո՞ւ արևաչ
Ատամներով իր կաթի,
Վոր կյանքն ունի իր առաջ՝
Նման շքեղ հեքյաթի:

Մի ձերունի՞ գառամած,
Վոր քայլում է դեպի մահ,
Վոր իջնում է ձորը՝ ցած,
Կամ մահանում է հիմա:

Կամ մի բանվոր յեռանդուն,
Կյանքի կերտողը համառ,
Վոր քրտնաթոր ու անդուր,
Վոսկի որերի համար:

Ուժ է յեռանդ է տալիս
Յերկաթներին ու քարին,
Յեւ իր կյանքը՝ պանծալի
Մեր ընդհանուր պայքարին:

Գուցե յես եմ կերել այն
Վոսկի բուռը այդ բերբի,
Ու նրա վառ խնդությամբ
Ծնունդ ալի այս յերգին:

Կամ գուցե դու, գուցե նա,
Ով վոր է թող խմանա,
Ժպիտներով խնդության,
Քրտնրով էր ցողված նա:

1932

ԱՌԱՋԻՆ ՈՐԴԱՆԱՎԻՆ

Թ ոխը դու, թոխը դու, թոխը դու հեռու,
Վորպես հաղթ արծիվ դու կապույտ յեթերում,
Վորպես նոր կոռնակ, վոր յերկիր ե գալիս.
Պայծառ մի, պայծառ մի գարունն ե բերում:

Թոխը դու, թոխը դու մտքի պես արագ,
Կամքի պես հուժկու, դու կյանքի պես վարար,
Կյանքին մեր թոխչք տուր, թոխչք տուր ու թափ.
Վերջին մեր բարձունքը թռչելու համար:

Թոխը դու, թոխը դու, թոխը դու հեռու,
Լինեն թող թևերըդ հուժկու՝ յեթերում,
Վերջին մեր բարձունքը կթռչենք քեզ հետ՝
Պահած վառ ջահերը մեր կուռ ձեռքերում:

1984

ՅԵՐԳ ՀԱՂԹԱՆԱԿԻ

Մ ենք վառում ենք այս գիշեր
Բոլոր լույսերը յերկրի,
Բոլոր հույսերը պայծառ
Մենք վառում ենք այս գիշեր,
Աշխատավոր մարդկութունն,
Թող ձեք սրտերը բերկրի.
Չունի այնքան պայծառ եջ՝
Վ՞րչ մի ոտար պատմութունն:

Տես, նայում են Չաղեսի
Բյուր աչքերը լուսարձակ,
Կասպիական լույսերի
Շողերն ընկան ջրերին,
Չորագեսի վարսերից
Լույս ե ծորում ձորերին,
Քանաքեռից, Ռիսնից
Յելնում են զույգ արեգակ:

Այդ մեր սրտերն են լուսե,
Վոր նայում են իրարու,
Այդ մեր կամքերը հաստատ,
Վոր մենք իրար ենք հյուսել,
Յե՛վ տենչում ենք հիմա մենք
Պայքարներով ամենի,
Վտակեփթիթ, կենսատու
Սոցիալիզմի արևին:

Ու գալիս ե ահա նա
Հմայքներով իր լուսե,
Նրա համար յերկաթե
Ճամբաներ ենք կառուցել,
Ելեքտրական վարդերի
Վառ ծաղկոցներ ենք հյուսել,
Համայնական արտերի
Թավիչ կանաչն ենք բացել:

Քրտինքով ենք շաղախել
Դժվար ճամբեքը նրա,
Պայքարել ենք, տոկացել՝
Նրա արևի համար,
Հուսացել ենք, վոր կդա
Ու հայացքը իր պայծառ
Կփռի մեր դաշտերի
Ու հին հյուղերի վրա:

Յե՛վ գալիս ե ահա նա,
Ամեն առափոտ ձեզին,
Այն, վոր ձգվում ե ուժղին
Սուլիչները ձայնը զիլ՝
Հաղթական կանչն ե նրա,
Այն, վոր բարախում են հար
Գործարանները հսկա՝
Վտրեքի ձայնն ե նրա:

Այն՝ վոր հեռւմ ենք համառ
Աշխատանքի աղմուկում,
Ու գործում ենք անդադար,
Այդ նրա հերն ե անմար,

Այն, վոր խնդությամբ հարբած
Մենք յերգում ենք սրտարաց՝
Այդ նրա յերգն ե հուզիչ՝
Մեր սրտերի մեջ հյուսած:

...
Բայց սպասեք... սպասեք...
Ահա յեջնում են նրանք
Ճակատներով արնավառ,
Հայացքներով թափանցող,
Այդ նրանք են, վոր ընկան
Պայքարներում ամհհի,
Վորոնք ձգտում եյին վառ
Սոցիալիզմի արևին:

Տես, կարմրեց ավադուտ
Անսպասել կրակից,
Նրանց ձեռները ահա
Մի անդամից բարձրացան,
Կասպիական ջրերը
Մոնչացին ահաբեկ...
Յերկաթաթի մի թռչուն
Թպրտալով ընկալ ցած...

Այդ նրանք են, վոր ընկան
Պայքարներում ամհհի,
Վորոնք ձգտում եյին վառ
Սոցիալիզմի արևին
— Շիրիմների վրա ձեք,
Հերոսական ընկերներ,
Մենք կառուցում ենք հիմա
Սոցիալիզմ ու հուշարձան...

Տէս, վառվում են Ջագեսի
Բյուր աչքերը լուսարձակ,
Կասպիական լույսերի
Փայլը ընկավ ջրերին,
Չորագեսի վարսերից
Լույս է ծորում ձորերին,
Քանաքեռից, Ռիննից
Յեղնում են գույգ արեգակ:

1932

ԱՆԱՎԱՐՏ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

I

Յեղել է յերկիր մի
Արյունոտ քարերով,
Աչքը արցունքով լի,
Սիրտը արյունի ծով,
Յեղել է յերկիր մի
Շնչել է դարերով
Ու չար դավերով լի,
Արյունոտ տերերով:

Իշխել են այդ յերկրում
Վասալ ու թագավոր...
(Պատմությունն է գրում
Յերկաթագրերով),
Ծծել են յեղեգով
Աշտարակի գինի,
Ժողովրդի հեքով,
Նրա արյան գույնի:

Արծաթյա թաղերով,
Ջիւերով ասպաղեն,
Քառասորակ դոփել են
Անասաներ ու ձորեր,
Վորսել են յեղջերու,
Երկներ ու վարագ,

Դատարկել են զինու.
Մատաններ ու կարաս:

Պատմութիւնն է խոտու
Դարերի յետևից,
Փամանակն է հոտու
Ընթացքով արևի,
Յեղել է յերկիր մի
Արշունոտ քարերով,
Ու չար զավերով լի
Արշունոտ տերերով:

II

Ապրել են այդ յերկրում
Դեանաբնակ մարդիկ,
Ու կերել են կավե
Ամանների միջև.
Ու տվել են հողին
Յեղ արշուն է բրախը,
Կերակրել է նրանց
Հողը՝ վորպես ստինք:

Պատմութիւնն է խոտու
Դարերի յետևից.
Նա գովում է յերկրի
Ջորինները աղնիվ,
Բայց չի զբրում
Ինչպես բշել են այրուձի,
Խլել ժողովրդից
Բաժինն առյուծի:

Յեղ յեղել է մի ուր,
Շինվել է մի քաղաք.
Ատուճ են թե այնտեղ,
Արքան Արշակունի
Կատարել է դողի,
Ավազակի հավաք
Յեղ կոչել է նրան
Արշակավան քաղաք:

Յեղ ո՞վ զխոտ այնտեղ
Ավանում Արշակի,
Վոր կոչվել է քաղաք
Գողի, ավազակի,
Չեն աքսորվել անմեղ
Հողինները խիզախ՝
Տերերի դեմ ուղղված
Վորպես հաղար նիզակ:

Պատմութիւնն է խոտու
Դարերի յետևից,
Ու դարերն են հոսել
Ընթացքով արևի,
Յեղել են նոր դարեր,
Նոր իշխողներ, ու նոր
Արշուն-բրախնքով լի
Մի դատակարգ հզոր:

Տերերը նոր՝ զինված
Բռնությամբ դարերի,
Խոսել են արշունոտ
Ռուճրերի վորոտով,
Ու դատակարգը մեր՝
Չայրույթով դարերի՝
Վճնդել է նրանց,
Փախցըրել է վոտով:

Ու մնում ե հիւս
Իբրև հուշ հնարի՝
Մի Զվարթնոց մտայլ,
Խաչաքարեր յամուտ,
Յեզ կճուճներ կալի,
Մի պատմութիւնս ազուս,
Վոր խոսում են քեզ հետ
Տարտամ ու համառոտ

III

Այժմ կո՛ւ յերկիր մի,
Ուր բացվել է գարունս,
Հայացքը խի՛նդով լի՝
Հառել է նա հեռու
Իշխում ե այդ յերկրում
Յեզ խրոխտ և անպարտ,
Արևներ կառուցող
Մի համառ դասակարգ:

Ձորերը՝ ուր նրանք
Դուրս են յեկել վորսի,
Վողողել ենք անափ
Հեղեղներով լույսի
Նրանց մեջ մենք վոսկի
Արևներ ենք վառել,
Յերկիրը ցանցել են
Բյուր ելեքարալարեր:

Դարձել ե այդ յերկրում
Բրտի՛նքը հորդ, վարար
Ժայռերի վորոտում
Յերկրի ծիծաղը վառ.

Փրփրերախ քրքիջով
Ջրերը սըընթաց՝
Թունեղների միջով
Թափով իջնում են ցած:

Յերկրում այդ հնորյա
Սուլիչներ են կանչում,
Գնացքներ են փնչում,
Ռադիոներ են հնչում,
Յերկրում այդ յելնում են
Վարդակարմիր տներ,
Վորոնց քարերը մենք
Հույզերով ենք դրել:

Աճում ե յերկիր մի,
Վոր աչքերով լուսե,
Հողիներում հիմի
Բյուր յերգեր ե հյուսել,
Նրան արև ու սեր,
Վոսկի որեր ու կյանք—
Հավերժական փառք քեզ,
Բանվոր դասակարգ:

1932

Պ Ա Տ Գ Մ Ա Վ Ո Ր Ը

Այն դամբանի առաջ կանգնեցի յես յերկար,
Հողիս տըտմությամբ լի, սիրտս լեցուն հույզով,
Այն դամբանի վրա փայլուն ամեն մի քար
Վողողված եր վորքան թախիծով ու լույսով:

Յե՛վ այդ քարերի տակ՝ յերկրներից բերած,
Ղեկավարն եր ննջում մեր կովի ու դարի,
Այն դամբանի առաջ իմ հայացքը մնաց
Մտերիմ ու ծանոթ մի հարազատ քարի:

Այդ իմ յերկրի քարն եր այն դամբանի վրա,
Քարաշարում կեցած պատգամավորը լուռ,
Ու սառել եր այնտեղ՝ հայացքի մեջ նրա
Յերկրիս յերախտապարտ համակրանքը անլուր:

Այդ իմ յերկրի քարն եր մտերիմ ու ծանոթ,
Վորպես հուզարկավոր, արցունքների նման,
Նա իմ յերկրի կողմից ցողում եր վիշտ, կարոտ՝
Այն մեծ ղեկավարի դամբարանի վրա:

1933

Յ Ե Ր Կ Ո Ւ Յ Ե Ր Գ Լ Ե Ն Ի Ն Ի Ն

I

Յես զիտեմ՝ վոր և մեռած ես և ապրում ես դու հիմա,
Յե՛վ, ըր վողին միշտ կմնա ժամանակի պես անմահ,
Դու, մարդկության յերջանկության հզորաշունչ մարգարե,
Թափանցեցիր մտքով՝ դալիք հազար տարի ու դարեր:

Յե՛վ յերջանիկ ու բախտավոր մարդկությունը ապագա,
Մինչև վերջին սերունդը իր, արեգակը քանի կա,
Իր տիեզերք հոգում յերբեք չի մոռանա ըր մասին,
Դու կմնաս այնտեղ պայծառ, վորպես արև ու լուսին:

1934

Յերկրներէց հեռու, ծայրերէց աշխարհի,
Մարմարեղէն դամբան, բեց այցի յեն գալիս,
Բայց միթե դու յես, վոր այն մեծ գեկավարի
Կարոտանքը՝ սիրած բյուրերին ես տալիս:

Միթե քո մեջ ե լոկ այն մարդը վիթխարի,
Վոր աշխարհը դրեց մի նոր ճամբի վրա.
—Սյցեւունքը յերկրի ու ամբողջ աշխարհի,
Բյուր սրտերի մեջ ե դամբարանը նրա:

1933

Կրարձրանաս մի որ, կլինես խելահաս,
Ու յերկիր կմտնես վորպէս զարուն զվարթ,
Գուցե հուզվի հոգիդ, կամ գուցե դարմանաս,
Յերբ ժպտա բեց կյանքի և սպայժառ և հպարտ:

Կշրջես արևոտ փողոցները յերկրի,
Կնայես յերկնահաս շենքերին, լույսերին,
Կնայեցիր ինչպէս մի ծեր պատմազրբի
Բոցաշունչ պատմութեան պայծառ յերեւոներին:

Զմայլանքի խինդով հոգիդ կպարուրես,
Կժպտան քո դիմաց շենքերը խոյանքով,
—Ինչպէս են կառուցել, գիտեմ կհարցընես,
Քարերը շենքերի կասեն բեզ.—Քրտինքով...

Կսրփա հոգիդ խինդախառ թախիծով,
Յե՛վ ասես կյանք կառնի քո դեմ ամեն մի բար,
Գու առաջ կշարժվես ճիշտ միկնուցն գծով,
Ու քո դեմ կիռվի լուսեղ մի ճանապարհ:

Կբացվեն քո առաջ սնհամար զործարան
Ու հազար մեքենա սրտատրոփ զարկով,
—Ի՞նչպէս են կառուցել,—կհարցնես նրանց,
Ու հազար մեքենա կասեն բեզ.—Զրկանքով...

Կբայլես դու ելի միշտ առաջ ու առաջ,
Կկանգնի քո դիմաց սլանթեոն մի սլայծառ,
Արձաններ մարմարի՝ սրախողխող արված
Մարտիկներ անվանի ու անանուն հազար:

Կհայես, կխորհես՝ հողիդ թախիծով լի՝
Կճանաչես նրանց կոմունար անունով:
—Ինչպես են բարձրացել,—կհարցնես ելի,
Արձանները մեկ տեղ կասեն քեզ.—Արյունով...

Բայց ինչ վոր կասեն քեզ լեզուներով հազար
Քարերը շենքերի, արձանները հսկա,
Ընկեր իմ անանուն, թող քո հողին սլայծառ
Հազար անգամ ավել, հազար սրտով զգա:

1932

ԻՄ ՅԵՐԳԵՐԸ ՔԵԶ...

Փոփրիկ Ողորեյից

Քո որերը բարձրանում են,
Բարձրանում ու շողշողում են,
Շողշողում ու զուրգուրում են
Գուրգուրում են քեզ:

Իմ մաղերը ձերմակում են,
Ճերմակում ու ծերանում են,
Մերանում ու մոխրանում են,
Մոխրանում են, տես:

Քո հույզերը արթնանում են,
Արթնանում են ու ծաղկում են,
Ո՛, ծաղկում են ու բուրում են
Ու բուրում են սեր:

Իմ հույզերը ո՛, խամրում են,
Ո՛, խամրում ու մահանում են,
Մահանում ու մոխրանում են,
Մոխրանում են դեռ:

Քեզ գալիքը վողջունում է,
Վողջունում է ու կանչում է,
Ո՛, կանչում ու ճաճանչում է,
Ճաճանչում է, տես:

Ո՛, մանկիկ, քեզ իմ ձեռքերը,
Իմ ձեռքերը, իմ հեքերը,
Իմ հեքերը, իմ յերգերը,
Իմ յերգերը քեզ:

1934

* * *

Յես իջնում եմ ձորը, դու բարձրանում ես վեր,
Դու բարձրանում ես վեր, յես իջնում եմ ձորը,
Քո դեմ դալիք կյանքի լուսապայծառ լեռներ,
Քո դեմ որը բացվող ու շողշողուն նորը,

Ու շողշողուն նորը տես, նայում ե նա քեզ,
Տես, նայում ե նա քեզ, այն շողշողուն նորը,
Դու բարձրանում ես վեր, իսկ յես իջնում եմ, տես,
Իսկ յես իջնում եմ, տես, դեպի ձորը, ձորը...

1933

ՅԵՐԳԵՐ ՀԱՐՎԱԾԱՅԻՆՆԵՐԻՆ

Աշխարհում կըլինի շողշողուն մի գարուն,
Շողշողուն մի գարուն կըլինի աշխարհում,
Կըլինի մի պատմիչ հետագա մի գարուն,
Կփնտրի ձեր պատկերն և ամեն մի քարում,
Կփնտրի ու կարծես կգանի ձեզ մեկ-մեկ,
Կխոսի ձեզ հետ նա, կժպտա ձեզ մտքում,
Ու հետո կնստի հույզերով իր հոգու
Գովեստներ կգրի ձեր մասին իր գրքում
Կըզրի — յեղեկ են բյուր մարդիկ, վոր համառ
Կերտել են աշխարհը այսքան վառ ու անմար:

ՀԱՐՎԱՏԱՅԻՆՆԵՐԸ

Կարո՞ղ եմ յես ձեզ պես յերգել
Աշխատանքի մեծ թափը ձեր,
Ձեր պատկերը վե՛հ ու պայծառ
Կարո՞ղ եմ յես գրչով կերտել.
Յե՛վ հույզերի համերգը այն,
Վոր խառնում էք յերկաթձայն
Անիմների հուժկու կանչին,
Յե՛վ քրտինքը, և հեքը ձեր,
Վոր հասնում է իմ ականջին,
Կարո՞ղ եմ յես ձեզ պես յերգել:

Հարվածային իմ ընկերներ,
Աշխատանքի ձեր համերգում
Դուք բոլորդ եք կարծես յերգում.
Յե՛վ յերգում եք այնպիսի յերգ,
Վոր չեն յերգում հողագնդի
Հինգ վեցերորդ մասում յերբեք:
Յե՛վ յերգում եք այնպիսի յերգ,
Վոր չի յերգել ծովն ալեհույզ,
Անսանձ սամումն անապատի
Իր ավազե սյունների հետ:

Ահա խինդով մի անսահման
Դուք դարձել եք անհուն մի թափ.
Այդ ձեր հուժկու թափի նման
Ո՞վ է գործել այդքան արագ
Հնազարդան այս աշխարհում,
Ու մշտավառ արևի տակ,
Ուր հոսում է ժամանակը.

Ժամանակը հար ու հավետ,
Վորը սակայն չի հասնում ձեզ,
Ու ձեր թափից մնում է յետ:

Հոյակապ է յերկիրը ձեր,
Ուր քաղաքները լիաթոք
Մուր են թքում միշտ դեպի վեր,
Ուր ամեն սիրտ արև մի բորբո
Յե՛վ բազուկները անվեհեր
Աշխատում են թափով անհուն,
Ուր պատանի, յերիտասարդ և ալեհեր
Բոլորը մի տենդով լեցուն
Կառուցում են յերկիրը ձեր,
Մի նոր կյանքի դուռ են ձեռնում:

Լուսանում է մի առավոտ,
Կիսամութ է ահա ձեր դեմ,
Ահա ձեր իսկ աչքերի մոտ
Արթնանում է քաղաքն արդեն,
Ու բացվում են դռներ հազար,
Դուրս են թափվում բրոնզադեմ
Մարդիկ անթիվ՝ մեծ հավաքի,
Յե՛վ անբում են սալահատակ
Փողոցները այդ քաղաքի
Նրանց հուժկու վռաների տակ:

Սկսվում է ահա մի նոր
Աշխատանքի յեռանդուն ուր,
Կրկին ջուռ բազուկի ուժ,
Կրկին աղձուկ, յերկաթի ձայն,
Կրկին վերելց հսկա մի մուրճ,
Վոր մեծ թափով էջնում է ցած,
Յե՛վ կառնվող հսկա մի թուջ,
Յե՛վ ժարդիկ, վոր յեռանդ դարձած

Աշխատում են խոհուն ու լուրջ,
Հավատով լի ու անարտունջ:

Լիֆտեր, լիֆտեր, յեյնոյ, իջնոյ,
Ապառաժի անեղ պայթյուն,
Գրնացքները անդադար սող,
Յեւ թունելներ, ուր միշտ արթուն
Համառ, տոկուն ու անհողողող
Աշխատում են մարդիկ անքուն,
Աշխատում են յեռանդազին
Մարմարի ու տուֆի հանքում,
Նրանց հուժկու թափ ու յերգին
Խոր ձորերն են արձագանքում:

Այնտեղ ահա մեղմ, միայր
Մաքորներն են դառնում արագ,
Ու թելերը փարված իրար՝
Գուն են մտում նորերի տակ.
Այնտեղ ահա փթթել է վառ
Կանաչագարդ մի վառ դարուն,
Այնտեղ կանանց մեծ մի բանակ
Յեռանդով լի թել է մանում
Մաքորների դարձով արագ,
Նրանց քաղցր նվազի տակ:

Այնտեղ նորից կոխի անեղ,
Պայքար հոյր տարերքի դեմ.
Գեաք հսկա, վոր դարեդար
Հոսել է հար, թեքել են դեն,
Աշխատում են հիմա համառ,
Վոր հսկա մի քարաժայռից
Շառաչյունով բաց թողնեն վար.
Վոր այդ գետի հսկա թափով
Նոր արևներ վառեն անմար,
Նոր աշխարհի կյանքի համար:

Այս բոլորը ձուլված ի մի՝
Վողջ յերկիրն է կարծես յերգում
Ձեր մեծ թափի յերգը հիմի՝
Այս բոլոր ձուլված ի մի՝
Աշխատանքի ձեր համերգում
Դուք բոլորդ եք յերգում հիմի.
Յեւ յերգում եք այնպիսի յերգ,
Վոր չի յերգել ծովն ալեհույզ,
Անսանձ սամուժի անապատի
Իր ավազե սյուների հետ:

Հարվածային իմ ընկերներ,
Ո՞վ կարող է ձեզ պես յերգել,
Ձեր պատկերը վեհ ու պայծառ
Ո՞վ կարող է գրչով կերտել
Ձեզ, վոր հիմա յեռանդ դարձած
Կառուցում եք նոր մի աշխարհ,
Հարվածային իմ ընկերներ,
Աշխատանքի մեծ թափը ձեր
Ու աննկուն կամքը համառ,
Անդոր եմ յես ձեզ պես յերգել:

1930

ՅԵՐԳԵՐ ԼԱՐՎԱՍԱՅԻՆՆԵՐԻՆ

I

Աղմկում են ջո հոգում
Հազար ու մի յերգ,
Հիմա հազար ու մի յերգ
Աղմկում են ջո հոգում,
Դու ապրում ես ինչ վոր մի
Չապրած խնդություն,
Հիմա հազար ու մի ձեռք
Քեզ կանչում են տուն

Աշխատել ես այսօր դու
Յեվ ժիր և աշխույժ,
Ու ավել ես ջո հոգուն
Նոր թափ ու նոր ուժ,
Հիմա դառնում ես դու տուն
Յեվ դո՛ւ և արի,
Ու ժպտում ե ջո հոգուն
Փառքը պայքարիդ:

Այնտեղ կռիվ և անեղ
Մուրճի, յերկաթի,
Կյանքն և կառուցվում այնտեղ
Կաթիլ առ կաթիլ,
Այնտեղ հերոսը նա յե՛
Ով քրտինք թափի,

Ում քրտինքը հույզի հեռ
Կաթի յերկաթին:

Հիմա տուն ես դառնում դու,
Իմ հերոս ընկեր,
Աղմկում են ջո հոգում
Հազար ու մի յերգ,
Դու ապրում ես ինչ վոր մի
Չապրած խնդություն,
Հիմա հազար ու մի ձեռք՝
Քեզ կանչում են տուն:

Յես քեզ իմ մեջ եմ զգում,
 Հերոսական բարեկամ,
 Հերոսական բարեկամ,
 Յես քեզ իմ մեջ եմ զգում,
 Ու քո շունչն է իմ յերգում,
 Կառուցողիդ հաղթական
 Խինդն ու յեռանդը հախուռն
 Արյունիս մեջ եմ զգում:

Ա՛խ, յես գիտեմ, յես գիտեմ
 Դժվար, դժվար են այնքան
 Պայքարները քո վսեմ,
 Դժվար, դժվար են այնքան.
 Մարանչողիդ հեքը յես
 Իմ հոգու մեջ եմ զգում,
 Հերոսական բարեկամ,
 Ինձ կովիդ մեջ եմ զգում:

Ու քո կովում հաղթական
 Մոցիալիզմի չմարող.
 Դառ արևներն եմ զգում.
 Ու խանդավառ կանչերի
 Ու դեմքերի արևկա
 Պայծառատես ու ժպտուն
 Շքեղ յերթն է իմ հոգում,
 Քեզ նրա մեջ եմ զգում:

Հոգիս փովեր փողոցներում, շենքերին,
 Ձեր դեմքերին ու սրտերին արևկա,
 Ձեր պայքարի ու կառուցման հեքերից
 Զգար սիրտս՝ ձեր սրտերում ինչ վոր կա:

Թափանցեր նա անդունդները ձեր սրտի,
 Անձայրածիր յերկինքները ձեր հոգու,
 Յեվ վեհությունը զգար նա ձեր կամքի,
 Յեվ հույզերը արևի պես լուսատու:

Գարունները շնչեր հոգիս ձեր կյանքի,
 Աշունները, ձմեռները ցրտաշունչ,
 Յեվ ամպերում ձեր հոգու լուրթ յերկնքի՝
 Մոլորվեր նա վորպես թռչուն անարտունջ:

Ու յերբ կրկին վերադառնար նա ինձ մոտ,
 Հարցընեյի, ասա, սիրտ իմ, ինչ տեսար.
 Պատասխան տար—սրտերի մեջ արևոտ
 Վեհ կամքերի, հոգիների բյուր աշխարհ:

Ունկնդրեր իմ յերգին
 Ու հեքին, ընկեր,
 Յես քո կողքին եմ կրկին,
 Մեծ ճամբի վրա,
 Հզոր կառուցման մեջ մեր
 Դու՝ արև պայծառ,
 Յես ել քեզնից լույս առած
 Ամպի մի բուլա:
 Իմ յերգերը թափեն թող
 Վոնց անձրև զվարթ,
 Վոր թրջում են քար ու հող,
 Շենքեր, լեռ ու արտ,
 Արևի տակ թող հոսի
 Յերգերիս առուն,
 Սիրտս կանչի ու խոսի,
 Վոնց պայծառ գարուն:
 Վոր իմ յերգը միանա
 Քո տաշած քարին,
 Յեվ հողին քո իմանա՝
 Ուժ տա պայքարին,
 Թափ առնի նա ու լինի
 Աննկուն, համառ,
 Վոր վոչ մի բերդ չմնա՝
 Առնելու համար:

1932

Քարը՝ քարի,
 Դարը՝ դարի,
 Ո՛ւր ենք հասել հիմա մենք.
 Մեծ պայքարի,
 Վոգով արի
 Դարն ենք կերտում հիմա մենք:

Յեղիք անահ,
 Մոռացիր մահ
 Կառուցման մեծ ճակատում,
 Լսիր, ահա
 Ճամբիդ վրա
 Նոր արևներ են ժպտում:

Քարը՝ քարի,
 Կամքով արի
 Կառուցում ենք կյանքը մեր,
 Նոր աշխարհի
 Լույսը վառի,
 Իմ բարեկամ, իմ ընկեր:

Մեր բանակի
 Հաղթանակին
 Հավատով լի նայիր դու.
 Յեղիք համառ,
 Հույսերով վառ
 Ուժ և թափ սուր քո հողուն:

Ըզգա, վոր մենք,
Բոլորըս մեկ՝
Կյանք ենք տալիս այս դարին:
Յեվ զրա հետ
Մահ ենք հյուսում
Հին աշխարհին, խավարին:

Կյանք ենք տալիս
Հավատով լի,
Վոր այս սլաշմառ մեծ դարի
Լույսերով վառ,
Հույսով անմար
Մի նոր արև կվառվի:

Յեզիր տոկուն,
Թող քո հոգում
Հույսը յերբեք չմարի,
Ձեռքիդ զըրած
Քո մի քարը
Հավասար է մի դարի:

Քարը՝ քարի,
Կամքով արի
Կառուցում ենք կյանքը մեր,
Նոր աշխարհի
Լույսը վառի,
Իմ բարեկամ, իմ ընկեր:

1980

Խ Ա Ռ Ը Յ Ե Ր Գ Ե Ր

ՈՐԱՅՈՒՅՑԸ

Պոկում եմ յես այսորվա քո թերթիկը, որացույց,
Խնդաշաղախ թախիժով, հաճույքով եմ պոկում յես,
Ինչպես աշնան մի տերև ու վարդի թերթը ինչպես,
Պոկում եմ յես այսորվա քո թերթիկը, որացույց:

Յես տեսնում եմ նրա մեջ ժամերի վազբը վսեմ,
Մահացումներ եմ տեսնում և ծնունդները բազում,
Յես տեսնում եմ նրա մեջ գալիք մեր կյանքը յուսե,
Այնքան հստակ, այնքան ջինջ, ինչպես վճիտ յերազում:

Ու քրտինքներ հորդառատ ու յեռանդ եմ տեսնում յես,
Քո թերթիկում, որացույց,—ժամանակի անջինջ քայլ,
Յե՛վ խորտակված սերերի մորմոթումները հրկեզ,
Յե՛վ խանդավառ սրտերի ցնծությունն եմ զգում յես:

Յե՛վ գիտեմ վոր պոկում ե նա ել մի որ իմ կյանքից,
Յե՛վ առաջ ե ընթանում կյանքը մի քայլ ավելի,
Մակայն հոգիս, որացույց, վորպես մանուկ անհանգիստ,
Ականջում ե նոր կյանքի յերկաթաձայն քայլերին:

Ու գիտեմ յես, գիտեմ յես, ժամանակի վորպես քայլ
Թարմ հետքերը այսորվա դեռ աշխարհում կմնան,
Վորպես ծիծաղ, վորպես մահ, հերոսության վորպես փայլ,
Վորպես ծնունդ, վոր հյուսեց ժամանակի մեքենան:

Պոկում եմ յես այսորվա քո թերթիկը, որացույց,
Խնդաշաղախ թախիժով, հաճույքով եմ պոկում յես,
Ինչպես աշնան մի տերև ու վարդի թերթը ինչպես,
Պոկում եմ յես այսորվա քո թերթիկը, որացույց:

Պ Ո Ւ Տ Ը

Դասակարգի անհուն հուզումներով լեցուն,
Նա վողջ մի տարերք ե անթիվ յերգերով լի,
Նրա յերգը վորպես միլիոն սրտի լեզու՝
Հնչում ե սրտերում ու վողջ աշխարհով մի

Յեվ մերթ խաղաղ ե նա՝ պոետի ջինջ հոգին,
Ու մերթ մոնչում ե, վորպես անզուսպ ովկյան,
Յերբ պատրաստվում ե նա ծնունդ տալ իր յերգին,
Ո՛, անհանգիստ ե նա իր հույզերով այնքան

Ո՛, անհանգիստ ե նա, վորպես հուզված տարերք,
Ինչպես յերկինք—յերկիր, վոր խառնվում են իրար,
Ինչպես ծովն ե հնչում մի շառաչուն համերգ,
Փշրում բյուր ալիքներ իր ափերի վրա

Նա մռայլ ե լինում իր յերկունքի պահին,
Նրա յերկինք հոգին ամպում ե խոհերով,
Յեվ հույզերի հախուռն ու ամեհի քամին
Գալարվում ե նրա ծով սրտի ափերով:

Յեվ սուր զիզգագներով կայծակում են այնտեղ
Մաքերը պոետի ու հույզերին խփվում,
Ու հանկարծ իր սրտի շառաչունով անեղ
Վոզեշունչ յերգերի անձրևներ են թափում:

Յեվ յերգերի այդ հորդ անձրևներից հետո
Խաղաղվում ե կրկին վողջ տարերքը նրա,
Պարուրվում ե պայծառ նրա հոգին խինդով
Ինչպես արև յեղնի լուրթ յերկնքի վրա:

Յեվ ինչպես նրբահյուս ծիածանի աղեղ,
Վոր կախված ե յերկնի կապույտներից անհուն,
Խաղաղվում ե այդպես նրա հոգին անեղ
Ու ժպիտն ե փայլում աչքերի մեջ խոհուն:

1982

ԴԱՇՆԱԿԱՅԱՐ ՅԵՐԵՍԱ

Նվագում են, աղջիկս, դաշնակահար յերեխա,
Դաշնակահար յերեխա, հնչյունների սիրահար,
Հնչյուններիդ անձրևը սրտիս վրա թող տեղա,
Վոր արթնանան նրա մեջ նոր հույզերն իմ անհամար:

Հարվածային քո հայրը այնտեղ կուվում ե ահա,
Այնտեղ կուվում ե ահա յերկաթի ու քարի հետ,
Հարվածային քո հայրը համառորեն ու անաս՝
Նա ձգտում ե մեր կյանքի յերջանկությանը հավետ:

Նա ձգտում ե մեր կյանքի յերջանկությանը հավետ,
Դու նվագիր, աղջիկս, դաշնակահար յերեխա,
Ահա բացվել ե մեր դեմ մի նոր կյանքի արահետ,
Հնչյուններիդ անձրևը սրտիս վրա թող տեղա:

Ո՛, մենք յելել ենք խոնավ նկուղներից, խավարից,
Հարվածային քո հայրը այնտեղ կուվում ե ահա,
Վոր նոր կյանքի արևը մեր սրտերում վառարել,
Իսկ դու, իսկ դու նվագիր դաշնակահար յերեխա:

Ո՛, մենք դեռ պետք ե տիրանանք բարձրունքները գիտության,
Բարձրունքները գիտության և արվեստի ու յերգի,
Մեր դեմ, աղջիկս, մեր դեմ դեռ անառիկ բերդեր կան,
Դաշնակահար մանկիկս, դու նվագիր, նվագիր:

Գ Ի Շ Ե Ր Ա Ս Ո Ւ Տ

Ամպի ծվենները վառվում են ահա,
Հանգչում ե արևը, հալչում ե ասես,
Ու մութը նստել ե սարերի վրա,
Խոհուն են սարերը, սարերը ինձ պես:

Խոհուն են սարերը դարերը ուսած,
Հանգչում ե արևը, արևը ահա,
Ու մութը թափվում ե հողի պես դեռ թաց,
Մեռած մի ցեղեկի դազադի վրա:

Ու մութը թափվում ե հողի պես դեռ թաց,
Ամպի ծվենները մարել են ահա,
Մի լեռան կատարից լուսինն ընկավ ցած
Ու փշրվեց կարծես աշխարհի վրա:

Ել չկա ցեղեկը, գիշեր ե իմ դեմ,
Խոհուն են սարերը դարերը ուսած,
Յերկնքի ջահերը, ջահերը արդեն
Վառվում են: Գիշերը ինչ նուրբ ե հյուսած:

Վ Ա Յ Ր Կ Յ Ա Ն Ը

Ջրերը հորդում են, ձյունհալ ե, ջան, գարձեն,
կարկաչում ե սուռն, սխրտ իմ, խնդաւ
Այս կարկաչը, սխրտ իմ, ել յետ չի դառնայու,
Այս կարկաչը, սխրտ իմ, ել չես գգաւ

Ձրկանգնեց վայրկյանը, բո վրայով անցալ,
Ու կատարեց սահուն թռիչքն իրա,
Ու թոթափեց ահա դարկերի հետ մեկտեղ
Իր բերածը, սխրտ իմ, նա բեզ վրա

Դու ել անցար, սխրտ իմ, անտրտունջ ու անձայն,
Յես ել բեզ հետ մեկտեղ և ամեն ինչ,
Հիմա ուրիշ եմ յես, հիմա ուրիշ ես դու,
Այլ ե աշխարհն հիմա և ամեն ինչ...

Ա Շ Ե Ա Ն Ա Յ Ի Ն

Այն քամին ե քշում տերևները դեղին,
Բարի վողջույն բեզ ել, վերջին աշուն,
Դաշտերիդ բերքառատ ու քո սպաբարտ հողին,
Վոսկեծամ իմ յերկրին վողջույն, վողջույն...

Սև հողին ե հանձնում իմ յերկրի գյուղացին
Իր հատիկը՝ վոսկի հոյսերով լի,
Վոր նոր գարնան սլայծառ, լուսե այգաբացին
Իր յերկրի հյուսիսը նա վայելի

Ահա նա յե հիմա ախոսում սև հողի
Կուրծքը փխրուն, փափուկ ու բերքառատ,
Վողջույն մեր դաշտերի այդ «յերկաթե հյուրին»,
Սեպտեմբերի լազուր յերկնքի տակ

Ցանում ենք հատիկը և՛ հողում, և՛ սրտում,
Թող ծլի, աճի նա ու մեծանա...

Այն քամին ե հիմա դաշտերում թփրտում,
Ամռան շունչը վերջին — թող մահանա...

Մահացումն ե ծնում ամեն ինչ, վոր նոր ե,
Հորը ե մեռնողից ել ավելի.
Կմեռնի հատիկն ել, վոր ապրի նա նորեն,
Մի վոսկի հասկի մեջ ու բերքով լի

Հատիկի մեջ անգամ կա կոխիլ ու սլայքար,
Կրոխիվը ծնում է, կա, կմնա,
Կովով ծնվել եմ յես, ամեն մի ծառ ու բար,
Կովով ծնված այս հին հողի վրա:

Այն քամին ե քշում տերևները դեղին,
Բարի վողջուն քեզ ել, վերջին աշուն,
Մենք հատիկ ենք հանձնում հիմա քո ցուրտ հողին,
Այդ հատիկի մահվան վողջուն, վողջուն...

1930

Լ Ո Ւ 8 Կ Ի

Լսիր, լուցկի իմ չնչին,
Վոր մարում ես իմ շնչից,
Իմ ընկերոջ թանգ կյանքի
Մասը չունենս քո միջին:

Ձունեն արդյոք դու նրա
Արյան հյուլեն քո բոցում,
Ու չի՞ այրվում քեզ հետ նա
Քո աննշան հնոցում:

1930

Մ Ա Ն Ո Ւ Կ Ն Ե Ր Ը

Դեռ մանուկներ են նրանք,
Անզետ մանուկներ,
Նրանք սիրում են խաղալ
Մինչև յերեկո,
Նրանք ունեն անհամար,
Բյուր խաղալիքներ.
Դեռ մանուկներ են նրանք,
Անզետ մանուկներ:

Նրանց համար աշխարհը
Խաղարան է մի.
Նրանք դեռ չեն ճաշակել
Ղոչ վիշտ, վոչ կոփոյ,
Որերը դեռ նրանց դեմ
Ժպտում են հիմի,
Ու աշխարհը սիրելի
Խաղարան է մի:

Բայց խաղալիքներն իրենց՝
Գաղտնիքներ ունեն,
Այն բնչ է վոր շարժվում է
Գնդակների մեջ,
Ինչպես յեղավ, վոր հանկած
Սուլիչը սուլեց,
Ո՛ր, խաղալիքներն իրենց՝
Գաղտնիքներ ունեն:

Ու ջարդում են, վոր բանան
Գաղտնիքները խոր,
Գնդակները պատում են,
Ղոր մեջը նայեն,
Չէ վոր նրանք դեռ անզետ
Մանուկներ են, նժր...
Ու ջարդում են, վոր բանան
Գաղտնիքները խոր:

Ու թող խաղան ու ջարդեն,
Մինչև մեծանան,
Մինչև հազար խորհուրդներ
Բարդվեն նրանց դեմ,
Մինչև որերը մթնեն,
Տարիներ անցնեն,
Դեռ թող խաղան ու ջարդեն,
Մինչև մեծանան:

1926

Խաղաղություն է կարծես իջել
 Իմ սրտի վրա և իմ հոգուն,
 Արդեն գիշեր է, արդեն գիշեր,
 Ու ախտեղ վոչ վոք չի աղմկում:

Յեղնում են դեմքս մարդիկ, դեմքեր,
 Միտքս թռչում է հեռու, հեռու,
 Ու ծանոթ մի մարդ, մի հին ընկեր,
 Ու դեմքս բացվող թավիշ գարունս

—Բարե,—ասում եմ նրանց մեկ-մեկ,
 —Վողջույն, կուլում ընկած մարտիկ ընկեր,
 Մեր զաշտերում խինդ, յերգ ու համերգ,
 Ու յես աշխարհում ապրում եմ դեռ...

Յեվ խոնրվում են իմ դեմ նրանք,
 Փոխվում են դեմքերն, անեանում,
 Ու կանչում կարծես—ասլրում ենք, կանք...
 Բայց վոչ վոք իմ դեմ ել չի մնում,

Յեղնում է մեկը նորից իմ դեմ,
 Նա մի ծերունի յե դեմքով խաղաղ.
 —Գիտես, մեռած եմ, չկամ արդեն,
 Ծնվել եմ առողջ, մեռել եմ կաղ:

Յեվ ժպտում է մեղմ, պայծառ ու ջինջ,
 Ինչպես արևոտ ամպի բուլա,
 Հայացքը խորունկ, խոսքը վճիտ,
 Աղբյուրի նման, մեղմ ու զուլալ:

—Յես փայտահատ եմ յեղել հնում,
 Կտրել եմ մի որ ընկուղենի
 Մի հին, կուռական մեծ անտառում,
 Վոր քո դեմ հիմի սեղան լինի:

Յեվ ժպտում է մեղմ, պայծառ ու ջինջ,
 Ինչպես արևոտ ամպի բուլա.
 —Չունեմ յես հիմա վոչինչ, վոչինչ,
 Բայց աշխարհում դեռ իմ գործը կա:

Յեվ հալչում է մի ակնթարթում,
 Կորչում է հազար դեմքերի մեջ,
 Վոր յեղնում իրար վրա բարգվում,
 Անեանում են, յեղնում, անվերջ...

Այդպես խոսում են յերկար, յերկար,
 Բազում իրերում ապրող մարդիկ,
 Նրանք, վոր մի որ յեռանդով վառ
 Կուել են յերկաթ, տաշել են քար:

Հալչում են իմ դեմ ահա նրանք,
 Կորչում են նոր-նոր դեմքերի մեջ,
 Թաղվում են կարծես խոհերիս տակ,
 Անարտունջ, անխոս ու առանց վեճ:

ԽՈՐՀՈՒՐԿ

Մի սարսափեր յահից դու,
Իմ բարեկամ, իմ ընկեր,
Մա՛ջ կորուստ չի մարդու,
Կործանում չե դեռ:

Սարսափեր դու, յերբ գիտես՝
Ապրում ես ու կաս,
Ու թո կյանքում մեր կյանքին
Բան չունես, վոր տաս:

1982

* * *

Դու վորո՞մի նման չար,
Մեր յերգերի ծաղկոցում,
Անփառունակ, անքանքար
Դանություն ես տարածում:

Բայց կգա մի անողորմ
Ծաղկաքաղի պայծառ ող,
Ի՞նչ կլինես դու, վորո՞մ,
Վորո՞մ, չար ու թունավոր:

1984

* * *

Վոչ վշտացիր, վոչ թախծիր դու,
կյանք ե, կանցնի, կգնա,
Վորպես արձան անցնող մարդու՝
Նրա գործը կմնա:

Դարը կիջնի դարի վրա,
Դարը դարից ուժ կառնի,
Ու դարերի փոշին վրան՝
Պայծառ գործը կհառնի:

1984

ԻՆՁ ԶԱՆԵԼ Ե ՖԻՐՊՈՒՍԻՆ

Անց են կացել քանի սերունդ, քանի տարի, քանի դար,
Դեռ քո յերգի հուրը, շահիր, մնացել է ձշտավառ.
Հազար տարվա մուժից հիմի վորպես պայծառ մի լուսին,
Լույս ե տալիս անունը քո, յերգի արքա Ֆիրզուսի:

Ու դեռ քանի-քանի սերունդ, ու քանի խան, քանի շահ
Անց կկենան այս աշխարհով, դու կմնաս միշտ անմահ,
Հազար սերունդ կգա կանցնի, կխոսի միշտ քո մասին,
Ամեն սերունդ կգա, կասի — Ի՜նչ ջահել ե Ֆիրզուսին:

1984

Շ Ի Ր Ի Մ Ը

Հովն. Թումանյանի հիշատակին

Պայծառանուն բանաստեղծի շիրիմի վրա,
Արթնացել են հիմա քանի՜ վառ ձնծաղիկներ,
Նրա վճիտ ու քնքշալար յերգերի նման,
Վորոնց վրա գարնան թուփիչ արևն է ընկել:

Պայծառանուն բանաստեղծի շիրիմի վրա
Կանաչել է գարունը այս, ինչպես ժպտոն իր վառ,
Ու ձյունել են, վորպես արծաթ ժաղերը նրա
Զմեռները՝ ծանր, վորպես խոհերն իր պայծառ:

Պայծառանուն բանաստեղծի շիրիմի վրա,
Վորպես վրան բարձրացել է գունդն արեղակի,
Նրա հստակ, նրա պայծառ անունի նման,
Վոր հնչում է, վոր կանչում է դեռ հողի տակից:

Պայծառանուն բանաստեղծի շիրիմի վրա,
Արթնացել են հիմա քանի՜ վառ ձնծաղիկներ,
Նրանք չերգած՝ հույզաթաթալ յերգերն են նրա,
Վորոնք սրտի ցրտությունից աշխարհ են ընկել:

1932

Յ Ե Ր Կ Ո Ւ Յ Ե Ր Գ Ն Ա Ջ Ի Կ Ի Ն

Ի՞նչ խաղաղ է քո հոգին—
Մեղձ յերեկո յես դու,
Վոր հեռավոր մի յերգի
Մրմունջն ունի ողում,
Վոր խոհերի պես քո հեզ
Զեփյունն ունի նազուն,
Հույզերիզ պես՝ լուսերես
Աստղեր ունի բազում,
Ի՞նչ խաղաղ է քո հոգին,
Լուրթ յերկինք ես դու.
Աստղերով քո յերկնքի
Լույս տուր իմ հոգուն:

Յերբ յես յերգեր եմ գրում,
 Ինձ հետ հուզվում ես դու,
 Ինձ հետ ուրախ ես լինում,
 Ինձ հետ տխրում ես դու:
 Թե վոր մի տեղ եմ գնում,
 Մտքով դալիս ես դու:
 Հոգուս թե ամպ է իջնում,
 Թագուն լալիս ես դու:
 Իսկ յերբ, տարված յերգերով,
 Նստում եմ յես անջուն,
 Բնջուշ, քնջուշ խոսքերով
 Ինձ նախատում ես դու:

1984

Փոքրիկ Հովիկի՞ն

Ջա՛ն, փոքրիկ, սիրուն տղա,
 Բեզ՝ արև, քեզ կյանք, քեզ սեր,
 Հայացքդ սրտիս վրա
 Վառվում է հազար հույսեր:

Արևի վորդին ես դու
 Այս ծաղկող հողի վրա,
 Ու վոսկի մի վառ խոստում,
 Ջան, փոքրիկ, սիրուն տղա

Բեզ համար դեռ վորքան շուտ,
 Ինձ համար ուշ է արդեն,
 Ջգում եմ խինդը հոգուդ,
 Ջա՛ն, փոքրիկ, սիրուն տղա:

1929

Զ Յ Ո Ւ Ն

Զյուն, փափուկ ձյուն, սպիտակ ձյուն,
Զգույշ իջիր դաշտերին,
Ծաղիկները մտել են քուն,
Հողն և նրանց անկողին:

Հանդարտ, կամաց իջիր այնպես,
Վոր ծաղիկները չարթնանան,
Ծածկիր նրանց քնքուշ ու հեղ.
Զգույշ, զգույշ անսահման:

Զյուն, փափուկ ձյուն, սպիտակ ձյուն,
Հանդիստ, խաղաղ իջիր վար,
Ծաղիկները մտել են քուն,
Ծաղիկները ցրտահար:

1935

* * *

Ծաղիկները քուն կմտնեն, յերբ լինի աշուն,
Կանաչները լուռ կթռչեն աշնան մշուշում,
Աղբյուրները մարգարտաշիթ՝ յերբ ձմեռ լինի,
Ել չեն կանչի, չեն կարկաչի ինչպես վոր հիմի:

Ուրեմն դու, սիրտ իմ, շաղ տուր հույզերդ առատ,
Ինչպես գարնան ծաղիկները ջինջ ու անարատ,
Ու քո խորքից թող վոր վճիտ քո յերզը հոսի,
Մարգարտաշիթ աղբյուրի պես կանչի ու խոսի:

Ծաղիկները քուն կմտնեն, յերբ լինի աշուն.
Սիրտ իմ, դու ել պիտի թռչես աշնան մշուշում:

1934

Գ Ր Ի Զ

Ինձ հետ յեղիք հաշտ ու խաղաղ,
 Ո՛ր, սիրելի իմ գրեչ,
 Իմ հոգու հետ դու մի խաղա,
 Մի լինիք խորթ ու ուրելչ:

Հանձնել եմ քեզ կյանքիս ուղին,
 Գրիր յերգեր սրտառուչ,
 Գրիր անկեղծ, մաքուր, ուղիղ,
 Հյուսիք նրանց փունջ առ փունջ:

Այնպես գրիր, վոր խոսքը բո՛
 Մարդու հոգին իմանա,
 Վոր չլինի մութ յերեկո,
 Յերկար ապրել ու մնա:

Ո՛ր, շատ-շատ ե դժվար գրել
 Այնպիսի յերգ, վոր հուզի,
 Գրել միայն, բայց չհուզել,
 Այդպիսի յերգ մի ուզի:

1930

Յ Ե Ր Գ Ի Ս Ն Ե Տ

Թուղթ, հանձնեմ քեզ իմ կյանքի
 Վայրկյանները սիրելի,
 Թե մի որ կյանքս հանգի՛
 Կյանքս յեղիք սիրով լի:

Սոսիք լեզվով հույզերի,
 Հանդարտ խոսիր, ինչպես յես.
 Ասա՛ հույզերի գերի
 Կյանքս հանձնել եմ յես քեզ:

Ու յերբ կարդա մեկը քեզ,
 Շչնջա յուռ ականջին,
 Ասա՛ վոր ապրել եմ յես՝
 Ականջս կյանքի կանչին:

Ասա՛ վոր ապրել եմ յես
 Մի անհանգիստ, մեծ դարուժ,
 Վոր ալեկոծ ծովի պես
 Յեռում եր ու մաքառում:

Ասա՛ սիրելի եմ յես վես
 Այդ կոխիլը կատաղի,
 Հանդարտ ասա դու, ինչպես
 Մունջ տոգերը այս սաղի:

Ասա՛ մեկն եմ յեղել յես
Յերգիչներից այն բազում,
Վոր աեսել են լուսերես
Կյանքը՝ յերգում, յերազում:

Այդպես ասա նրան դու,
Թե նա հուշով բռնկի,
Փարվիր նրա շինջ հոգուն,
Յերգով նրան համակի:

1934

* *

Յերբ չեմ լինի յես, յերբ չեմ լինի յես,
Յերգս կմնա թղթերի վրա,
Ապրող տողերն իմ յեղեգների պես
Հաճր շշուկով հարց կտան իրար:

—Ու՛ր ե միտքը այն, վոր փայլ տվեց մեզ,
Աչքերը, վոր մեզ թղթին ցողեցին,
Սիրտը՝ հույզերի մի սափոր կարծես,
Վորից մենք առատ հույզեր խմեցինք...

Ու մի վերջակես աննշմար ու խեղճ,
Կասի—բոլորը հալվեցին ձեր մեջ:

1934

Փ Լ Ո Ւ Զ Ո Մ Ի

Խարխիլ ե հնակառույց շենքը քո հոգու,
Յե՛վ հույզերի պարտեզը հին թռչնուժ ե այնտեղ,
Մի անհայտ ձեռք չար հույզերի թուփերն ե պոկում,
Ու ցանում ե նոր վարդերի սերմերը լուսեղ:

Ժամանակի հողժը անեղ բշուժ ե անա
Թերթիկները հին վարդերի՝ չար ձեռքով ցանված.
Աղոթքները, վոր իջել են քո հոգու վրա,
Ղողանջները ժամի զանգի՝ արյունով հարբած:

Յե՛վ բռնության ու քաղցի տակ ծնված քո «յես»-ի
Զվարթ մահերդն ե ազմկում, վողջունիք նրան,
Թող մեռնի նա, պոկվի նա ել հոգուդ պարտեզից,
Նայիր, նոր մի կյանք ե շողում աշխարհի վրա:

Նայիր, նոր մի կյանք ե շողում աշխարհի վրա,
Ու փլչում ե հնակառույց շենքը քո հոգու,
Համայնական կյանքի ձայնը լսում եմ անա
Նոր հույզերի ու նոր յերգի քաղցը համերգում:

1933

Խ Ա Ղ Ա Լ Ի Ք Ը

Լորդի չորս տարեկան յերեխան
Ստացավ նվեր մի—խաղալիք.
Սաղալիքը մի նեղըր մանկան
Սեահեր զուլս եր կլորեկ:

Ու մի որ, անզգույշ զխավածով,
Ջարդեց նա խաղալիքը բակում,
Սաղալիքը, կարծես թե լացով,
Շշնջաց—դճւ ել ես ցարգում:

1932

ՀԵՆԱԿՆԵՐԸ

Հողագնդի անթիվ քաղաքներում բոլոր,
Յեվ գյուղերում հետին, ճամբաների վրա,
Յերբ յեղնում ե վոսկի արեգակը բոսոր,
Վոսկեղերձան բաշով կարմիր ձիու նման,
Դադադաձայն՝ վորպես մահասարսուռ քայլերդ,
Դոփում են գետինը միլիոն կենտ հենակներ:

Հենակներին կրթնած՝ արագիլներ վորպես,
Մի վոտնանի մարդիկ, աչքերի մեջ ցասում,
Հողիններում նրանց բյուր հույզերը հրկեզ,
Յեվ սրտերում խորով փափագները բազում,
Որորում են առաջ վոտները անընկեր,
Դոփում են գետինը միլիոն կենտ հենակներ:

Յես տեսնում եմ նրանց՝ հեռուներից անձիր
Աչքերի մեջ սառած սաքսափը ահագին,
Շարժումներում ճնշող տխրություն ու ձանձիր,
Ու գեմքերին իջած ապտակները կյանքի,
Սոհերում գիշերը՝ անթափանց ու անել-
Դոփում են գետինը միլիոն կենտ հենակներ:

Յեվ շարժվում են նրանք գլխիկոր ու տրտում,
Բաղաքներում բոլոր և գյուղերում հետին,
Ամեն մեկը կարծես իրա վոտն ե վնտրում,
Ջանձրացել են նրանք արդեն փայտե վոտից-
— Ձեր վոտները կերան հազար ումբ ու արկեր,
Վոր դոփեն գետինը միլիոն կենտ հենակներ:

Հնկերներ իմ անթիվ, ընկերներ անհամար,
Յես տեսնում եմ ահա ձեր վոտները կորած
Կապիտալի զժոխք հնոցների մեջ վառ,
Նրանց ծխաններում գորշ ու յերկնասլաց,
Վոր դարձել են հազար կյանք լափող կրակներ,
Վոր դոփեն գետինը միլիոն կենտ հենակներ:

Յեվ բոցերը դեղին՝ բյուր կյանքերով վառվող,
Ծավալվել են վորպես մի անգիջում հրդեհ,
Թափ են առել վորպես ձեր կամքերը հանող,
Խարխում են արդեն պալատներ ու շենքեր,
Ու նրանց շուրջ իբրև յերգեր մահվան բոթի՝
Դոփում են գետինը միլիոն կենտ հենակներ:

Յեվ կիլիզեն նրանք, Յես լսում եմ արդեն
Աղաղակներ հուժկու, միլիոնների ցասում,
Վոտնաձայներ խրոխտ, վոր դոփում են իմ գեմ
Ամուր վոտների տեր բանակները բազում,
Վոր խորտակեն բոլոր հրանոթ ու տանկեր,
Վոր չգոփեն հողը միլիոն կենտ հենակներ:

Յես լսում եմ արդեն շառաչը պալքարի-
Ըմբոստացման անափ մաքառումը անհուն,
Վոր աշխարհը լափող վառ հրդեհը մարի,
Վոր մահը սավառնի կապիտալի հողում,
Ովկյաններում սառեն անթիվ ումբ ու արկեր
Վոր չգոփեն հողը միլիոն կենտ հենակներ:

Յեվ աշխարհի անթիվ քաղաքներում մի ուր,
Յեվ գյուղերում հետին, ճամբաների վրա,
Կբարձրանա վոսկի արեգակը բոսոր,
Վոսկեղերձան բաշով, կարմիր ձիու նման,
Յեվ կթնդան ողում հաղթանակի յերգեր,
Պատմություն կղառնաք, միլիոն կենտ հենակներ:

1932

Վ Ե Ր Զ Ա Լ Ո Ւ Յ Ա Ը

Մորթիւնց արեգակը այնտեղ, արեւմուտքում,
Դարերի տակ ճկոած մի լեռան սապատին,
Ամպերի սպիտակ կուրծքն եւ արյունոտում
Արյան շատրվանը այն բոցակաթիլ,
Ու նետում եւ մի ձեռք անա ղեպի յերկինք՝
Արյունոտ մի դաշույն, իբրև լուսնի մահիկ:

Այնտեղ վերջալույս եւ, արևն եւ մահանում,
Յես զգում եմ նրա հեքը մահացողի,
Այնտեղ վերջալույս եւ եւ աստղերն են յերնում
Վորպես արցունքները մահը վողբացողի,
Այնտեղ վերջալույս եւ, յերկինքը սգավոր
Իր փերուզե ղեմքին քաշում եւ սև մի քող:

Յեւ իջնում եւ մութը ու հողմն եւ բարձրանում
Փեշերը քսելով արտերին ու հողին,
Յեւ ղիշերն եւ անա թանձրությամբ ծանրանում,
Յերկիրը մտնում եւ խավար մի անկողին,
Մութի մեջ զմում եւ սիլուետը մի լեռան,
Վորպես արեգակի մի անշուք ղերեզման:

Բայց ղեռ մարմրում եւ իմ ղեմ մի վերջալույս,
Արեւմուտքի սոսյլ, խավար ֆոնի վրա,
Այնտեղ հիվանդ մի մարդ դալարում եւ ձնհույս,
Յեւ ղեռ արյունոտ են շրթունքները նրա,
Յեւ ղեռ սնում եւ նա կյանքերով մարդկային,
Ու արյուն եւ կաթում ժանիքներից անա:

Այնտեղ մեռնում եւ նա՝ տիրանը աշխարհի,
Մոայլ քաղաքների տիրակալը ղեղին,
Նա, վոր ցանկանում եւ հողագունդը վառի
Իբրև հույսը վերջին, գալարքը մեռնողի,
Նա, վոր ցանկանում եւ բոցերով հրդեհի
Բանալ արյունադալ փրկության մի ուղի:

Այնտեղ վերջալույս եւ, հոգեվարք եւ այնտեղ,
Քաղաքների թանձր մշուշներից անա
Յես տեսնում եմ բարձր ծխաններից արդեն
Զի բարձրանում ժահրոտ, թունոտ շունչը նրա:
Յեւ թույլ են բարախում մոտոր ու գործարան,
Այդ մահացող մարդու խարխուլ սրտի նման:

Յես տեսնում եմ՝ այնտեղ անա շրջում եւ նա,
Մի ուրվական լուսե, բազմություններ խրոխտ,
Վոր չորեւ են կարծես նրա կրծքի վրա,
Վորպես մահասարսուռ եւ անողոք մի բոթ:
Յեւ փորվում եւ այնտեղ մի անդունդ անասանան,
Մահացողի անհուշ ու խորունկ ղերեզման:

Վաղը կմեռի նա այնտեղ, արեւմուտքում,
Մոայլ քաղաքների տիրակալը ղեղին,
Վոր ղեռ հազար կյանքեր ու սրտեր եւ ուտում,
Իր՝ մեռնողի, անհույս գալարքներով վերջին,
Վաղը կմեռնի նա: Յեւ մունջ տողերն իմ այս
Գուցե հնչեն վորպես զվարթաձայն մահադդ:

Այնտեղ վերջալույս եւ, բայց տեսնում եմ անա
Վաղվա բոցաճառագ արեգակը չքնադ,
Վորպես արու առյուծ կանգնած լեռան վրա՝
Թափ եւ տալիս հպարտ վոսկե բաշը իրա,
Նա մարդկային կյանքի վոսկեդարն եւ ոսել,
Հրդեհվում են այնտեղ պայծառ արշալույսներ:

1982

Վ Ո Ս Կ Ի Ն

— Հայրիկ, ինչո՞ւ լե վոսկին
Արեգակի պես փայլուն:
— Վորովհետև նրա մեջ
Աշխատավոր մարդկության
Սիրտն ու արյունն է այրվում:

— Հապա ինչո՞ւ յե գեղնել
Ինչպես համբույրը մահի:
— Տղաս, նրա հետևից
Ազա՛հ մարդիկ են ընկել,
Նա ել դեղնել է ահից:

— Հայրիկ, հայրիկ սիրելի,
Ասա, ինչո՞ւ յե հնչուն:
— Տղաս, սիրտը ահով լի
Նա դեռ յերկու աշխարհի
Արյան կովի յե կանչում:

1933

* * *

Կ մնա վառ արևը,
Մեր կամքը հողթող,
Կհնչի մեր բարևը
Սահմանից այն կողմ:

Մի որ կերենն դեմ դեմի,
Բանակ առ բանակ,
Կխորտակվի թշնամին,
Կնիլ հաղթանակ:

Կմնա վառ արևը,
Մեր կամքը զրահ,
Կհնչի մեր բարևը՝
Աշխարհի վրա:

1932

Լ Ե Ռ Ն Ե Ր Ո Վ

Մենք իջանք լեռներով՝
Կռիվը տաք էր,
Յերկիրը մահով լի՝
Մշուշի տակ էր,
Ձիերը փնչացին,
Դոփեցին արագ,
Մեր շուրջը գնդացիք
Ու թեժ գնդակ էր:

Ճերմակ զորքերը մեզ
Պաշարել էին,
Չորս կողմ գնդացիք էր,
Վոր շարել էին.
Նահանջի յելը չկար,
Չկար մի ուղի,
Մեր շուրջը խոր ձորեր,
Սեպ սարեր էին:

Ռուսերը թնդացին,
Կռիվը տաք էր,
Մեր վաշտը թշնամու
Գնդակի տակ էր.
Թշնամու թիկունքում
Թնդացին հանկարծ՝
Պարտիզան քաջերի
Խիզախ գնդակներ:

Թշնամու բանակում
Սուճապ, շփոթ էր,
Մեր գնդակի ձայնը՝
Մահ էր ու բոթ էր,
Թշնամին ջախջախված,
Ընկած էր արդեն,
Լուսանում էր ահա,
Արևը մոտ էր:

Մենք յելանք լեռներով,
Ուղին մեր բաց էր,
Բաշերը ձիերի
Շաղերով թաց էր,
Ձիերը փնչացին,
Դոփեցին արագ,
Մեր դեմ արդեն պայծառ
Վառ այգաբաց էր:

1984

ԳԵՂԱԿԱՆ ՅԵՐԳԵՐ

1

Կոմսոմոյ են տղեն,
Աչքս վրեն մնաց,
Հրեն ճամբի վրեն
Ձիով են ուր գնաց:

Սիրտս տարավ իր հետ,
Կյանքս ել ուր մնաց,
Հերս կուլակ մի ժարդ՝
Հորս դուշման գնաց:

Լուսըդ խավրի, իմ հեր,
Դու անարև մնաս.
Կոմսոմոյ են տղեն
Առանց բարև գնաց:

Կոմսոմոյ այ տղա,
Աչքս վրեղ մնաց,
Ասես սրտիս վրա՝
Ձիդ դոփելով գնաց:

2

Իմ կյանքը՝ քարոտ ճամբա,
Լաչակս գլխիս ամսյ ա.
Իմ խավար հողու համար
Իմ յարը մի փառ լամսյ ա:

Արեք զառ ա մանուկ,
Իմ յարը վար ա անուկ,
Մաշինի ձենից ասես
Իմ սիրտը խաղ ա անուկ:

Արեք հողի վրա
Մանուկ ա շողը իրա,
Կոմյերիտ յարիս տված
Բարեք՝ սրտիս վրա:

Լինեյի, հով լինեյի,
 Լուսնյակի շող լինեյի,
 Լազերում ննջած յարիս՝
 Յերհսին քող լինեյի

Մայիսի ցող լինեյի,
 Իմ արի քով լինեյի,
 Թշանքը գրկած յարիս
 Թվանքին փող լինեյի

Բատրակ լինի՝ լավ լինի,
 Սիրաբը՝ սիրո գավ լինի,
 Քան թե կուլակ մի տղա՝
 Հոգուս վրա ցավ լինի

ԵՆ ՏԱՐԻ

Հողն անուժ եր,
 Փողն անուշ եր,
 Կյանքը դառն եր են տարի,
 Հողի ժարդը
 Աչքի փուշ եր,
 Ահը սրտում են տարի,
 Սովի առաջ
 Դուռը բաց եր,
 Աչքը թաց եր են տարի,
 Վաչ կարող եր
 Յավը լացել,
 Վաչ ել բաղդը են տարի

Աշխարհը վառ
 Բոցերի մեջ,
 Մահ, կոտորած են տարի,
 Կրակը թեժ,
 Աղբատը խեղճ,
 Մերկ ու սոված են տարի,
 Ջահել-ահել
 Կովի տարան,
 Գյուղը դատարկ են տարի,
 Հողը մնաց
 Առանց վարել,
 Արտը՝ կծու են տարի

Սովը յեկավ՝
 Դուռը բաց եր,
 Վոդր ու լաց եր են տարի,
 Մահը յեկավ՝
 Ուլ անհաց եր,
 Սըրեց տարավ են տարի,
 Սըրեց տարավ,
 Յեվ գյուղերից,
 Աքնածարավ
 Մահը կուշտ եր են տարի,
 Կյանքը ծանր
 Դժոխք դառավ,
 Արև չկար են տարի

Ու հիմա յերբ
 Միտը եմ անում
 Բերքը առատ ես տարի,
 Արտը հասուն
 Հետս խոտում,
 Ծիծաղում ե ես տարի,
 Յեվ հասկերի
 Ծփանքից մեղմ
 Ինձ են նայում հազար դեմք,
 Նրանք ընկած
 Ընկերներս են,
 Վոր մահացան են տարի

Նրանք կարծես
 Բարձրանում են,
 Որորվում են ու ժպտում,
 Ու կարծես թե
 Արտերը մեր
 Նրանց արյամբ են փթթում,
 Ու կարծես թե
 Վարդերն յերկրի

Նրանց ծիծաղը լինի
Ու կարծես թե
Նրանց հետ լուռ
Զբուցում եմ յես հիմի,

Հողն անուշ ե,
Յերգն անուշ ե,
Կյանքը՝ ուրախ ես տարի,
Հողի մարդու
Աչքը կուշտ ե,
Ահ հունի նա ես տարի,
Յերգ ու խնդում
Մեր սրտերում,
Կյանքը մերն է ես տարի,
Փառք մեր բերքին,
Զեռքին, յերգին,
Փառք մեր կովին ես տարի,

1933

Պ Ո Ւ Մ Ն Ե Ր

ՀԵՔՅԱՔ ՇԻՐԱԿԻ ՄԱՍԻՆ

1

Շիրակը կին եր մի ջահել,
Շիրակը դյուղացու մի կին,
Ձեր սիրում, չեր ուզում մարդուն,
Իր մարդը ծերուկ եր ու հին:
Դե ջահել մի կին նորահարս
Վննց սիրի մի չոր ծերունու.
Նա չե, դն, կսիրես, կանես
Մի սմբած, կաշեղեն մարդու.
Շիրակը սիրում եր մեկին,
Առույգ, մի ջահել տղի,
Յեռանդով սիրան ու հողին լի,
Վոր ուզի՝ յերկաթներ կծոխի,
Վոր ուզի՝ արևներ կկոխի,
Վոր ուզի՝ աշխարհը կհուզի,
Կքանդի ու նորը կծուլի.
Շիրակը սիրում եր մեկին,
Առույգ, մի ջահել տղի:

Ծերուկը չգիտեր այդ մասին,
Ծերուկը ք
Լսել եր հեքյաթներ դատարկ,
Ջրույցներ եր լսել փուչ ու սին,
Աստըծու, աշխարհի, չարքերի,
Դժոխքի, սատանի մասին:

Կարծում եր թե նա չի ուզի
Դժոխքում խաշի ու յեփի,
Ու յերբեք ու յերբեք ու յերբեք
Զի նայի Շիրակը ծուռ ճամբի:
Այսպես եր մտածում են անկ
Ամուսինը Շիրակի մասին,
Բայց դե նա, դեռառի մի կին,
Իհարկե, ջանելին կուզի:

2

Յե՛վ անա խոսում են այն մասին,
Թե Շիրակը ամուլ է... չունի...
Վոր արդեն անցել է տարին,
Աշխարհը դարձել է նորից,
Հասել է իր տեղը կրկին,
Կանաչը դարձել է քնից,
Կաքավը յերգում է քարին,
Իսկ ենտեղ— հիվանդ է հիմա նա,
Շիրակը տաքություն ունի,
Թոքերը խաշվում են կարձեռ,
Արգանդը ուռել է ցավից:

—Շիրակի արգանդը փուչ է,
Զրեք է Շիրակը,—ասին:
—Շիրակը ինքն էլ մի բան չէ,
Անպարկեշտ ու լիբր է,—ասին:
—Ափսոս, ծերունին լավ մարդ է,
Վոսկի յե, գոհար է,—ասին:
—Շիրակի արգանդը լավ է,
Բայց մարդը հիվանդ է,—ասին:

—Ժայռերի շուրթերից ջուր քամեք,
Պատռեցեք կուրծքը ժայռերի,
Շիրակի շուրթերը չորցել են,
Ուրիշ ջուր ել նրան չի ողնի:
—Շինեցեք ջրանցք մի քարե,
Թող լողա Շիրակն են ջրում,
Շիրակի արգանդը քար է,
Ուրիշ ջուր ել նրան չի ողնի:
—Կմեռնի, ափսոս է Շիրակը,
Ոգնեցեք, թե սիրում եք նրան,
Կմեռնի, կմնա սիրածը,
Ուրիշ ջուր ել նրան չի ողնի:

—Ծերունին չի հոգում այդ մասին,
Ծերունին քնկոտ մի անել,
Կանչեցեք սիրածին Շիրակի,
Են կայտառ իզիթին ջանել:
Կանչեցեք, թող գնա, քանդի,
Հավաքի ջանելներին բոլոր,
Քաղաքի բանվորներին ջրում
Ու բոլոր իզիթներին հանդի:
Կանչեցեք, թող գնան փորեն,
Ջրանցք մի, քարե մի վորկոր,
Շիրակի արգանդը նորեն
Կյանք աննի, թարմություն մի նոր:
Ասացե՛ք Շիրակը մեռնում է,
Արգանդը ուռել է ցավից,
Ասացե՛ք՝ թող յեխեն հանդը,
Ջուր հանեն ջրերի բանախց:

3

Կյանքը կրտա
են ջանելը Շիրակին,

Ջուր կքամի
Քարերի բիրտ սրտերից,
Իրեն կտա
Պայթյուններ կրակին,
Զի վախենա
Ուժանակի հրդեհից,
Կհավաքի
Ընկերներին իր բուրբ
Ու քաղաքի
Բանփորներին են ջահել
Ու կրոնի
Կապտի ճամբան են քարոս
Ու կհամնի
Ախուրյանին են մուրբ

4

Ու համուս են նրանք,
Աշխատում են արդեն,
Մեղուների նման
Բանփորները առույգ,
Հնա փորում են նրանք,
Ու կանչում են իրար,
Ու կանչում են, իրար
Ճանաչում են նրանք,
Ու պայթում է ահա
Քարաժայռ մեկ էլ,
Ու թռչում են ասես
Բեկորները վերև,
Ու իջնում են թափով
Քլունգները թեթև,
Ու բահերը չտփով
Բարձրանում են վերև

Յեղ հնչում են ուրախ
Աշխատանքի յերգեր,
Ու լցնում են հողը
Ու կախվում են ներքև,
Բարձրանում են նորից,
Սպասում են կարծես,
Ու պայթում է ահա
Քարաժայռ մեկ էլ

5

Մերունին մեռել էր վաղուց,
Մերունին քնկոտ մի ահել,
Շիրակը սպասում էր արդեն
Իր սիրած իգիթին ջահել
Անցել են տարիներ յերկու՝
Անկողին է մաշում Շիրակը,
Անցել են տարիներ յերկու՝
Քարաժայռ է տաշում սիրածը,
Լսել է՝ վոր պիտի գան շուտով,
Լսել է՝ վոր քիչ է մնացել,
Լսել է՝ վոր ետք կամ եզուց
Ջրանցքը կրացվի շառաչով,
Ու ջուրը կհոսի կշկշան,
Ու իրեն գեպի ջուր կտանեն,
Ամենքը հրճվանքից կճչան,
Յերբ ջրից վողջ առողջ կը հանեն,
Ու գիտե, վոր կզառնա նա ել
Ու շուտով հարսանիք կլինի.
Իր սիրած իգիթին ջահել
Շիրակը հարագատ կլինի

Պիտի բացվեն, — ասին, —
 Դռները են բանտի,
 Ու դուրս թռչի ջուրը,
 Բռնի ճամբան հանդի,
 Վոր գյուղերը խնդան
 Ու հյուղերը բուրբ,
 Ու սրտերը թնդան
 Ու չմնան մոլոր.
 Պիտի բացվե, — ասին, —
 Են ջրանցքը հսկա,
 Վոր Շիրակը իրեն
 Առողջ ու լավ զգա,
 Ասին՝ յերբ վոր ուժգին
 Ողբ ուրախ թնդա,
 Թնդանոթը ահեղ
 Յերբ վորոտա, խնդա,
 Հանդի ճամբով, ուրախ
 Են ջրանցքը կգա,
 Վոր Շիրակը իրեն
 Առողջ ու լավ զգա:

Խոնրվում ե բանտի դռան
 Բազմությունը անհատներ.
 — Գնան, քամի, դեպի ջրանցք
 Ու Շիրակին համբավ բեր:
 Սպասում են պայծառ ժամի
 Թնդանոթին են ահեղ
 — Ահա համբույր, գնան, քամի,
 Տուր սիրածին են ջահել:

Յեվ պայթում ե ահա,
 Վորպես սրտի կարոտ,
 Հորիզոնի վրա
 Թնդանոթի վորոտ:
 Ջուրը կանչով գվարթ,
 Կտրում ե ճամբաներ,
 Ժպտում են հանդ ու արտ,
 Ցնծում են բյուր սրտեր:
 Յեվ նետվում են ահա
 Թե՛ գնդակներ կրկին,
 Կարծես յերկրի վրա
 Կախված մութ ամպերին,
 Ու շահում ե ջուրը,
 Շառաչում ե ուժգին,
 Յեվ ուռչում ե կարծես,
 Վարդում ե ուղին:
 Ու դռնում են նրանք
 Հաղթանակով մարտից,
 Վորպես աշխույժ, կայտառ
 Հնձվորները արտից.
 Հավաքվում են են հուր
 Արևի տակ վոսկի,
 Սպասում են կարծես
 Ջահել հարսի խոսքի:
 Ու Շիրակը ահա
 Լողանում ե հետեղ,
 Լողանում ե հետեղ,
 Սպասում ե մեկին,
 Ու Շիրակը կարծես
 Հարբած լինի հետեղ,
 Դեհ, Շիրակը ջահել՝
 Արծաթ գոտին մեջքին:

Յեւ սիրածին ահա
Մոտ են բերում շուտով
Ու բրտինքը հակաին
Հարսնիք անում փութով,
Ու սիրածին ջահել
Մոտ են բերում, ասում՝
Ահա Շիրակը բո
Հիմա քեզ ե հասնում,
Ու շահում ե ջուրը,
Շառաչում ե ուժգին,
Յեւ ուռչում ե կարծես,
Վոյրում ե ուզին:

—Շիրակի աչքը դուսը չի,
Հզի յե Շիրակը,—ասին:
—Շիրակը ահելից ե հզի,
Բայց մարդը չիմանա,—ասին.
—Այ հոգս, բնկոտից են հին,
Վոր քայլել չգիտեր,—ասին:
—Շիրակը նամուսով մի հարս ե,
Մի հարս ե, փոսկեվարս ե,—ասին:
—Շիրակի մարդը հզոր ե,
Հզոր ե, անահ ե,—ասին.
—Վոր ուզի կիոի, կձուլի
Յերկինքը յերկրին—ասին:
—Վոր ուզի կխառնի, կհուզի,
Յերկրներ կբանդի—ասին:
—Վոր ուզի կքայլի աներեր,
Աշխարհը—հողագունդը ուսին:

Շիրակը կին ե մի ջահել,
Մի ջահել, բուշեիկ աղի,
Ու արդեն վաղուց ե ծնել
Վոսկեշող բերբը իը հողի,
Ծնել ե ե մի լույս աղա,
Վորպես մի պայծառ արեղակ,
Վոր լույս աա, հեա, շողշողա,
Ու փայլի ջրերի կանչի տակ:

1925

Ն Ա Խ Ա Տ Ի Ն Ք Ը

Հոգում փոթորիկ եր, աչքերի մեջ՝ գայրույթ,
Նկուն դեմքի վրա մռայլագեժ գիշեր.
Սիրաբ հուսալքման մութ կասկածն եր այրում,
Յեւ հոնքերի մութը աչքերին եր իջել
Յեւ գայրույթը վորպես անընկճելի դադան
Կրճոտում եր կարծես նրա սիրաբ, լափում,
Յեւ դառնացած հոգուց տրտունջներով հաղար
Հայհոյանքի, թուքի անձրևներ են թափվում:
Վրդովիլ ե նրան մի հաշվապահ՝ չնչին,
Սխալ հաշիվներ ե բարդել նրա վրա,
Անվանել ե նրան «դրամաշորթ», «չաբչի»
Յեւ նա դառնացած ե ամբողջ հոգով՝ հիմա

Ու տուն մտալ այդպես, հոգին գայրույթով լի,
Առաջ վազեց նրա չորս տարեկան տղան:
Յեւ ուրախ կարկաչով փարվեց հոր վտանքերին,
Սակայն նա սառնությամբ մի կողմ հրեց նրան
Տղան լսեց, տխուր նայեց մոր աչքերին,
Իր մանկական հոգում լացը սրահձ կարծես,
Տղան լսեց, հետո գորովանքը դեմքին
Մայրը համբուրելով յերեխային գրկեց.
Նա դգաց իր մարդու գայրույթը կատաղի,
Փոթորիկը զգաց, վոր կա նրա հոգում,
Յեւ յերեխան կարծես իր վշտից ու ահից
Կուէ եր յեկել քաղցր իր մայրիկի զրկում:
Իսկ նա սենյակի մեջ շրջում եր դեռ յերկար,

Շրջում եր նա յարված մեքենայի նման,
Կոփում եր նա իր մեջ վարքան հոգում ուժ կար.
Հայհոյում եր մարում սրան—նրան

Հետո հոգնեց, փովեց մահճակալին իրա
Յեւ հայացքը հատեց անորոշ մի կետի.
Վերջալույսի շողն եր դեմի պատի վրա,
Նրա միջից մեկը լուռ նայում եր պատից
Արկաշան եր, իր հին բարեկամը արի,
Այդ նկարն եր նրա պատից նայում համառ,
Աշխատել են նրանք մեկ տեղ քանի՛ տարի,
Ու միասին կովել կոմունիզմի համար...
Յեւ լուռ նայում ե նա խոհուն այդ նկարին,
Կարծես ավստոսանքով շջնում ե նրան.
—Հիշում ես մեր սրտում ինչ վառ հույսեր կային,
Ինչ յերազներ վտակի, ուր են նրանք հիմա:
Վերջալույսի վերջին շողքն ե պատի վրա
Արկաշան ե նայում հայացքներով խոհուն,
Թվում ե, թե նա լուռ նախատում ե նրան,
Թվում ե, թե նա լուռ ինչ վոր բան ե խորհում:
Արկաշան ե, իր հին բարեկամը արի,
Նա լուռ նախատում ե իր հայացքով համառ.
Աշխատել են նրանք մեկտեղ քանի՛ տարի,
Ու միասին կովել կոմունիզմի համար.
Յեւ մտքերը նրա թափանցեցին հետո,
Տարիները անցան ու վայրերը ծանոթ,
Մտքերի մեջ ահա կոխվեցրը յետուն,
Մտքերի մեջ՝ պայթող արկեր ու հրքանոթ:

...Ահա գիշեր ե մեղձ, արծաթադոծ գիշեր,
Առկայծում են յերկնի աչքերն աղամանդե,
Իր բարձունքից լուսինն արդեն վար ե իջել
Ու վորդիլ լույսով քաղաքներ ու հանդեր

Ճնշող լուծթյան մեջ նիրհում ե մի քաղաք,
Քարացել ե կործեն այդ քաղաքը անից,
Յեւ զիշերում խաղաղ՝ թևատարած անա
Սավանում ե կարծես սառը շունչը մահի
Մի մութ պատուհանից, նեղլիկ, մռայլադեմ,
Յեւ ճաղապատ, խորունկ զերեզմանի նման,
Լուսնի շողերի տակ դուրս ե նայում մի դեմք,
Արմունկներով հենված ցուրտ ճաղերի վրա
Նա սուլում ե կամաց: Յեւ սուլոցը նրա
Ծանր մտքերն առած տարածվում ե հեռու,
Յեւ զիշերվա ճնշող լուծթյան մեջ անա
Այդ սուլոցի թախծոտ հնչյուններն են հեռու:
Յեւ քաղաքի խաղաղ կտուրները վրա՝
Թվում ե, թե թել-թել բղկտվում ե մի սիրտ
Թվում ե, թե մռայլ մի անձրևոտ որվա
Տխուր հողմն ե սուլում մուգ կիրճերի միջև,
Նա սուլում ե: Յեւ մեղմ հնչյունները յերգի
Նրա կյանքի ամբողջ պատմությունն են անում,
Նա սուլում ե, և այդ գուցե նրա վերջին,
Վերջին ցանկությունն ե այս լայն հին աշխարհում:

Հետո լռեց: Հետո... Ահա շուռ յեկավ նա,
Ել չկա նա արդեն պատուհանի դիմաց,
Յեւ լուսինն ե սառած հայացքներով իրա
Վողողել այդ փոքրիկ պատուհանը դեռ բաց:
Դուրս բերեցին նրան չորս զինվորներ մռայլ,
Ու քայլում ե նա լուռ նրանց միջով անա,
Հետևում ե՝ նրանց ստվերը քայլ առ քայլ,
Գրնում ե առջևից մի սպիտակ սպա
Զրնգում են նրա խթանները փայլուն,
Զրնգում են, ու նա լուռ շարժվում ե առաջ,
Յեւ այդ զրնգոցը թախիժով մի անհուն՝
Հնչում ե մեղմ, վորպես մահվան զանգի զողանջ:

Իսկ նա քայլում ե լուռ, զլիսահակ ու տրտում,
Վտորի տակ անքում ե քարոտ մի ճանապարհ,
Քարը սիրտ չեք՝ զգար ինչ ուներ նա սրտում,
Ընկերներին վերջին, վերջին բարևը տար:

Ու կանգ առան նրանք: Ահա յեկեղեցին,
Սավար զիշերվա պես խորհրդավոր նստած,
Նրա վրա խաչը՝ արնածարավ մի ցին,
Իր բարձունքից անա մռայլ նայում ե ցած:
Ահա բակը: Ահա արծաթագոծ մի լիճ.
Փարթամորեն կեցած կանաչ խնձորենին,
Ստվերի տակ նրա արյունոտ մի դահլիճ,
Վոր լուռ սպասում ե անա հրամանի
Յեւ ոձի պես սառը պարանի մի կտոր
Խնձրենու ճյուղից անա կախվել ե ցած,
Յեւ յերկնքի անհուն լուծթյան մեջ անզորը,
Վորպես լույսի հալվածք ջինջ մի ասուպ ծորաց:
Սպան նշան արափ: Յեւ դահլիճը մռայլ
Առաջնորդեց նրան դեպի խնձորենին,
Յեւ սպրզնած լուսնի շողերը սառն, անփայլ,
Ընկան նրա խոհուն ու դժգունած դեմքին:
Ու բարձրացավ նա լուռ պատվանդանի վրա,
Շուրճը զիշեր, աստղեր, դեմը գունատ լուսին:
Դահլիճը լուռ կապեց ձեռք ու վտորը նրա,
Յեւ պարանի ողբ գցեց նրա վզին,
Ահեղ շառաչյունով պատվանդանը ընկավ,
Ու լուսինը վերից անով նայեց մուրթ,
Խնձորենու ճյուղը իջավ ու վեր յեկավ,
Սրսփացին ծառի տերևները բոլոր...
Խնձորենու ճյուղը իջավ ու վեր յեկավ,
Յերկու տերև գցեց կանաչ խնձորենին,
Յերկու կանաչ տերև՝ արցունքների նման,
Յեկեղեցու բակի մամոտ, ցուրտ քարերին:

Իսկ նա որորվում է ծնունդ հենած կրծքին,
Որորվում է մահվան խորունկ նիրհով անա,
Յեւ աստղերը՝ կանաչ տերևներն միջից
Լույս են սփռում նրա սառ գիտիկի վրա
Յեւ նայում է մառյլ հսկա յեկեղեցին,
Մալար գիշերվա պես խորհրդավոր նստած,
Ու վրայից խաչը, վորպես սոված մի ցին,
Իր բարձունքից անա ազահ նայում է ցած:

Վերջապահ շողն է գեմի պատի վրա,
Նրա միջից մեկը նայում է լուս, խոհուն,
Քվում է, թե նա լուս նախասում է նրան,
Քվում է, թե նա լուս ինչ վոր բան է խորհում:
Արկաշան է, իր հին բարեկամը արի,
Այդ պատկերն է նրա պատից նայում համառ,
Աշխատել են նրանք մեկտեղ բանի տարի,
Ու միասին կայել կոմունիզմի համար...
Յեւ նայում է նա լուս: Ու կյանք առած անա
Նա հեզնում է կարծես ու աչքերը թարթում,
Ու կարծես թե խոհուն հայացքներով իրա
Նա ընկերոջ կծու նախատինք է կարգում:
Նա ասում է—տեսա՞ր կանաչ խնձորենին,
Տեսա՞ր ողում ճոճվող իմ գիտիկը ստամ:
Սակայն վոչ մի արտունջ չիջավ իմ շուրթերին:
Մեռնում եյի՞ աչքս հաղթանակին հասած:
Ու մեռա յես, ինձ պես հաղարները ընկան,
Ընկան հաղարները, անգերեղման, անթափ,
Նրանց սրտում սակայն վոչ մի արտունջ չկար:
Կավում եյին նրանք աներեր ու անվախ,
Իսկ քեզ վրդովել է վարձկան մի հաշվապահ,
Ձրկել է քեզ ինչ վոր կոպեկներից չնչին,
Յեւ դու, վորդո՞մեյի, մարթապաշտի նման
Նահանջել ես ուզում մեր ժարտերից վերջին:

... խնձորենու հյուղը իջավ ու վեր յերավ,
Սրտիացին ծառի տերևները բուրբը,
Յերկու կանաչ տերև՝ յերկու արցունք ընկավ...
Ու նայում է գեմից իր ընկերը մուրբ...
Ու նայում է գեմից իր ընկերը մուրբ,
Որորվում է ողում է նայում է նրան,
Յեւ վտակեվառ վազվա յերազներով բոյր
Բունը թևատարած իջավ նրա վրա:

Լուսարացին նորից վառ լուսաստղը շողաց,
Հետո գծգունեցին աստղերն ազամանդե,
Արեգակը կարծես անկողնուց դուրս սողաց,
Ու կյանք առան կրկին քաղաքներ ու հանդեր:
Յեւ քաղաքի բոյր կտուրներն վրա
Հնչեց զվարթաձայն մի ազմկոտ համերգ,
Այդ սուլիչներն եյին, ձայնակցելով իրար,
Կանչում եյին կարծես—յերեք, յերեք, յերեք...
Ու արթնացավ նա ել կայտառ, զվարթաձայն
Մի յերգ պահած իրա շրթունքներն վրա,
Ու կոացավ կամաց մահճակալին մանկան,
Սնուչ նիրհը այնտեղ որորում եր նրան
Յերկու համբույր թողեց վարդ այտերին մանկան,
Գործվանքի մի շող փռեց գեմի վրա,
Ու գործարան գնաց լարած ուժ ու մկան,
Իր մերենան այնտեղ սպասում եր նրան:
Ու ներս մտավ անա: Յեւ վորջունեց նրան
Գործարանի զվարթ ազմուկը միալար,
Մերենաներն այնտեղ յերգում եյին համառ
—կոմունիզմի համար, կոմունիզմի համար...

Լ Ա Վ ՈՐԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

1

Հազար կնճիռ ուներ հոր ճակատը նրա,
Արևախաշ դիմրին ժայիտ չկար բնավ,
Հույսը գրած իբր բազուկների վրա,
Նրա կյանքը՝ ծովում հուսահատուր մի նավ:

Վորդին դեռ պատանի, տասնչորս դարուն տեսած,
Հազար սոված որեր ու տանջանքներ հողու.
Դառնություն ու զրկանք հոր հետ հայալ կխսած.
Ո՛ւր եր զգվանք ու կյանք ծնողի և վորդու:

Ապրում էյին նրանք հետին մի վողոցում,
Վորդին, հայրը բանվոր, մեկ էլ մայրը պառավ,
Իրենց խարխուլ ու հին հողաշեն խրճիթում,
Ուր վոր կյանքը նրանց պատիժ ու մահ դառավ:

Ուր վոր չկար արև, ուր վոր ծիծաղ չկար,
Ուր կարիքն եր թքում իրենց սև պատերին,
Ուր ձմեռվա բուրբին մի կտոր փայտ չկար,
Ու պարում եր բուրբ իրենց հին կտուրին:

2

Աշնան ցուրտ քամին ե խուլ հեծկտում դրսում,
Մութը արդեն ընկավ. բայց դեռ հայրը չկար,
Խոնավ հին խրճիթում դեռ դողում են, մրսում,
Սպասում են նրանք, մինչև վոր հայրը գաս:

Մեկը մայրն ե պառավ, մեկը վորդին ջահել,
Սպասում ե մեկը վաղվա գայիք մահին,
Մեկը սիրում ե միշտ կյանքին ուրախ նայել,
Ու խորթ լինել կյանքում սարսափին ու ահին:

Մեկը իր վողջ կյանքում չի խնդացել բնավ,
Քաղցին ու մերկությանը յեղել ե միշտ գերել,
Մեկը փրփուր ծովում ափին համնող մի նավ,
Հուսով ե, վոր կյանքը լավ որեր կըրերել:

Սակայն ուշ ե արդեն, լուսինը ուր յելավ,
Դրսում արթուն են լոկ վոստիկանն ու քամին,
Քամին վոստիկանի խուլ սուրյոցը բերավ.
— Ինչո՞ւ հայրը չեկավ զիշերվա այս ժամին:

3

Ամուր խփում ե նա խրճիթի հին դռան,
Վճռակա՞ն են նրա հարվածները, հատու.
Ինչ վոր մի ուժ այստղ կյանք ե տվել նրան՝
Նման ե նա կովում հաղթանակող մարդու:

Ահով բաց ե անում դուռը՝ կինը նրա,
Յեխում ե հոր դիմաց վորդին իր պատանի,
Կարծես ծիծաղում ե տանջված դեմքը նրա,
Իսկ դրսում դեռ սուլում, սուրում ե մի քամի:

— Ուրախ յեղիր, կնիկ, լավ որեր պիտի գան,
Պիտի կոխվ լինի տիրոջ ու բանվորի,
Պիտի փշրենք շուտով ամեն շղթա, կապանք,
Պիտի պատրաստ լինենք այդ մեծ կովի որին:

Ու լուսն ե վորդին հիացմունքով, արի,
Ուզում ե, վոր շուտ գան այդ որերը յեռուն,
Ինքը դուրս գա հոր հետ ու դորշակ պահի,
Մաս ունենա ինքն ել այդ մեծ որվա կովում:

Այդ պատանու մարտի ինչէր, ինչէր չանցան,
Վտակի յերագներով ցուրտ խրճիթը լցվեց,
Մինչև հոգնած գլխով բնի գիրկը անցավ,
Ու բնի մեջ տեսավ գալիք սրերը մեծ:

Տեսավ թռչում էլին գնդակները հրե,
Ռուճրեր էլին պայթում պալատների վրա,
Մի բառնցր եր կախվել պալատներից վերե,
Այդ բառնցրը կարծես հոր ձեռքն եր իրա:

Տեսավ իրան՝ սիրուն, կարմիր շորերը հազին,
Բազմահար ջահել աղջիկներ ու տղերք,
Առջևում եր կանգնել ինքը այդ մեծ շարքի,
Լավում եր շատ խրոխտ ու հաղթական մի յերգ:

Խնայարձիկն իրենք այդ բառնցրի զխնայ,
Ու խոսք ավին լինել նրան միշտ հարազատ:
Այդ բառնցրի նման ամուր ու միացած,
Այդ բառնցրի նման վճռական ու ազատ:

Յեւ թնդում ե գրտում անեղապոչ վորտ,
Ճայթում են գնդակներ անթիվ ու անհամար,
Զինված դուրս են յեկել բանվորները, վորոնք
Կոխում են յերկիրը ձեռք բերելու համար:

Գուրս յեկավ կոփի դաշտ նրա հայրն ել այդ սրը
Վտարից մինչև գլուխ գեների մեջ, պատրաստ,
Վորդին յերկար խնդրեց ու աղաչեց հորը,
Վոր իրեն ել տանի այդ սրը կոփի դաշտ:

Բայց խրատեց հայրը ու համոզեց մնալ,
Ատա՞ց՝ սլախ անգա գնդակների տարափ,
Զբարձրանա կտուր ու փողոց չը գնա,
Փողոցներում լի յեն այսոր մահ ու սարսափ:

Յեւ թնդում ե գրտում անեղապոչ վորտ,
Ճայթում են գնդակներ անթիվ ու անհամար,
Զինված դուրս են յեկել բանվորները, վորոնք
Կոխում են յերկիրը ձեռք բերելու համար:

Գնդակներն են վզում փողոցներում անա,
Յեւ սուրում ե ուրախ հակածներ ըստին,
Գուրս ե յեկել փողոց մի պատանի անահ,
Ուր ե գնում արդյոք այս անեղի ժամին:

Գնում ե նա այնտեղ, վոր իր հորը գանի,
Գնում ե, վոր հաննի այդ արյունոտ կովին,
Գուցե ինքը այնտեղ պիտանի կը լինի,
Ջուր կրերի, կոգնի կովոյ ընկերներին:

Անցնում ե ծուռ ու ծուռ փողոցներով հեաին,
Ու թեքվում ե տհա մի ամալի փողոց,
Ուր գիակներ կային փոված սառը գեանին,
Ու լավում եր ուժեղ ահալսը մի սուլոց:

— Կանգնիր, սիւ ես, — դուչեց սարսափ սողոց մի ձայն,
Ու մտեցուն նրան յերկու գինված մարդիկ,
Նրանք իր հոր նման ունեյին հըրացան,
Հաղել էլին հոր պես գեղին անդրավարտիկ:

Թվաց նրան, թե հոր ընկերներն են հորա,
Ու թվաց, թե նրանք ճանաչում են հորը,
Ու կարծում եր հիմա վոր իր հայրն էլ կգա,
Զվախեցավ, պատուեց համարձակ բոլորը:

--Իմ հայրն ել ձեզ նման կովող բանվոր ե մի,
Նա ել զնաց կովի լավ որերի համար,
Ուզում եմ, վոր յես ել այնտեղ լինեմ հիմի,
Ու ոգտակար լինեմ այդ մեծ կովի համար:

Այդպես խոսում եր դեռ՝ վորոտաց մի ապտակ,
Ու պատանին փովեց պաղ մայթերի վրա,
Ու վորոտով կպավ շիկադած մի զնդակ,
Յեւ քարերը ներկեց մուգ արշուներ նրա:

Այդ փողոցում հողմը մահը յերգեց նրա,
Արևը համբուրեց ճակատը զժգունակ,
Քամին լսեց միայն վերջին ճիչը նրա,
Մեկ ել կողբի քարը սառը գետնին քնած:

7

Տուն եր դստնում հայրը հաղթանակով արի,
Մուլում եր հողմի հետ նա ել ուրախ մի յերգ,
Աչքը ընկավ հանկարծ արշուներ մի քարի,
Ու այդ քարի վրա՝ արշուներով մի ձեռք:

Յերբ մոտեցավ քարին՝ հեկեկաց նա բարձր,
Տեսավ արշուներեկ դիակը իր վորդու,
Ու կոացավ, գրկեց գորովանքով քաղցր,
Յեւ գլխիկոր ու լուռ վորդուն՝ տարավ նա տուն:

Ուր վոր չկտր արև, ուր վոր ծիծաղ չկար,
Ուր կարիքն եր թքում իրենց սև պատերին,
Ուր ձմեռվա բուքին մի կտոր փայտ չկար,
Ու պարում եր բուքը իրենց հին կտուրին:

Դուրը հրեց վոտքով ու ներս մտավ նա տուն
Յեւ դիակը դրեց մերկ սեղանի վրա,
Մայրը ճչաց ցավից, գրկեց մեռած վորդուն,
Համբուրներով ծածկեց սառած դեմքը նրա:

Հայրը կանգնել եր լուռ, շրթունքները սեղմած,
Ուզում եր, վոր լացը ատամներով պահի,
Քամին աղմկում եր դբում բերանը բաց,
Ու աշխարհին ուրախ ավետիս եր տալիս:

—Լաց մի լինի, կնիկ, յեղիը հանգիստ, արի,
Հաղթանակը տարանք այս մեծ որվա կովում,
Վերջին շապիկս առ, վորդուս պատան կարի,
Այս որվանից կյանքը մեզ նոր բախտ ե կուռմ:

Այսորվանից մեռավ ամեն տանջանք ու ահ,
Հազար նոր սերունդներ պիտի հիշեն հավետ
Նրանց, վոր մահացան, բայց մնացին անմահ,
Մեր վորդուն ել մեռած այդ քաջ բյուրերի հետ:

1926

Պ Ա Շ Ա Կ Ը

— Այ լեզուդ պատգանձի չե՞մ,— ձայն
ափեց են կողմից վարսկան Ոսեփը:
— Այ ազաւ, բնչի ես եզպես ասում, ինչ
մի փաստ բան ա յերկաթուղին:
Հ ո Վ Շ Թ ո ո Վ ա ն յ ա ն

Ձեր հին ձորերով անցա յես, վարպետ,
Տեսա ժայռեր ու քերձեր վիթխարի,
Անտառից փչող զեփյուռների հետ
Դե-Բեզը յերգով ալիք եր տալիս
Տեսա Լուսեցի վարսկան Ոսեփին,
Ո՛, վարքան եր նա փափախվել, վարպետ,
Դե-Բեզի գուլալ ջրերի ափին
Կանգնած եր նա իր մանուկները հետ
Այն հնամենի փափախն իր գլխին,
Հին արեխները, վար աներ ատաջ,
Բայց չեր անիծում նա յերկաթուղին:
Բանել եր ձեռքին լապտերը կանաչ,
Վար շոգեքարշը սուլի համարձակ,
Դպրդան Լոսում անտառ ու ձորեր:
Վարսկան Ոսեփի ահել կրճբի տակ
Այն հին սարսափը վաղուց է կրել:
Ձեր հին ձորերով անցա յես, վարպետ,
Տեսա ժայռեր ու քերձեր վիթխարի,
Անտառից փչող զեփյուռների հետ
Դե-Բեզը յերգով ալիք եր տալիս

Ուներ նա այնտեղ փայտաշեն մի տուն,
Մի աղջիկ ուներ ու յերկու ազա.
Ռեխերի վրա հսկում եր արթուն,
Գծի պահակ եր կոչումը նրա:
Կարմիր ու կանաչ զրոշներ ուներ,
Կարմիր ու կանաչ լապտերներ սիրուն,
Շրջում եր նա միշտ գծով վար ու վեր,
Գնացքը գալիս՝ զըրոշ եր պահում:
Գնացքը գալիս՝ զըրոշում ելին
Ու կենդանանում ձորերն այդ ամա,
Յե՛վ կանաչ զըրոշ բնամ իր ձեռքին՝
Նա կանգնում եր մինչ գնացքն հեռանա:
Իսկ յերբ հոգնում եր կամ թե ձանձրանում,
Նստում եր գուլալ Դե-Բեզի ափին,
Դիտում եր՝ մութը վանց է թանձրանում,
Ու ձորը կախվում ամեն բարախից:
Իրիկվա մութում նստում եր նա լուս,
Յերկինք եր յեղնում լուսինն արծաթի,
Ու դեռն եր թափում հատակ ու մարալ
Ատոգերի կաթը կաթիլ առ կաթիլ:
Ու թռչում ելին խոհերը նրա
Մոտիկ ու հետո տարիներն անցած,
Կարծես Դե-Բեզի ջրերի վրա
Հին կաղնի լինեք խոհուն կուցած,
Կարծես Դե-Բեզի ջրերի միջով
Իր ջահել կյանքի որերն են հոսում,
Ու այրերնը բազը կարկաչով
Իր սրտի հետ են զրուցում, խոսում:
Բայց հանկարձ հեռվից վնչալով, խոսիս
Մուրում եր հսկա գնացքն արևաչ,
Նա վեր եր կենում, կանգնում գծի մաս
Բանած իր ձեռքին լապտերը կանաչ:

Մուժ եր այն գիշեր — վոչ ասող, վոչ լուսին.
 Ձորը լցված եր խավարով անհուն,
 Փայտե խրճիթից ճրագի լույսի
 Յուրն եր կայծկլտում թանձր խավարում:
 Վորոտում էյին ամպերն անարկու,
 Ճայթում, ճարճատում, դղրդում էյին,
 Կայծակն անհունի մեջքն եր մտրակում,
 Ու թնդում էյին ձորերը այն հին.
 Ու թնդում էյին ձորերը այն հին,
 Թափում եր առատ հորդ տեղատաքափ,
 Յեւ անձրևի տակ լվացվում էյին
 Ու ձեծվում էյին քերձեր ու քարափ
 Գծի յերկայնքով, խավարում հեռու,
 Կանաչ մի լույս եր դեզերում անաս,
 Մերթ կորչում եր նա ու մերթ յերևում,
 Յերբերում սիրուն ասուպի նման:
 Գծի պահակն եր, լապտերը ձեռին
 Հսկում եր անա գիծը՝ վար ու վեր,
 Լապտերի լույսն եր փռում ռեյսերին,
 Իսկ անձրևը հորդ շափշափում եր դեռ
 Իսկ ամպերը դեռ վորոտում էյին,
 Ճայթում, ճարճատում, թնդում անարկու,
 Մռայլ անհունի ամպած կողերին
 Ահեղ կայծակն եր թափով մտրակում:
 Բայց հանկարծ հնչեց անեղ մի թնդուն,
 Փույ յեկան մթնում լեռները կարձեռ,
 Յերկիրը ցնցվեց, կարձեռ ընդերքում
 Վառողի հսկա անեղ լեռ պայթեց:
 Ու արձագանքը անեղ թնդունի
 Անցավ ձորից ձոր, թնդաց լեռից լեռ,
 Ու կորավ խորքում հեռու անհունի,
 Իսկ անձրևը հորդ շափշափում եր դեռ:

Վազում եր կանաչ լապտերը ձեռին
 Գծի պահակը հուզված, անարեկ,
 — Ասես ինչ յեղավ հիմա գծերին —
 Լուռ մտտում եր նա իր հոգու հետ:
 — Ասես ինչ յեղավ...— Ու վազում եր նա
 Անձրևից ձեծված, թրջված, ծանրացած,
 Բայց ներքին մի ուժ մղում եր նրան
 Գծի յերկայնքով՝ շտապ դեպի ցած:
 Վազում եր... Հանկարծ կանգ առավ սառած.
 Լապտերի կանաչ լույսի տակ աղոտ՝
 Ահադին մի ժայռ, լեռներից պոկված,
 Հնկած եր գծին, իր վոտների մոտ:
 Լեռներից պոկված անադին մի ժայռ,
 Մահվան պես դաժան նստած ռեյսերին,
 Շուրջը ամայի քարափներ ու ծառ,
 Յեւ մթին գիշեր — վոչ ասող, վոչ լուսին:
 — Հիսա ինչ անի, գնացք պիտի դա —
 Ու կանգնած տեղը շվարեց անով—
 Կգա ակները քարովը կտա,
 Ձորը կլցվի արյունով, մահով:
 Ու թվաց նրան՝ գիշերվա մթնում
 Հսկա գնացք ե խորտակվում անա,
 Ու հաղար գիեր Դե-Բեդն են թափվում,
 Որորվում նրա ջրերի վրա:
 Բայց հանկարծ. ինչպես կայծակը մթնում
 Փայլատակում եր անտառ ու ձորեր,
 Լուսավոր մի խոհ շողաց իր մտքում,
 Իսկ անձրևը հորդ շափշափում եր դեռ:
 Իսկ ամպերը դեռ վորոտում էյին,
 Ճայթում, ճարճատում, թնդում անարկու:
 Մռայլ անհունի ամպած կողերին
 Ահեղ կայծակն եր թափով մտրակում:
 Վազեց նա դեպի խրճիթը իրա,

Անձրեկից ծեծված, հուզված, ահարեկ,
կարծես մտքերը խլիզալս ու անաս
Մարտնչում էյին նրա հողու հետ:

3

Նստած վայտաշեն խրճիթի խորքում,
ծրագլի լույսով դժգույն ու աղոտ,
Պատանի վորդին իր դասն եր կարդում,
կուտցած պատավ իր մոր ծնկան մոտ:
Յերկու վորքերը — աղջիկ ու աղա,
նիրհում էյին լուս մի թախտի վրա,
Իսկ պառավ մայրը դողդոջ ու յերեր,
Լուս կարկասում եր շորերը իրա:
Իսկ անձրեր դեռ ծեծում եր դրսում,
Ծեծում եր անվերջ ծածկ ու լուսամուտ:
Գուռը ճանչաց, խրճիթի շեմքում
Յերեաց ծեր հոր կերպարանքը մութի:
Ներս մտավ շտապ, վոնց յերկնից պակված
Անձրեկ պտղի կախված մի քուլս,
Շորերից ջուրը կաթկաթում եր ցած՝
Փայտաշեն իր տան հատակի վրա:
— Գիւրքդ թող, վորդի, գնա Սանահին:
Ու վառեց շտապ մի կարմիր լապտեր,
Ասած թող պետը գնացքը պահի՝
Թե կայարանից դուրս չի յեկել դեռ:
Մայրը սարսափեց. իսկ վորդին արտում,
Տեսնելով իր հոր դեմքը վշտահար,
Վեր կացավ տեղից, անխոտ, աննպատան,
Լապտերը առավ, ընկավ ճանապարհ:
— Վեր հանիր դու ել յերեխաներին,
Շուտ արա, կնիկ, ժամանակ չկա,
Աժդահա ժայռ ե ընկել ուրիշերին,
Հիմա ուր վոր ե գնացքը կգա:

Իսկ նա վառում եր կարմիր լապտերներ,
Ու ինքըն իրեն շշնջում ահով:
— Կգա ակները քարովը կտա,
Ձորը կըլցվի արյունով, մահով:

Ռեյսերի վրա յերկու մանուկներ,
Ձեռներին կարմիր լապտերներ պահած,
Գնացքի ճամբին սպասում են դեռ,
Հորդ անձրեկ տակ, քունհերը կտրած:
Իսկ այնտեղ հեռվում, գծով դեպի վեր,
Վազում ե արագ մի կարմիր կրակ:
Ռեյսերի վրա յերկու մանուկներ,
Պավար ձորի մեջ, հորդ անձրեկ տակ:
Իսկ ծնողները մարտնչում էյին
Նրանցից ներքե, հսկա ժայռի հետ,
Վոր մահի նման նստել գծերին,
Համառում եր դեռ ու չեր դառնում յետ:
Ռեյսերի վրա յերկու մանուկներ,
Ձեռներին կարմիր լապտերներ պահած,
Իսկ անձրեր հորդ շափշափում եր դեռ,
Ծեծում, հեծեծում, թըջում եր նրանց:
Իսկ ամպերը դեռ վորոտում էյին,
Ճայթում, ճարճատում, թնդում ահարկու,
Մռայլ անհունի ամպած կողերին
Ահեղ կայծակն եր թափով մտրակում:

4

Հանկարծ գիշերվա մթնում ահուկի,
Վորպես վիրավոր գազանի վրոնոց,
Կարծես մահազուժ սարսափներով լի,
Հնչեց գնացքի թախտոտ ծղրտոց:
Ահով լցվեցին ձորերը կարծես,
Գնացքի կանչը կրկնվեց ահա,

Դողացին անող թռչունների պես
Յերկու մանուկներ գծերի վրա
— Ասես կարո՞ղ ե գնացքը պահի...
Ասես տեսնում ե լույսերը կարմիր...
Գծի պահակը յերկյուղից, ահից
Կարծես մոռացավ անելիքը իր
Իսկ դեմից հակա վիշապի նման
Գնացքն եր ահա ֆշշալով սողում,
Յեվ անեղազոչ թնդունից նրա
Ապառաժներն ու ժայռերն են դողում
Ու մոտենում եր գույզ աչքերով վառ,
Ընթացքը նրա չեք դանդաղում դեռ,
Ու գծի վրա դիակի պես սառ
Դեռ կանգնած էյին յերկու մանուկներ
Բայց ահա կարծես դանդաղում ե նա,
Շարժաթիկերը դառնում են կամաց,
Ու գալարվելով, սողալով ահա
Գծի վրայով նա սահում ե ցած
Իսկ անձրևը հորդ շափշափում եր դեռ,
Իսկ ամպերը դեռ վորոտում էյին,
Ու դողում էյին յերկու մանուկներ
Կարմիր լապտերներ բռնած ձեռներին
Գնացքն ավելի դանդաղեց կարծես,
Ել չուներ նախկին թափը սրընթաց,
Ու հոգնած, անքուն ուղիորի պես
Կանգ առավ կարմիր լույսերի գիմաց
Մեքենավարը քրտնած, ահաբեկ,
Իր շոգեքարչից շտապ թռավ ցած,
Գծի պահակի ահել սրտի հետ
Ահռելի ձորը խնդությամբ թնդաց
Ու մթին ձորի թանձր խավարում
Մեքենավարը փաթաթվեց նրան,
Յեվ հուզմունքով լի, ջերմությամբ անհուն,

Նրանց շուրթերը միացան իրար
Իսկ ամպերը դեռ վորոտում էյին,
Իսկ անձրևը հորդ շափշափում եր դեռ,
Ու կարմիր լապտեր բռնած ձեռներին՝
Լուռ նայում էյին յերկու մանուկներ

* * *

Ձեր հին ձորերով անցա յես, վարպետ,
Տեսա ժայռեր ու քերձեր վիթխարի,
Անտառից փչող դեփյուռները հետ
Դե-Ֆեդը յերգով ալիք եր տալիս
Տեսա Լոռեցի վորսկան Ոսեփին,
Ո՛ր, վորքան եր նա փոփոխվել, վարպետ,
Դե-Ֆեդի գուլալ ջրերի ափին
Կանգնած եր նա իր մանուկների հետ

1984

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is faint and difficult to decipher but appears to be organized into several paragraphs.

ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ՊՈՆՏՆԵՐ

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is faint and difficult to decipher but appears to be organized into several paragraphs.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is faint and difficult to decipher but appears to be organized into several paragraphs.

Ի Ր Ա Ն Ի

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Յ Ե Ր Գ

1

Յերգում եյին փողոցում, շուկաներում քաղաքի,
Բակերի մեջ, ամենուր յերկու յերգիչներ,
Մինչև արև թագունին իր ծիրանին հավաքի,
Մինչև կապույտ շղարշով յերեկոն իջներ,
Մինչև ազանը ձգվեր խորախորհուրդ մրմունջով
Կտուրներից հողաշեն ու մզկիթներից,
Մինչև աղքատը վերջին, կյանքի դառը արտունջով,
Աղերսները վողբաձայն կարեր տներէից,
Մինչև աղոտ յույսերով փայլեր ամեն ասպակի,
Ու սև չաղբայի նման գիշերը իջներ,
Յերգում եյին փողոցում, շուկաներում քաղաքի,
Բակերի մեջ, ամենուր յերկու յերգիչներ:

2

Սիրում եյին այդ յերկու յեղբայրներին հարագատ,
Յերգիչներին՝ հոգեթով հույզերի աղբյուր,
Նրանք յերկու յեղբայրներ իրենց յերգերով՝ աղատ
Մտնում եյին ամեն սիրտ, բացում ամեն դուռ:
Նրանք յերկու յեղբայրներ, յերկու ծագկած նշենի,
Յերկու արփի նորածագ, յերկու վարդատունկ,
Նրանք յերկու յեղբայրներ, կարիքը միշտ փեշերին
Ամեն գիշեր մխասին գնում եյին տուն:

Մեկ մեկու դեմ սիրով լի, մեկ մեկու դեմ սրտաքայ,
Բայց մորմոքած սրտերում հոգսը միշտ արթուն,
Նրանք յերկու յերգիչներ՝ յերգի մրմունջով հարբած,
Յերազներով հոգեթով մտնում եյին բուն:

3

Ու յերբ բացվում եր արփին, փուում աշխարհի վրա
Նարինջագույն մետաքսի քնքուշ գաղիփան,
Յերբ Նյնալի սարերից իջնում եր հովը անա՝
Համբուրելով անցնում եր ամեն վարդաստան,
Յերբ Իրանի վարդարույր կանաչ աչքերի նաման
Բացվում եյին վարդերի կոկոնները վառ,
Բուրում եյին ջինջ ողում օհան, վարդ ու յեսաման,
Խմում եյին արևի ճաճանչները զառ,
Ու յերբ բացվում եյին նուրբ շուշանները սաղափի,
Թերթիկներով լուսածոր՝ աստղի թարթիչներ,
Յերգում եյին փողոցում, շուկաներում քաղաքի,
Բակերի մեջ, ամենուր յերկու յերգիչներ:

4

Յեվ հնչում եր այդ յերկու յերգիչների սրտահույզ,
Սրտամորմոք թախիծի յերզը վարարուն,
Յեվ հնչյունները յերգի՝ վորպես հույզերի փողկույզ,
Ծախում եյին կսկիծով նրանք բաղարում:
Յեվ հնչյունները յերգի սառում եյին շուկայի
Մութ կամարների ներքո, ընկնում եյին վար,
Վորպես անկենդան մետսոյ պղնձաձուլ մի շահի,
Իբրև յերգի, հույզերի ու արցունքի վարձ:
Յեվ հավաքում եյին լուռ յերգիչները այդ յերկու .
Շահիները պղնձի անկենդան ու պաղ,
Գնում եյին ընկճված, ամոթահար ու նկուն,
Անցնում եյին շուկաներ, մտնում թաղից թաղ:

5

Ու տարածվում եր նրանց՝ Սաֆարի ու Ջեյնալի
Յերգի հոչակն ամենուր, մտնում անից տուն,

Նրանք մի գույզ յերգիչներ հարագատ ու սիրալի,
Ծաղկոցների բուրմունքը նրանց ջինջ սրտում
Նրանք մի գույզ յերգիչներ ու աշխարհում վարդաստան
Վարդերի փուշն եր միայն բաժինը նրանց,
Այդպես յերգով չեր մտել վոչ մի սոխակ Գյուլխոստան՝
Խանչալները հոգսերի սրտերում խրած:
Այդպիսի յերգ չեն լսել շուշանները սաղափի,
Յերբ վոր զեփյուռը նրանց շուրթերին իջներ,
Յերգում եյին փողոցում, շուկաներում քաղաքի,
Բակերի մեջ, ամենուր յերկու յերգիչներ:

Յ Ե Ր Կ Ը Ո Ր Ի Յ Ե Ր Գ

1

Արդուլ խանի հոյաշեն պարտեղները անասման,
 Ոթախները գորգադարդ՝ մետաքս ու ատլաս,
 Արդուլ խանի մարմարե ապարանքը աննման,
 Մնգուկներում մարգարիտ, գոհար ու արմաստ.
 Արդուլ խանի ուղտերի շաքանները անհամար,
 Մետաքս գորգերով բեռնած ձգված Հինդ ու Չին,
 Արդուլ խանի բաղերում վորքան, վորքան նուշի ծառ,
 Վորքան թաղեր խաղողի, ծիրան ու անջիր:
 Արդուլ խանի հարեմում վորքան լուսաշող գոհար,
 Ազամանդներ շողշողուն աստղերից վճիտ,
 Արդուլ խանի պարտեղի վարդերից ել թարմ ու վառ
 Քանի չքնաղ փերիներ հարեմի միջին:

2

Ապարանքի դեմ դիմաց ավազանը մարմարի,
 Շատրվանը արմաստի հալոցք ե ծորում,
 Շուրջը գորգերն արվան ծաղիկների, վարդերի,
 Վորոնց վրա արևն իր գույներն ե ցողում:
 Սանդուխներին՝ մետաքսե ասեղնակար բարձերին,
 Նստոտել են անկանոն կանայք Արդուլի,
 Հովը իջել ե նրանց արբեշումե վարսերին՝
 Համբույր ու բույր տանելու վարդին, սյուսբուլին:
 Յերկու ջահել դարավաշ սինխներով արծաթի,
 Նախշուն ֆինջանների՝ մեջ բերում են գյուլար,
 Վարդի բույրով հագեցած, վորպես՝ չքնաղ հեքյաթի
 Հրաշք աղբյուրների ջուր, նրա պես զուլար:

Ու նրանց մեջ նստել ե հարեմի ծեր ներքինին,
 Գլխին դեղին արախչին, հագին արխալուդ,
 Վրան փաթթած յերկնագույն իր մեջկապը սաթինի,
 Դեմքը՝ թոշնած դեղձի պես, անբեխ, անմորուք:
 Կատակում են նրա հետ ու քաշքշում են նրան
 Շարժումներով գրգրուչ, լպիրշ ու կրքոտ,
 Արդուլ խանի հարեմի կանայք՝ սողունի նման
 Գալարվում են, տապկլտում իրքը նրա մոտ:
 Ու բրբջում ե անգոր ծեր ներքինին հարեմի,
 Յեվ կանացի իր ձայնով ճվճվում անդուր,
 Բայց քաշքշում են նրան ու գալարվում են ելի,
 Աղաչանքը ներքինու իզուր ու իզուր...

4

Ավազանի շողշողուն, մարմար պուունկին նստած,
 Իր մտքերին անձնատուր չքնաղ Նաջիրան
 Բազամաձև աչքերի յերկար թարթիչները թաց՝
 Կախել եր լուրթ ջրերին, գիշերվա նման
 Ու կարծես թե վարդերի ցուլն եր ընկել այտերին,
 Կուրծքը յեխում եր իջնում, վորպես հովի խաղ,
 Նկարել եր լուսաշող ավազանի հայելին
 Նրա պատկերը նրբին, նոճու պես չքնաղ
 Յեվ ջրերի հայելում հեռու եր կուրծքը նրա,
 Կարծես այդ հեքն եր հուզում կոհակները բյուր,
 Կարծես գեփյուղը միայն վառ կարոտովը նրա,
 Նրա համբույրի համար մտավ խաղաղ ջուր:

5

Արդուլ խանի հարեմի ազամանդն եր Նաջիրան,
 Նրա գարդը սիրելի վողջ հարեմի մեջ.
 Նրա հայրը հանգեբում կյանքը մաշած մի չորան,
 Աղբյուրների պես հատակ, գառների պես խեղճ:
 Ուրախ արցունքն աչքերին՝ քյարին արավ աղջկան,

Տվեց խանի հարեմին վորպես մի փեշքեշ,
— Արարիչ տեր, — ասաց նա, — իմ սիրելի Նաջիրան
Քանուս լինի բախտավոր՝ խանուսներին մեջ:
Բայց հոգու մեջ ամպ ունեւր ու դժբախտ եր Նաջիրան,
Մոտենում եր ծեր խանին խորը նողկանքով,
Ու թոչնում եր ջրափի գլուլը սաքահու նման,
Յերբ թեքվում եր արեւը, իջնում յերեկոն:

6

Ավազանի ափին մինչ՝ լուս թախծում եր Նաջիրան,
Ու արցունքն եր լվանում վիշտը աչքերի,
Քանի կանանց ճանկերից, ցամքած աղվեսի նման,
Դուրս եր պրծել հարեմի ծերուկ ներքինին:
Ու քրքշում եյին դեռ՝ նստած մետաքս բարձերին,
Հնչուն ծիծաղը նրանց առվի պես զուլալ,
Ղարավաշները նրանց, Արդուլ խանի հարսերին,
Բերում եյին սառնորակ շարբաթ ու գլուլար:
Ու յերբ տրտմությամբ կախված՝ Նաջիրայի ամպի պես
Թարթիչները սկաթույր ջրից բարձրացան,
Ծաղկոցից դուրս, փողոցում, անցնելով բակ ու պարտեզ,
Արտակեզք կանչի պես հասավ յերգի ձայն:

7

Տարածվում եր այդ յերգը, վորպես դառը սրտերի
Վշտամորմոք, սրտաբուխ արցունքներին ծոր,
Յեւ հնչյունները յերգի իջնում եյին վարդերին,
Վորպես կաթիլ առ կաթիլ սրտից իջնող ցող:
Յեւ հնչյունները յերգի իջնում եյին սրտերին—
Հոգու հրդեհ եր կարծես բռնկել ողում,
Ջերմությունից այդ յերգի բույրն եր քամվում վարդերի.
Ու ներծծվում ամեն մի զգայուն հոգում:
Հնչյունները այդ յերգի այրում եր սիրտը նրանց,
Վորպես բոցի կաթիլներ պոկված արևից,
Լսում եյին մետաքս իրենց բարձերին նստած
Սիրունները մարմարե՝ խանի հարեմի:

8

Ու յերբ սառեցին յերգի թրթիռները յեթերում,
Ինչպես մրմունջն ազանի լրիկվա պահին,
Ինչպես հանգչում ե խաղաղ ամեն գիշեր թփերում
Առունների յեղերքի գլուլը սաքահին,
— Կանչի, ծերուկ,— ասացին սիրունները հարեմի,
— Կանչի թող գան ու յերգեն մինչև իրիկուն,
— Կանչի, ծերուկ, դեռ շատ կա մայրամուտին արևի,
Աղերսեցին մեկ առ մեկ նրանք ներքինում:
Ու ներքինին թոնթոթաց, քիչ համառեց, տրտնջաց,
Հետո ժպտաց խորամանկ, բացեց փեշն իրա,
Յեւ արծաթի թուամանը նրա փեշում ծնգաց,
Ու փայլ փոռց խորշոմած յերեսին նրա:

9

Յեւ մինչ գնաց ներքինին անցնելով բակ ու պարտեզ,
Կանաչ կարգի բերեցին գլուխ ու վրա,
Սև մետաքս ամպերի նրբին ծվենների պես
Իջան նրանց գլխերին ուրբանդ ու չաղրա:
Սև մետաքս ամպերի նրբին ծվենների պես
Գրկեց ամեն մի չաղրա պայծառ մի լուսին,
Թաթախվեցին լույսի մեջ սև ուրբանդները կարծես,
Ու խմեցին լույսերը նրանց յերեսի:
Ու մինչ չքնաղ Նաջիրան համբուրվում եր հովի հետ,
Մինչև ուրբանդը նրբին յերեսին իջներ,
Ու մինչ հևում եր խանդից վողջ պարտեզը բուրավետ,
Պարտեզ մտան սրտահույզ յերկու յերգիչներ:

10

Յեկան կանգնեցին նրանք խանուսներին դեմ դիմաց,
Նրանք յերկու յերգիչներ, յերկու ուռ դալար,
Յերկու թխաղեմ ջահել, նախշուն արախչին դրած.
Ջուխտակ աչքերի վրա՝ ջուխտակ սև կամար:
Մեծը՝ Սաֆարն ավելի բարձրահասակ ու դժգույն,

Փոքրը՝ Ջեյնալը սիրուն խոշոր աչքերով,
Վորոնց մեջ կյանքը կարծես լցրել էր վիրտ, տխրութուն,
Ու դարձրել էր նրանց տխրությամբ գերող:
Կանգնել էյին նրանք լուռ, յերկու ջահել յերդիչներ,
Յերկու յեղբայր հարազատ իրար կողք կողքի,
Աչքերն հառած յերկնքի փերուզներին, դեպի վեր,
Հնչեց նրանց հոգեթով զողանջը յերգի:

11

Ծորաց թախիծը անհուն հնչյուններից այդ յերգի,
Սրտիացին ծաղկոցի վարդերը բոլոր,
Դյուրթվեց դալար մի նոճի ավազանի յեղերքին —
Նաջիրան էր՝ խոհերի ծովի մեջ մոլոր:
Բուրեց ճերմակ մի շուշան թովչությունից այդ յերգի,
Նաջիրան էր՝ հառաչեց մորմոքով խորին,
Ծաղկած, փարթամ նշենին թափեց թերթերն իր ծաղկի,
Նաջիրան էր՝ արցունքի շիթերն աչքերին:
Ավազանը բյուրայիլը գրկեց արեւ պայծառ,
Նաջիրան էր՝ Ջեյնալի պատկերը հոգում,
Ջեփյունն անուշ թովչությամբ ծաղկանոցով անց կացավ,
Նաջիրան էր՝ սիրո վառ ծաղիկ էր ջոկում:

12

Յեւ թրթիռները յերգի անձրևի պես հորդառատ
Յերկու բուրա ամպերից թափվում էյին վար,
Արդուլ խանի հարեմի կանանց աչքերի առաջ
Բացում սիրո, տանջանքի, վշտի մի աշխարհ:
Լսում էյին նրանք լուռ ու նրանց հետ միասին
Վարդաստանն էր հառաչում բույրերով բոլոր,
Յեւ ծաղիկները ասես վառ թերթերը լվացին
Թրթիռներով այդ յերգի՝ արցունքներ ծոր:
Յեւ մինչ հնչում էյին մեղմ հնչյունները այդ յերգի՝
Համուռ էր որը արդեն իրիկվա պահին,
Կուշ էր բերում նրբահյուն՝ առունների յեղերքին՝
Շեփորները գույնզգույն գյուլը սաբահին:

Լոեց յերգը, Փանջարից աղախինը հարեմի
Դունաթափ ու անարեկ կոացավ ներքե:
— Խանը գալիս ե,— կանչեց, ու կարծես մի անդամից
Մոռացվեցին վայրկյանում յերգիչ ու յերգեր:
Ու շփոթված վեր յելան սիրունները հարեմի,
Վորը բարձր մոռացած, վորը թաշկինակ,
Մեկն էլ իր սիրտը թողած սանդուխքների քարերին՝
Յերգի մորմոքով լեցուն թրթիռների տակ:
Նաջիրան էր, մոտեցավ յերգիչներին այդ յերկու,
Քաշեց ուրբանդը դեմքից, վորպես մի լուսին,
Աչքերի մեջ բորբոքված կրակները իր հոգու,
Անխոս նայեց Ջեյնալի տրտում յերեսին:

14

Անխոս նայեց, հեռացավ, վորպես չքնաղ մի յերգ,
Վորպես հովը, անվրդով ջրերի վրա,
Վորպես մշուշ նրբաթև կապույտ ջրերից յելած,
Վոր քաշում է մետաքսե փեշերը իրա:
Ու Ջեյնալի ջինջ հոգում, համբ պատկերի նման,
Մնաց թախձոտ աչքերի անմար մի հայացք,
Մնաց ամպի պես տրտում չքնաղագեղ Նաջիրան՝
Մունջ հայացքը Ջեյնալի աչքերին հառած:
Յեւ մինչ մարած աչքերից հարեմի՝ ձեր ներքինու՝
Կարիճի պես թունավոր հայացքը իջներ,
Թողին պարտեզը չքնաղ, սև շահիներ ձեռքերում,
Ու հեռացան գլխիկոր յերկու յերդիչներ:

1

Խոր քնի մեջ բնկղմած՝ Արդուլ խանի հարեմում
 Լույսերն հանգել են վազուց, չկա վոչ մի ձայն,
 Վարդաստանը հովի դեմ քնքուշ վարսերն ե սանքում,
 Հովը բույրերն ե նրա անում ցիր ու ցան
 Սուսամբարը սլսվաց, կարծես լալիս ե տըտում,
 Ու հառաչում հոգեթով բույրերով իրա,
 Լուսնի սինին վերևից հալած արծաթ ե թափում
 Շատրվանի շողշողուն ջրերի վրա:
 Ավազանի ջրերում որորվում ե մի պարտեզ՝
 Ջրնափրվուր ու չքնաց շուշաններով լի,
 Այդ աստղերն են, յերկնքի արցունքները սիրակեզ,
 Վոր նախշել են ջրերի հստակ հայելին:

2

Վարսերն արձակ, սթախում, լուսնի շողը յերեսին,
 Բաղամածն աչքերի թարթիչները կախ,
 Թիկնել ե լուս Նաջիրան ասեղնակար իր բարձին
 Գլխում խոհեր անհամար ու սրտի մեջ վախ:
 Հեռուներից քաղաքի, հովի շուրթերին բեկ-բեկ,
 Հասնում ե մի անցորդի ախուր բայաթին:
 Ու հեծկտում ե կարծես Նաջիրայի սրտի հետ
 Շատրվանը լուսաշող՝ խավար հայաթից:
 Ու հեծկտում ե կարծես վարդանոցում բույրով լի,
 Թրթիռներով թախծալի սրտակեղեք յերգ,
 Ու տեսնում ե կարծես նա ավազանի հայելին,
 Ու նրա մեջ որորուն սևաչյա մի դեմք:

— Ո՛վ ստեղծող արարիչ,— մրմնջում ե Նաջիրան,
 Փառքիդ, կամբիդ մատաղ յես ու քո զորության,
 Թոչունին թե ես տվել, ոճերին ճար ու ճամբա,
 Մարդուն հանձնել ես մարդու անգութ գերության:
 Ահա վտաներդ եմ ընկել, յես՝ փոշին քո վտաքերի,
 Թե մեղք եմ գործում քո դեմ՝ տուր ինձ կրակի,
 Թե չե՛ փրկիլը, աղատիլը, մի թող իմ հոգին գերի,
 Մի թող ջահել իմ կյանքը խանը խորտակի...
 Մրմնջում ե Նաջիրան, լուսնի շողը յերեսին,
 Սիրտը ամպի մի քուլա ու աչքերը թաց,
 Մետաքսաթել վարսերը փռած մեջքին և ուսին...
 Դուրը բացվեց ու շեմքին խանը յերեսաց:

4

Հագած յերկար մի կաբա, ձեռքին թաղբեն սև սաթի,
 Ու կրքերից բռնկած ժպիտ շուրթերին,
 Վորպես յերկու կեռ խանչալ՝ կախած բեխերն արծաթի,
 Կանդնեց խանը տարփանքի փայլը աչքերին:
 Հետո դանդաղ մոտեցավ. դողաց չքնաց Նաջիրան,
 Վորպես հողմից սաբսուուն դալարաճյուղ ուռ,
 Վտաքի յելավ ու կանդնեց ձեռ խանի դեմ հանդիման,
 Աչքերը թաց ու հոգին քարերի պես լուս:
 — Ցող ե իջել սիրունիս վարդե այտերին, ինչո՛ւ,
 Ամպել ե իմ սիրելին, յերկինքն իմ հոգու:
 Նաջիրային արդյոք ի՞նչ խորունկ մի վիշտ ե տանջում,
 Առա, վա՛րդս, այս ժամին ինչո՛ւ յես անքուն:

5

Ու կոպցավ ձեռ խանը Նաջիրայի շուրթերին՝
 Ինչպես կարմիր վարդերին ձյուն իջներ հանկարծ,
 Ու Նաջիրան կարծես իր հոգու մռայլ ամպերի
 Վորտումով՝ դառնորեն հանկարծ հեկեկաց:
 — Թույլ տուր, խան իմ, հետանա քո հարեմից Նաջիրան,

Նրա հայրը չորան է գառները պես հեղ,
Նաջիրայի որրոցը յեղել է հանդ ու չիման,
Աճել է նա դաշտերի վայրի ծաղկի պես:
Աղի արցունքն աչքերին, սրտի մեջ վիշտ ու մրմուռ,
Քո վտարի հող Նաջիրան աղաչում է, խա՛ն,
Նա կթողնի, կհանգի վշտամորմոք ու տխուր,
Թույլ տուր, խան իմ, հեռանա դժբախտ Նաջիրան:

6

Մռայլվում ե ծեր խանը, մուժով լցվում ե հողին,
Ինչպես գիշերվա պահին սարը Եյնալի,
Ու դայրույթը՝ վանդակած վագրի նման մոլեգին՝
Նրա կրծքի վանդակին դադար չի տալիս:
Մոնչում ե կրծքի տակ, կուրծքը յեմում ե իջնում,
Յերակները ճակատի խփում են արագ,
Կարծես հողու մեջ նրա վայրագ մի ճիչ է հնչում,
Վիրավոր մի դադանի ցնցող աղաղակ:
Բայց զսպում ե ծեր խանը իր դայրույթը կատաղի,
Ու գողգողուն, հուզմունքով ասում ե նրան,
Մինչ թափում ե այտերին արցունք-աստղերը աղի,
Վշտամորմոք ու տրտում դժբախտ Նաջիրան:

7

— Լսիր, սիրուն, կմեռնի, չի դիմանա առանց քեզ,
Առանց արև, առանց ոգ խանը կմարի,
Խորշակահար իմ հոգում սարերի հով դու ինչպես,
Վարդերի բույր դու ինչպես իրիկվա պահին:
Քեզ հանգերի, սարերի վայրի կարոտն ե քաշում,
Աղբյուրների զլզլան այմաստ հայելին,
Իսկ իմ կյանքը գունաթափ ու ցրտահար մի աշուն,
Ուզում ե քո կենսատու բույրը վայելի:
Թարթիչներդ թուրի պես իմ սրտին ես խրել դու,
Նրանցով եմ շնչում յես, ապրում աշխարհում,
Քանի ցուրը պատկերիդ լույս ե տալիս իմ հոգան՝
Պիտի մնաս, սիրելիս, դու իմ հարեմում,

Ասաց, մռայլ հեռացավ Աբդուլ խանը դառնացած,
Հոգին հուզված՝ ալեծուփ ջրերի նման,
Յեվ խոհերին անձնատուր սանդուղքներով իջավ ցած,
Աչքերի դեմ շարունակ տրտում Նաջիրան:
Դրսում պարտեզն եր շնչում ծաղիկներով բազմաբույր,
Ավազանը աստղերից գորգեր եր հյուսել,
Վարդերի վառ շուրթերին գեփյունների նուրբ համբույր,
Իսկ լուսինը իր ճամբան վաղուց եր կիսել:
Շրջում եր նա մտախոհ, իր մտքերով որորուն,
Աբդուլ խանը՝ սև ամպի քուլայի նման,
Նրա վրա լուսինն իր արծաթ հայացքն եր ծորում,
Աչքերի դեմ շարունակ տրտում Նաջիրան:

9

Մթնեց կարծես, Լուսնկան, սչքի պայծառ բերի պես
Մտավ ամպե կոպերի թարթիչների տակ,
Լուսածագը խավարում փայլուն թրերն իր ճոճեց,
Հեռվից լսվեց զանգերի զվարթ աղաղակ:
Քաղաքի խուլ հեռավոր փողոցներից ղողանջով
Կարավաններն ուղտերի յեկան ու անցան,
Ու հեռացան, հեռացան, դարձան հեռվում շառաչող
Աղմկահույզ ջրերի այլերների ձայն:
Յեվ ծուխի պես յերկնածիք, կտուրներից դեպի վեր,
Բարձրացավ մեղմ ու թախծոտ մրմունջն աղանի,
Վորպես աղբուր, աղաչանք և յերկյուղած ու կերկեր,
Վոր ալլահը նոր որվա չարը խափանի,

10

Յեվ լուսացավ Աբրը վոսկեսապատ ուղտի պես
Կարծես ծնկի իջավ լուրթ լեռան պոռնգին,
Թափանցեց մի բազմերանգ, բարձր պատուհանից ներս
Ծիածանի գույներով փովեց հատակին:
Քնած եր դեռ Նաջիրան գունաթափ ու դալկահար,
Գանգուրները տարածված դեմքին և ուսին,

Պատուհանից թափանցող ծիածանը գունավառ,
Փռվել էր լուռ, մարմարե, գունատ յերեսինս
Յեւ թվում եր՝ ունկնդիր վշտամորմոք մի կանչի,
Նրա կուրծքը թախիծով պիտի հառաչեր,
Յեւ թվում եր, վոր կամաց, Նաջիրայի ականջին,
Յերգում էին սրտահույզ յերկու յերգիչներս:

Չ Ո Ր Ր Ո Ր Կ Յ Ե Ր Կ

1

Թիկնած թավիչ բարձերին, դեմը դեյլանն արծաթի,
Արդուլ խանը խոհերի ծովի մեջ անվերջ,
Ինչպես մռայլ մինարեն թանձր մշուշը պատի,
Ինչպես դեյլանը ծխի բուլաների մեջ:
Ղեյլանի մոտ ծնկաչոր, հարեմի ձեռ ներքինին
Նստել էր լուռ, սիրտը մութ կասկածներով լի,
Խանը կանչել է նրան, ու նա հայացքը գետնին,
Սպասում էր սրտադող նրա դեմ հիմի:
Սակայն ծխում էր նա դեռ, հողին պղտոր ու հուզված
Վորպես ծուխով հագեցած ջուրը դեյլանի,
Ու ներքինին փչում էր մեկ-մեկ կրակը մարած,
Վոր դեյլանը ծխի բիլ բուլաներ հանի:

2

— Ասա ինձ, շուն, շուտ ասա, լսվ ես հսկում իմ դոսն
Արդյոք ով է սողացել իմ պատերից ներս.
Ասա, ինչո՞ւ յե այդպես թախճոտ դարձել Նաջիրան,
Ճիշտը ասա, թե չե, շուն, կապանեմ յես բեզ:
Ու հայացքը շեշտակի ուղղեց նրա աչքերին,
Վորպես արյունով ներկված մահառիթ մի սուր,
Ահից դողաց, գունատվեց ու կարկամեց ներքինին.
— Դե շուտ, ել մի մտմտս, ճիշտ պատասխան տուր:
Բայց ներքինին լուռ էր դեռ, կարծես ահից բարացած
Հետո բացեց իր սիրտը, վորպես մութ դիշեր.
— Յերեկ, իրիկվա պահին, իմ տեր, իմ խան վողորմած,
Պարտեզ մտան յերգելով յերկու յերգիչներս:

— Նրանք յեկան, յերգեցին, լաց եր լինում Նաջիրան,
 Քարթիչները ամպի պես կախած ջրերին,
 Կանգնել եր նա՝ ջրափին թեքված ուռնու նման,
 Իր մտքերին, հույզերին, խոհերին գերի
 Ու յերբ յերգը վերջացավ, յերբ լուռ կախվեց յերեկոն
 Մոտեցավ նա Ձեյնալին, կանգնեց դեմ դիմաց,
 Թավիշ բողբոջը պատռած, վորպես վարդի մի կոկոն,
 Նա յերեսից ոււրանգը իջեցըրեց ցած,
 Իջեցըրեց ու նայեց Ձեյնալի սև աչքերին,
 Այդ աչքերը փայլեցին, վառվեցին կարծես,
 Բայց վոնդեց Ձեյնալին, խան, քո շունը, քո գերին.
 Վողորմած խան, բոլորը՝ ինչ տեսել եմ յես:

4

Յե՛վ կատաղած արձակեց խանը վայրագ աղաղակ,
 Վտաքի թռավ ու պատից մտրակը խլեց,
 Ու ստրակը ոձի պես Արզուլ խանի ձեռքի տակ
 Ոձագալար ֆշշոցով ողում պտտվեց:
 Իջավ սմբած ներքինու կողերին ու վոտներին.
 Ու վոռնում եր, աղերսում նա գետնատարած.
 — Խա՛ն, քո շունն եմ, գթա ինձ, քո ստրուկը, քո գերին,
 Բայց մտրակը ըտրանին իջավ կատաղած:
 — Շունը ազնիվ ե լինում, հավատարիմ, հոգատար,
 Շունը ազնիվ ե հսկում իր տիրոջ դրան,
 Շունը փեզում, հաջում ե, յերբ տեսնում ե մի ոտար,
 Ու չի թողնում իր տիրոջ գույքը գողանան:

5

Բայց հոգնեցին, թուլացան բաղուկները ձեր խանի,
 Շարտեց նա մտրակը ներքինու վրա,
 Ինչպես թունավոր մի ոձ վերջին թոխքն իր անի՝
 Սև մտրակը ոձի պես փաթաթվեց նրան:

սկ ներքինին նվում եր ու տնքում եր նվազած,
 Խանը շրջում եր հուզված, փնչում, քրթնջում,
 Ու գայրույթը, վորպես վագր՝ հազիվ վանդակից փախած.
 Ահեղ ձայնով վոռնում եր, կանչում, մռնչում:
 Հետո խաղաղվեց կարծես նրա հոգին այնկոծ,
 Նստեց, հանձնեց մտքերը ղեյլանի ծուխին,
 Բայց դեռ իր սիրտը լափող հոգու խորքերից մի բոց,
 Ժպտա փոեց նրա ձեր դեմքին ու բեխին:

6

— Մոտ յեկ,—ասաց ժպտալով,—իզուր ձեծեցի յես բեզ,
 Աշխարհի մեջ. ներքինի, ուժով սեր չկա,
 Հեշտ ե տիրել յերկրներ մեծն Իսքանդարի պես,
 Բայց վոչ մի զորք չի տիրել սիրտը աղջկա:
 Լավ ե ինքս իմ ձեռքով, իմ իսկ աղջկա նման
 Քյարին անեմ, թող լինի կինը Ձեյնալի,
 Թող բախտավոր լինի նա, իմ սիրելի Նաջիրան,
 Դրբանով ել ձեր սիրտս ուրախ կլինի:
 Գտիր. կանչիր Ձեյնալին յեղոր հետ այս իրիկուն,
 Ասա նրան բոլորը՝ ինչպես ասացի,
 Կտամ նրան հող, այգի, կտամ նրան փող ու տուն,
 Թող արժանի լինի նա իրա սիրածին:

7

Հետո, կարծես թե հուզված, յերկարաձիգ մի շնչով
 Ծծեց ծուխը ղեյլանի կարոտով անհագ,
 Կարծես ուզում եր խեղդել իրա հուզմունքը ծուխով,
 Ու մորմոքները սրտի թաղել նրա տակ:
 Իսկ ներքինին ընկճված, հլու լսում եր խանին,
 Ու նայում եր ակնապիշ աչքերին նրա.
 Կարծես ուզում եր հոգու վողջ խորհուրդները քամի.
 Կարծես ուզում եր նրա հոգին հասկանա:
 — Կկանչես և մի մուլա, վոր գա քյարինը անի,
 Իսկ Նաջիրան հենց հիմա թող գա ինձ այցի,
 Պատմիր նրան մեկ առ մեկ վորոշումը իր խանի,
 Ել ասելիք չունեմ քեզ, հիմա հեռացիր:

Յեզ ներքինին գլխիկոր, ձեծված, հուզված ու նկուն
 Թողեց ոթթախը խանի վորսկես մի ստվեր,
 Աչքերի մեջ տարբւթյուն, հոգում դարմանքը անհուն,
 Նա իր խանից չեր լսել այդպիսի բան դեռ
 Իսկ ոթթախում դեռ ծխի քուլաները դեյլանի,
 Բարդ-բարդ յեջնում եյին վեր ու իջնում նորեն,
 Ամբոխվում եյին ողում, վորսկես խոհերը խանի,
 Վորոնց ծայրը ով գիտե վորտեղ եր կորել...
 Ամբոխվում եյին ողում, հետո ցրվում, տարածվում
 Մթնշաղի կապտավուն շղարշի նման,
 Յերը գեփյուռի նման մեղմ ոթթախի դուռը բացում,
 Ներս ե մտնում վշտահար, թախծոտ Նաջիրան:

Նա մոռյլ եր ու տըտում, վորսկես աշնան առավոտ,
 Վորսկես անձրևի պատրաստ յերկինքը ամպած,
 Կանգնել եր լուռ, անվստահ ոթթախի փակ դռան մոտ,
 Հյուսերն արձակ, այտերը արցունքոտ ու թաց,
 — Իմ սիրունի աչքերը, թարթիչները թաց են դեռ—
 Ասաց խանը սիրտը լի թախիձ ու հուզում,
 Գիշերն ամբողջ յերգել են յերկու ջահել յերգիչներ,
 Ու մորմոքել են գուցե նրան յերազում:
 Գիտեմ բոլորը արդեն, գիտեմ, սիրել ես նրան,
 Այն սևաչյա ու սիրուն յերգիչ Ջեյնալին,
 Կարելի յե հնարքով թռչել աստղերի վրա,
 Բայց վոչ մի մարդ չե շինի սրտի բանալին:

Իսկ Նաջիրան մոռի պես լուռ հալվում եր իր տեղում,
 Խանի քաղցը խոսքերից կարծես շանթահար,
 Նրա մարմնով կարծես թե սև ոձեր եյին սողում,
 Մնացել եր խոհերի ծովի մեջ շվար,
 — Գնա, վարդս, նրա հետ քյաբին կանեմ այս գիշեր.

Գնա, բախտավոր յեղիր, թող այդպես լինի,
 Արդեն կյանքիս մահաշունչ ծանր ձմեռ ե իջել,
 Բո բախտով ել իմ սիրտը ուրախ կլինի
 Յեզ ոթթախից դուրս յեկավ խանը թախծոտ ու հուզված,
 Մոռյլ, վորսկես անթափանց ու խավար գիշեր,
 Իսկ Նաջիրան՝ արցունքոտ իր աչքերի դեմ կանգնած
 Տեսնում եր լուռ ու տխուր յերկու յերգիչներ:

1

Իջալ Իրանի վրա իրիկունը հերարձակ,
 Ու ծխի պես թանձրացալ մութը կապտափուն,
 Յեւ իրիկվա կերկերուն, թախճոտ ազանների տակ
 Իր կրակները վառեց ամեն հյուզ ու տուն:
 Յեւ իրիկվա կերկերուն թախճոտ ազանների հետ
 Արդուլ խանի պարտեզից բույրեր բարձրացան,
 Յեսամանը, շուշանը ու վարդենին բուրավետ
 Իրենց բույրը սփռեցին ողում ցիր ու ցան:
 Ու փիրուզե լեռներից իջալ մեղմիկ ու թազուն
 Միրահարը վարդերի—գեփյուղը նրբին.
 Թպրտացին ծառերին մռայլ չղջիկներն ու բուն,
 Ստվերների նման սև, նրանց պես մթին:

2

Արդուլ խանի պալատում, ոթախներում, պարտեզում
 Տիրում եր մի անսովոր աշխուժ յեռ ու զեռ,
 Խանը կարծես անհանգիստ, հոգում թախիժ և հուզում,
 Իր հյուրերին՝ անհամբեր սպասում եր դեռ
 Իսկ Նաջիրան զեռ տրտում, մտամոլոր եր հնա,
 Թպրտում եր իր սիրտը վորպես ծտի թև,
 Յերբ բակ մտալ իր եշով ձերունափառ մի մոլլա,
 Մեկն ել լապտերը ձեռին՝ կողքից հեիհև
 Ու մինչ մոլլան յերերուն, շարժումներով անվստահ
 Ծեր ներքինու ոգնու թյամբ իր եշից իջներ,
 Մըտերը լի կասկածով, ու քայլերով անհաստատ՝
 Պարտեզ մտան սրտահույզ յերկու յերգիչներ:

Յեկան, բարձրացան նրանք սանդուղքներով դեպի վեր,
 Բացվեց դուռը նրանց դեմ խանի ոթախի,
 Ու խանի դեմ Ջեյնալի սիրտը կարծես թե հալվեց,
 Այդ ամթից եր արդյոք, թե նրա վախից:
 Ու ներս կանչեց ձեռ խանը յերգիչներին այդ յերկու՝
 Աչք ամեյով Ջեյնալին վոտրից մինչ զլուս,
 Նրա հստակ աչքերում զգաց կրակը հոգու,
 Ջգաց թախճոտ յերգերի շունչը սրտաբուխ:
 —Նստեք,—ասաց ձեռ խանը, Ու լուռ նստեցին նրանք
 Արդեն բարձերին թիկնած մոլլի դեմ դիմաց՝
 Ջեյնալի մունջ կրճքի տակ բորբոքվել եր մի կրակ,
 Ու նա ամբողջ իր մարմնով հանկարծ սարսուղ:

4

— Տղաս, ուրախ զգա բեզ, հալալ բեզ իմ Նաջիրան,—
 Ասաց խանը նայելով դեմքին Ջեյնալի,—
 Նրա հետ բեզ այս գիշեր կպսակեմ անպայման,
 Հիմա մի բան յերգեցեք քոյցը, սրտալի՛
 Իսկ Նաջիրան պարտեզում, ավազանի յեղերքին
 Լաց եր լինում սիրտը խոր սարսափներով լի,
 Տարածվեցին յերբ տխուր թրթիռները հին յերգի,
 Ու միացան պարտեզի թովիչ բույրերին:
 Ու մինչ արցունքն աչքերին մորմորում եր Նաջիրան,
 Ականջն յերգի մահաշունչ տխուր կտրկաչին,
 Աղախինը մոտեցալ սահող ստվերի նման,
 Ու ինչ վոր բան շշնջաց նրա ականջին:

5

Ասաց, շտապ հեռացալ վորպես հովը, վոր կամաց
 Չոր սաղարթները շոյում, անցնում ե արագ,
 Ու Նաջիրան մնաց լուռ, սարսափներով քաբացած,
 Իր կոկորդի մեջ խեղդած ճիչ ու աղաղակ
 Իսկ յերգը դեռ զեղզեղում ու տարածվում եր ողում,

Սրտակեղեք ու հուզիչ, վորպես մահվան՝ բոթ,
Ու թրթիռները յերգի մի սիրտ էյին ծըվատում,
Ավազանի աստղալի ջինջ ջրերի մոտ:
Ու թրթիռները կարծես յուննի արծաթ շողերում
Սառում, թափվում էյին վար, վորպես արցունքներ,
Վոր թափվում էր միտլար շատրվանը ջրերում,
Վորպես պայծառ, շողշողուն բյուրեղյա ակներ:

6

Այնտեղ յերգում էյին դեռ: Ու յերգի տակ որորուն
Վոլորում էր ձեր մոլլան թաղրեն սև սաթի,
Յերբ մի պառավ վառ չայի բաժակները գունգոզոյն
Մեջտեղ գրեց սինիով փայլուն, արծաթի:
Ու յերբ յերգը ավարտվեց, խանը դարձավ Ջեյնալին
—Ապրես, տղաս,—ասաց նա,—բախտավոր լինես,
Ու ծաղկաղարդ մի բաժակ մեկնեց նրան՝ թեյով լի,
Վոր հալոցքի պես վոսկու ծփում էր կարծես:
—Նաջիրային ներս բերեք,—կանչեց խանը սրտաբաց,
Թող գա, նստի, այս գիշեր պսակն է նրա:
Ու Ջեյնալի սիրտը խոր թռչունի պես թպրտաց,
Ու ջերմություն գգաց նա այտերի վրա:

7

Սակայն չկար Նաջիրան, նրան փնտում էյին դեռ,
Ահից գեղնել էր արդեն ձերուկ ներքինին,
Սիրտը լի էր յերկյուղով, զողում էյին վրտ ու ձեռ,
Աղերսում էր վոր նրան մի կերպ գտնեյին:
Արդուլ խանի պայատում խառնվել էյին իրար,
Փնտում էյին ամեն տեղ, ամեն մի անկյուն,
Սակայն իզուր, Նաջիրան չէր յերևում ու չկար,
Վողջ պալատը հագեյ էր վիշտ ու տխրություն:
Իսկ շատրվանը զրսում յուննի արծաթ շողերում
Հեկեկում էր ու թափում աստղե արցունքներ,
Վորոնք թափում էյին լի ավազանի ջրերում,
Վորպես պայծառ, շողշողուն բյուրեղյա ակներ:

8

Յեվ մինչ փնտում էյին դեռ Նաջիրային պալատում,
Ջեյնալը լուռ դատարկեց բաժակը չայի
Նրա ծովի պես փրփրած հողում սիւրտն էր թպրտում,
Ինչպես փոթորկի պահին թևերը ճայի:
—Յերգիր,—ասաց ձեր խանը,—մենակ յերգիր այս անգամ
Թող քո յերգի զողանջով գա քո Նաջիրան—
Յեվ բեխերի տակ կարծես կախվեց ժպիտ մի տարտամ,
Ու սպրդնեց կարծես նա կտավի նման:
Բայց սաբսափից չովեցին սև աչքերը Ջեյնալի
Ջայնը խղիղաց, յերգի տեղ լավեց թույլ նվոց,
Ու կոկորդից վարդագույն ու վառ արյուն էր գալիս,
Վորպես սրտում կուտակված սիրո այլոց բոց:

9

Մինչ Սաֆարը հեկեկում, համբուրում էր Ջեյնալին,
Քարացել էր իր տեղում արդեն ձեր մոլլան,
Յեվ քրքջում էր խանը չարախինդ ու սրտալի:
—Ե՛յ, կանչեցեք, հարմնիր ե՛յ թող գա Նաջիրան,
—Ե՛յ, կանչեցեք,—դեկ պես հռուում էր խանը ձեր,—
Թող գա, թող գա, այս գիշեր պսակն է նրա:
Մինչ այդ յերկու յերգիչներ արդեն տեղից բարձրացել,
Գնում էյին գլխիկոր՝ փաթաթված իրար:
Մինչ շատրվանը այնտեղ, յուննի արծաթ շողերում
Հեկեկում էր ու թափում աստղե արցունքներ,
Թողին պարտեզը խանի խորունկ մի վերք սրտերում,
Ու հեռացան արցունքով յերկու յերգիչներ:

10

Առավոտյան Ջեյնալը ել չտեսավ վառ արփին,
Սառել էյին վարդաբույր շուրթերը նրա,
Իսկ խանի վառ պարտեզի ջինջ ավազանի ափին՝
Գտան մետաքս մի ուրբանդ ու մի չաղբրա:
Ու ծառաները վշտով ու արցունքոտ աչքերով

Ավագանից հանեցին Նաջիրայի դին,
Նրա ճակատը կարծես հովհարում եր մեղմ մի հով,
Յեւ համբուրում եր կարծես վոսկեվառ արփին:
Ու թվում եր՝ ունկնդիր վշտամորմոր մի կանչի,
Նրա կուրծքը թախիժով պիտի հառաչի,
Ու թվում եր, վոր կամաց, Նաջիրայի ականջին
Յերգում եյին սրտահույզ յերկու յերգիչներ:

Յեւ դերվիշը ավարտեց, Ու մորուքին ձյունափառ
թափեց, վշտի, թախիժի դառը արցունքներ,
Հառաչեցին նրա հետ՝ լսողները վշտահար,
Բազմությունը բարացած սպասում եր դեռ
— Դերվիշ, ինչնու յես լալիս, ինչն ե տանջում քո հողին,
— Դերվիշ, ինչնու յես մոռյլ կախված ամպի պես.
— Դերվիշ, ո՞վ ե, արդյոք, ո՞վ ծնունդ տվել այդ յերգին,
Վոր մորմորով ու վշտով պատեց մեզ ու քեզ
Յեւ գլխաբաց, զգզված, մաղերն հովից ցիր ու ցամ,
Սիրտը հանձնած խոհերի թանձր մշուշին,
Արցունքախեղդ կոկորդով շշնջաց նա մեղմաձայն.
— Այդ Ձեյնայը յեղբայրն եր դժբախտ դերվիշ:

1984—1985

Գ Յ Ո Ւ Լ Ն Ա Ր Ա

Ե՛յ, խանի յերկիր, թաջիրի յերկիր,
Գյուլնարի այս վարդ Շիրազում չկար,
Գյուլնարի պես վարդ, հարեմի յերկիր,
Իրանի վոչ մի հարեմում չկար:

Ղեյլանի ծուխը թե յերկինք յեւներ,
Աստղերին համներ՝ ենպես յույս չկար,
Գյուլնարի սիրտը վոնց արև լիներ,
Արեւ վկա՝ Իրանում չկար:

Մայիսին բացվող նշենին անգամ
Գյուլնարի բույրն ու հմայքը չուներ,
Անձրեկց հետո յեսամանն անգամ
Գյուլնարի քաղցը թովչանքը չուներ:

Ե՛յ, խանի յերկիր, թաջիրի յերկիր,
Գյուլնարի պես վարդ Շիրազում չկար,
Գյուլնարի պես վարդ, հարեմի յերկիր,
Իրանի վոչ մի հարեմում չկար:

1

Մի աղջիկ եր, ապրում եր Իրանում,
Գորգագործ մի աղջիկ եր նա,
Նա մի ծեր հայր եր խնամում,
Գյուլնարա եր անունը նրա:

Սիրուն եր Գյուլնարան, շատ սիրուն
Թիֆեոնից թովոուն եր նա,

Աչքերին սյուրմա չեր քաշում,
Ձեր դնում մազերին հինա:

Նա խանի խանութները համար
Հյուսում եր համամի խալիչա,
Շիրազի վարդանոցից ել վառ—
Բայց խանի խանութները համար:

Խիում եր դանակը հինվածքին,
Կտրում եր թելերը գունագեղ,
Գյուլնարի հինած դազգյահին
Շիրազը կարող եր նախանձեր:

Գյուլնարի հյուսած վարդերից
Կխարվեր բյուրյուլը անգամ,
Նա կարող եր մետաքսի թելերից
Պարտեզներ հյուսել անթառամ:

Մի աղջիկ եր, ապրում եր Իրանում,
Գորգագործ մի աղջիկ եր նա,
Նա մի ծեր հայր եր խնամում,
Գյուլնարա յեր անունը նրա:

2

Գյուլնարա, սիրուն Գյուլնարա,
Ղալամբյար հոնքերիդ տակին
Թախիժ կա աչքերիդ վրա,
Գյուլնարա, սիրուն Գյուլնարա:

Ծաղկադարդ չթով սքողված
Սրտիդ մեջ ու հոգուդ վրա
Տրտունջ կա, բողոք կա պահված,
Գյուլնարա, վշտոտ Գյուլնարա:

Գյուլնարա, գորգագործ աղջիկ,
Քո յերկրի բոքը արևի տակ
Հասնում ե րադամ ու նաբինջ,
Բուրում են դաշտերը թովիչ:

Սահայն դու արևի կարոտ,
Արևից ժպիտ չես քաղել,
Տրտունջոտ քո հոգու համար՝
Նարինջը կարիճ ե դառել:

Լսվում ե մրմունջը թառի,
Նվում ե սեզահը վերից,
Ճմլվում ե սիրտը Գյուլնարի,
Ծիծաղներ են լսվում հարեմից:

«Շարյաթին գեմ գնալ չի լինի,
Ուրացում ե առանց չաղբայի,—
Կարծես թե լսվում ե խանի
Պոսքերը ականջին Գյուլնարի:

Կարծես թե տեսնում ե նրան,
Ձգում ե սարսափն ահարկու,
Բայց հյուսում ե հինվածքի վրա՝
Կուտակված տրտունջը իր հոգու:

Խալիչա ե հյուսում Գյուլնարան,
Հուզիկերից ե հյուսում կարծես նա,
Ահա նա հինվածքի վրա
Նկարում ե պատկերը իրա:

Ահա նա կանգնած ե կնտեղ,
Մետաքսե թելերից հյուսած,
Աչքերը վառվում են կարծես,
Չարսավը նետել ե նա ցած:

... Լսվում ե մրմունջը թառի,
Նվում ե սեզահը վերից,
Հուզված ե սիրտը Գյուլնարի
Հարեմի թառից ափելի:

Ու մի որ, յերբ արեն յելավ,
 Ու ժպտաց Իրանի վրա,
 Դուրս յեկավ Գյուլնարան տնից՝
 Խալիչան ձախ ուսի վրա:

Հասավ նա պալատը խանի,
 Գորգազարդ ոթախը նրա,
 Կլկում էր ջուրը դեյլանի՝
 Խանի դեմ, սանդալի վրա:

Ղեյլանի հուզված ջրի պես
 Թայրտում էր սիրտը Գյուլնարի,
 Ամոթով խոնարհվեց նա կարծես,
 Ու դժկամ բարեկեց խանին:

— Գյուլնարան նվեր է բերել,
 Գյուլնարան տրտունջ ունի, խանն,
 Թույլ տուր, վոր բոլորի հետ մեկ տեղ,
 Գյուլնարան դեն գցի չաղըրան:

Յեվ փոեց նրա դեմ ու դեմ
 Խալիչան՝ բողոքը իրա,
 Գյուլնարան կանգնած էր ենտեղ,
 Համարձակ, առանց չաղըրա:

— Զնդա՛, շնն,— խանը վորոտուց,
 Դղրդաց պալատը աղմուկից,
 Գյուլնարան ճչաց, ընկավ ցած՝
 Յերեսին իջած ապտակեց:

Ներս րնկան ծառաները խանի
 Յեվ կանայք խանի հարեմից,
 Փովել էր մարմինը Գյուլնարի,
 Գյուլնարան տնքում էր ցավից:

— Դուրս տարեք, թող մորթեն զբան,
 Թող փրթեն առաջը շների,
 Իմ հողում առանց չաղըրա
 Վոչ մի կին չպետք է ապրի:

Գյուլնարա՛, գորգազործ աղջիկ,
 Քո յերկրի բորբ արևի տակ
 Հանում է բազամ ու նարինջ,
 Բուրում են դաշտերը թովիչ:

Սակայն դու արևի կարոտ,
 Արևից ժպիտ չես քաղել,
 Տրտունջոտ քո հոգու համար՝
 Նարինջը կարիճ է դառել:

5

Այդ որը իրիկնային պահին
 Աբյունը հոսեց Գյուլնարի,
 Մեռավ նա արևի կարոտ,
 Իրանի գյուլը սաբահին:

Ե՛յ, խանի յերկիր, թաշիրի յերկիր,
 Գյուլնարի պես վարդ Շիրազում չկար,
 Գյուլնարի պես վարդ, հարեմի յերկիր,
 Իրանի վոչ մի հարեմում չկար:

Ղեյլանի ծուխը թե յերկինք յեյներ,
 Աստղերին հասներ՝ ենպես լույս չկար,
 Գյուլնարի սիրտը վոնց արև լիներ,
 Արևը վկա՝ Իրանում չկար:

Գ Յ ՈՒ Լ Ե Ա Ն Դ Ա

1

—«Պարսկուհի, վարդի պես մի աղջիկ ես,
թուփի պես դալար ես դու,
Կարծես թե Շիրազի մեծ բախչից ես
Ու բույր չես ավել մարդու»:

—«Պարսկուհի, աչքերըդ նշի ձև են,
Սաթի պես բիրերըդ սև,
Ու թուշոգ ծիծեռի դույզ թևեր են
Հոնքերըդ կամար ու կետ»:

—«Պարսկուհի, բեզ արևը սիրել է,
Թիթեռն էլ սիրել է քեզ.
—«Պարսկուհի, չարսավըդ սաթին է սև,
Ամպի պես պատել է քեզ»:

2

Այդպես են յերգել քեզ, պարսկուհի,
Իրանցի շահիրները տրփոտ,
Շահիրները քո հարեմ յերկրի,
Ուշ գիշերից մինչև առավոտ...

Այդպես են յերգում հիմա ել
Աֆիոնով հարբած Իրանում,
Ուզում են յերգել ու համել,
Իրանցի հազար խաս խանութ

Բայց ուր է Իրանը քո հիմա,
Դու ապրում ես ուրիշ մի յերկրում,
Ուր չկա հաշիշ ու հինա
Ու մեկը քեզ յերգեր է դրում:

Գուցե դու ոտար ես այդ յերկրին,
Չես յեղել դուցե Իրանում,
Զգիտես թե ինչպես քեզ բերին,
Չեն պատմել, դու չես իմանում:

.. Յերևի իրանցի մի թաջիր,
Բարձեղ է ուղտերի մեծ շարան,
Ու մի որ բերել է նուշ ու չիր,
Ես յերկրում ծախելու համար:

Ու վերջին ուղտերի վրա,
Վոսկեկար փարդերով նախշած,
Բարձեղ է դույզ-դույզ քաջաֆա,
Ու իր հետ բերել է իր կանանց:

Ու իր հետ բերել է—ուղտապան
Մի թշվառ Յուսուֆ կամ Հասան,
Վոր բորիկ է քայլել վողջ ճամբան,
Ու հասել է եստեղ՝ Յերևան:

Ու իր հետ, իր կանանց համար,
Բերել է յեթիմ մի դարավաշ,
Յնցոտի հազած մի Բահար,
Որավարձը մի հատ չոր լավաշ:

Յեվ հետո՝ ով իմանա ինչ՞ե՛,
Զի ուզել յես դառնալ Իրան,
Խանութ է բացել թիրմաշու,
Հաստատվել է եստեղ՝ Յերևան:

Յեվ ապա՝ որեր են անցել,
Տարիներ են անցել յերևի,

Ուղտապանն ու Բահարը թաշիրի
Դռանը դուր են քնացել...

Ու մի որ սիրել են իրար,
Կամ թաշիրը «խղճացել է» նրանց,
Քյարին է արել շարիաթով,
Յերկուսին տվել է միմյանց:

Հնորյա այդ արմատն իրանցի,
Տվել է շատ ճյուղեր, վոր հիմի
Այդ ճյուղերը ծաղիկներ են բացել,
Վոր քեզ պես մի աղջիկ լինի:

3

Հիմա դու ԿԻՄ ունես գոշիդ,
Գյուլխանդա ջահել կոմսոմոլկա,
Դու ցրել ես դարերի փոշին.
Քեզ վրա ել չարսավ չկա:

Բայց գիտես, սերունդներ մեռան
Թաշիրի ու խանի հլու,
Ու նրանց շիրիմների վրա
Նորարաց մի լալա յես դու:

Հիմա քո մեջ պայքարն է յեռում,
Հիմա դու վազքի հետ որերի,
Գյուլխանդա, նոր կյանքն էս կուռ
Վազվա Յուսուֆի ու Բահարի:

Հենց այդ է, վոր հուզում է հոգիս,
Հենց այդ է, վոր զգում եմ, վոր կաս,
Գյուլխանդա, սիրելի պարսկուհի,
Արևի պես վառման կոմսոմոլկա:

1926

Թ Ա Ո Ջ Ա Ն Ի Մ Ո Ր Մ Ո Ք Ը

Շեշկիլանի բաղերի մեջ,
Թաղերի մեջ կեր ու խում է,
Բյուլբյուլների խաղերի մեջ
Վարդի թուփը արնախում է,
Հարեմի մեջ հեքը թառի
Սրտի նման բարախում է,
— Թառզան, սիրած, գյոզալ յարիդ
Կամքը իր հոր փափախում եր:

Յեսամանի ծառը ունեք
Յարիս նման խաս շրթունքներ,
Սև խաղողի թաղը ունեք
Յարիս նման սև աչունքներ,
Բյուլբյուլների բաղը ունեք
Յարիս այտերն—վարդի թերթեր,
— Թառզան, սիրած, գյոզալ յարիդ
Հոր քար սիրտը՝ ամուր բերդ եր:

Թառի առաջ սիրտս բացի,
Յարի ցավը թառն ինչ անի,
Վարդը տեսա՝ դարդս լացի,
Վարդը աչքի ցողն ինչ անի,
Թաց աչքերես տվի բարձին,
Վախ, չոր բարձը ինձ լինչ անի,
— Թառզան, սիրած գյոզալ յարիդ
Հեքը՝ հացով ծախեց խանին:

Մի թառլան ուզա չոքեց զըռան,
Շեմքին ախր են իմ սիրտն եր,
Սանի ուզտը կոխեց վրան,
Սիրտըս ախր սիրով լինն եր,
Յարըս խանին խաղալիք ե,
Ինձ համար նա կյանքս լինն եր,
—Թառզան, յարիզ համար բերած
Սաս քյաշափան մահով լինն եր:

Ե՛յ, բաղամաղյուլ հաղբան վըրան
Քյաշափի մեջ յարըս լինն եր,
Ռանզը յարիս գեղին գափոան՝
Աչքիս առաջ մահըս լինն եր.
Ուզտը կանգնեց՝ յարըս վրան,
Վտաքերի տակ, վանի, իմ սիրտն եր,
—Թառզան, սիրած, գյողալ յարիզ —
Ուզաի վրա հարեմ տարան:

1933

Կ Ը Ջ — Կ Ա Լ Ա Ս Ի

(Լեզբնդ)

1

Կասպիական ծովի ափին,
Մռայլ, վորպես ձեր մի ժողա,
Կանգնել ե նա՝ Կըզ—Կալասին
Ամթահար տեսքովն իրա:

Ծովն եր հիշում միան՝ վոր կա
Մի պատմություն նրա մասին,
Մեկ ել ինքն եր տխուր վկա՝
Ամթահար Կըզ—Կալասին:

Բայց մի գիշեր ծովը լուանին
Պատում եր յերբ դրա մասին,
Ափ շարտեց գաղանիքն այդ խոր
Չարածճի մի քնքուշ հով:

Յեւ պատմվեց հազար բերան,
Հազար մարդիկ իրար ասին,
Ու իրբի հուշ այդ պատմության՝
Մնացել ե Կըզ—Կալասին:

1

Ասում են յեղել ե մի խան,
Ապրել ե շքեղ պալատում,
Յեղել ե և տեր և իշխան,
Այժմյան Բագու քաղաքում:

Պալատում նրա մարմարե,
Ու վարպետ մատների նախշած,
Լույսերը յերբեք չեն մարել
Յերբևե մինչև լուսաբաց:

Ունեցել է հարեմ՝ գյուլիստան,
Կանայք՝ ջաննաթի փերի,
Հարեմում մինչև սուփ-ազան՝
Զի լուել մրմունջը թառի:

Յեղել է այնտեղ խրախճանք,
Յեղել է քեֆ ու խնդություն,
Գիշերը՝ վայելք ու տրփանք,
Յերեկը՝ թմրիք, քաղցր քուն:

2

Սիրուն է յեղել թխաչյա
Մի հատիկ աղջիկը խանի,
Մարմինը մետաքսե խալիչա,
Ժպիտը՝ ծաղկոցն Իրանի:

Բիրերը՝ շահանու գիլլա,
Հոնքերը՝ լուսնի մահիկներ,
Մարմարե այտերի վրա
Վոնց վարդի շվաք ընկճներ:

... Սիրել է խանը աղջկան,
Սիրել գաղտնի, իր հողում,
Այնպես կին՝ Արանը վկա,
Զեր յեղել նույնիսկ ջաննաթում:

Սպասել է խանը տարիներ,
Սպասել է՝ կիրքը միշտ արթուն,
Բայց մի որ՝ ել չի համբերել,
Զիմացել աիրել իր հողուն:

Ուզել է, վոր գրկի աղջկա
Իրանը հասուն, մարմարի,
Ու կրծքի նուների վրա՝
Իր կրքի հրդեհը մարի:

Աղջիկը յեղել է հաստատ,
Անարգել է արարքն իր հոր,
Ու հետո՝ ծեր խանը վհատ,
Տվել է վճիռն իր հոր:

—Մտածիր,—ասել է նրան,—
Մտածիր մինչև առավոտ,
Թե չե կբաշեմ շան նման,
Հարճի պես, լիբր ու անամոթ:

Ու նստել է մինչև լուսաբաց
Աղջիկը աչքերը լեցուն,
Ընկերը ծովը փրփրբած՝
Լուսնյակի մահիկը ծոցում:

3

Յեղել է լուսաբաց ու արև,
Բացվել են վարդերը բոլոր,
Աղջիկը անհույս, անարև,
Խոնարհվել է առաջը իր հոր:

Ասել է՝ ծովի մեջ սիրուն
Ինձ համար շինիր աշտարակ,
Ասել է՝ վոր շատ է սիրում
Յերազել ջրերի կանչի տակ:

—Յեվ հետո,—ասել է նրան
Աղջիկը կսկիծը սրտում,—
Տիրակալ դարձիր և իշխան
Աղջկադ կյանքին ու հողուն:

Նդացել ե հոգին ծեր խանի,
Կանչել ե բաննա ու Ֆանյա,
Մեհմաբներ ե կանչել Իրանից,
Վոր ծովում շինեն մի կալա:

Ծովի դեմ, յերես առ յերես,
Աղջիկը ականջի ջրերին,
Վոր լինի չքնաղ, լուսադես
Աստղերի ու ծովի սիրելին:

4

Ասում են՝ հաջորդ ատավոտ,
Յեկել են մարդիկ հողագույն,
Դեմքերը վառ ու արևոտ,
Փահլաներ համառ, աննկուն:

Քրտինքը դարձել ե հեղեղ,
Նառնվիկ ջրերին ծովի
Մարդիկ են ընկել ու մեռել,
Մանուկներ մատնվել սովի:

Ու մի որ ծովի մեջ սիրուն,
Կանգնել ե շենքը բարձրարեքձ,
Գեղեցիկ աղջկա սիրուն,
Աղջկա Աշտարակը մեծ:

Պատմում են, վոր հենց այդ գիշեր,
Յերբ էջել ե մութը աղամա,
Վառել են այտեղ բյուր լույսեր,
Նորակերտ կալայի վրա:

Աղջիկը յեղել ե արտում,
Յեղել ե հուզված ու մոլոր,
Կսկիծը ու լացը սրտում,
Վոնց աշնան ամսյամած մի որ:

Յելել ե կալայի վրա,
Ու նայել աստղերին, աշխարհին
Նետել ե մարմինը իրա
Իր սիրած կապույտ ջրերին:

—

Այդ որից անցել են դարեր,
Գահեր են գլորվել, չկան,
Վառվել են լույսեր ու ջահեր,
Շատ ջրեր են հոսել կչկչան:

Պակսել են ջրերը ծովի,
Աշտարակը թողել ցամաքում,
Ծնվել ե ուժեղ, կորովի
Դասակարգը Բագու քաղաքում:

Ծնվել ե մի նոր թրքուհի,
Վոսկեվարս արև նորածագ,
Վոր շահ ու խանից ահ հունի՝
Արևի վոսկի լույսի տակ:

1929

Հ Ա Յ Ն Ե Յ Ի Ց

Կանգնած ե մենակ մի յեղևնի,
Հյուսիսում մի մերկ բլրի վրա,
Ննջում ե նա լուռ, սառցի, ձյունի՝
ձերմակ ծածկույթն ե պատել նրան:

Յերազում ե մի արձալենի,
Վոր արևելքում այն հեռավոր
Կիզիչ ժայռի մի կողմն հիմն՝
Թախծում ե լռիկ ու մենավոր..

Հ Ա Յ Ն Ե Յ Ի Ց

Ի՞նչ է ուզում շիթն արցունքի,
 Չէ՞ վոր նայվածքս է պղտորում,
 Իմ աչքի մեջ նա մնաց յետ,
 Նա մնաց յետ հին օրերում:

Նա ուներ շատ փայլուն բույրեր,
 Վոր հոսել են բոլորն արդեն
 Իմ տանջանքի, խնդության հետ,
 Գիշերվա մեջ ու հողմի դեմ:

Յեվ աստղերն են հոսել կապույտ
 Յեվ հոսել են մշուշ ինչպես,
 Վորոնք խինդն ու տանջանքը այդ,
 Թափանցեցին սրտիցս Ներս:

Ա՛խ, իմ սերը հոսեց նույնիսկ,
 Հոսեց, ինչպես դատարկ մի շունչ,
 Արցունք իմ հին ու մենավոր,
 Հոսիլը նույնպես դու անմոռնչ:

Հ Ա Յ Ն Ե Յ Ի Ց

Ձեռքդ գիր սրտիս, բաղբը իմ սիրելի,
 Լսում ես ինչպես բախում ե ելի,
 Ապրում ե այնտեղ փայտագործ մի չար,
 Շինում ե նա հար դագաղ ինձ համար:

Գիշեր ու ցերեկ բախում ե, թափում,
 Վաղուց ե անբուն աչքս չեմ փակում,
 Ա՛խ, շտապեցեք, փայտագործ վարպետ,
 Վորպեսզի շուտով բուն մանեմ հավետ:

Հ Ա Յ Ն Ե Ց Ի Ց

Վարդը վառ, շուշանը, սղամնի ու արև
Ինձ յերբեմն սիրո բերկրանքով են վառել.
Ել չեմ սիրում նրանց, սիրում եմ մի եյակ:
Յեվ փոքրիկ, և նրբին, և մաքուր ու միակ,
Նա ինքն է վողջ սիրո աղբյուրը վաճառեց,
Յեվ վարդ է, շուշան է, աղամնի ու արև

Գ Ր Ե Ն Ա Դ Ա

(Մ. Սվետովից)

Գնում եյինք շարքով,
Սյանում մարտերում,
Յեվ «խնձորի» յերզը
Պահած ատամներում,
Ա՛խ, յերզը, այդ յերզը
Պահում են մինչ հիմի
Կանաչները մատղաշ
Քարերն տափառտանի

Բաց այլ մի, այլ յերգ է
Յերկրի մասին հեռու
Իմ ընկերը իր հետ
Թամրի վրա կրում:
Յերգում է, զիտում նա
Յերկիրն մտերիմ.
— Գրենազա, Գրենազա,
Գրենազա դու իմ:

Նա յերզը, այդ յերզը
Անգիր, անգիր սերտեց...
Տըղային վիրտեզից
Այդ թախիժը պատեց,
Ասա՛, Ալեքսանդրովսկի,
Պատասխան տուր Խարկով,
— Վաղնից է յերզում եք

Սպանական հանգով,
Ասա, Ուկրաինա',
Հաճարի սեջ չի՞ այս
Տարաս Շեվչենկոյի
Փափախը բնկած:
Վճրտեղից այդ յերզը,
Ընկեր մտերիմ,
— Գրենադա, Գրենադա,
Գրենադա դու իմ:

Ասել հապաղում ե
Յերազոդ գյուղացին,
Յեզրայր իմ, Գրենադան
Գրբում կարդացի
Գեղեցիկ անուն ե,
Մեծ պատիվ ե դա,
Գրենադյան շրջան
Սպանիայում կա
Թողի յես իմ հյուզը,
Գնացի կովի—
Գրենադայում հողը
Գյուղացուն տրվի
Մնաք բարով, տուն իմ,
Ծընող, մտերիմ
— Գրենադա, Գրենադա
Գրենադա դու իմ:

Թռչում, տենչում էյինք,
Վար սովորենք արագ—
Գիտությունը կովի—
Ռումբի լեզուն կրակի
Բարձրացավ արևը
Ու իջավ կրկին,
Հոգնեց ստեպներում
Մինչև անգամ ձին:

Բայց «խնձորի» յերզը
Աղեղով տանջանքի,
Խփում եր ջրկատը
Ժամանակ— ջուր թակին
Ապա ուր ե յերզըդ,
Ընկեր մտերիմ,
— Գրենադա, Գրենադա,
Գրենադա դու իմ:

Յեվ խփված մարմին մի
Գետին ըրկավ ահա,
Ընկերն առջինը
Թողեց թամբն իրա
Տեսա՛ յես՝ յուսինը
Թեքվել եր դեպ նա,
Յեվ սեռած շուրթերը
Հծծեցին Գրենա...
Գնաց իմ ընկերը
Հեռու մի յերկիր,
Մթին մի ճամբա, ուր
Տարավ յերզը իր:
Զիմացանք այդ սրից
Յերկիրն մտերիմ:
— Գրենադա, Գրենադա,
Գրենադա դու իմ:

Զիմացավ ջրկատը
Կորուսան գինվորի,
Ու յերգեց մինչև վերջ
Յերզը «խնձորի»:
Ընկան միայն կամոց
Վերջալուստի թավշին
Անձրևի արցունքի
Շիթերն առաջին
Յեվ հորինեց կյանքը

Նոր յերգերը իրա,
Հարկավոր չե, տղերք,
Թախծել յերգի վրա:
Թողե՛ք դա, թողե՛ք դա,
Տղերք մտերիմ,
Գրենա՞ղա, Գրենա՞ղա,
Գրենա՞ղա դու իմ:

1934

Վ Ե Ր Ջ Ե Ր Գ

Յերգեր, յես եմ ձեր ստեղծողն ահա,
Կյանք եմ տվել ձեզ հույզով իմ սրտի,
Վորպեսզի լինեք գիմացկուն, անահ,
Յեւ ջերմ իմ սիրտը ձեր մեջ չցրտի:

Յեւ ինչպես փարթամ բուսթյունը վեհ
Իր միլիոնավոր արարածներին
Պաշտպանության բյուր գեներք ե տվել,
Վոր վտանգների չլինեն գերի,

Յես եւ տվել եմ ձեզ լավ կամ թե վատ
Պաշտպանության գեներք— պատկեր ու հանգեր,
Տվել եմ ձեզ իմ հույզերը առատ,
Քանի դեռ նրանք իմ մեջ չեն հանգեր:

Ապրեցեք կյանքում՝ կարող եք յեթե,
Ինձնից ոգնութուն չուզեք յերբեք,
Իմ նեղ որերում ոգնում ե միթե
Նա՛ վոր ինձ կյանք ու արե ե տվեր:

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Յ Յ Ո Ւ Ն

1. Այս հերթակի թղթի վրա 7

Ի Յ Ե Ր Կ Ր Ի Ց Ե Ր Գ Ե Ր

2. Քարերիդ յերզը յերգեմ	11
3. Բալլադ Խորհրդային Հայաստանի մասին	12
4. Ժամացույցը	16
5. Յերկաթալարի յերզը	18
6. Պատմութիւնը զրված ժայռի վրա	21
7. Տարեդարձի յերգ	24
8. Աճուձ (Հողմերի դեմ չեն յերերա)	28
9. Ծերմակում են մազերս	29
10. Քարտաշները	30
11. Նորակառույցը	31
12. Քաղաքը (Այս քաղաքում)	33
13. Ո՛ր, քաղաք իմ	34
14. Փոխվել ե քո պատկերը	36
15. Կոմունարներ	37
16. Քաղաքի հետ	40
17. Ժամապահը	42
18. Խնդութիւն	44
19. Շենքը	46
20. Դամբանական	47
21. Լույսերը	48
22. Կգտ նա	49
23. Անվերնագիր	50

24. Առավոտ	51
25. Կահաչը	52
26. Հացի լերդը	54
27. Առաջին ողանալին	57
28. Յերգ հաղթանակի	58
29. Անավարտ պատմություն	62
30. Պատգամավորը	66
31. Յերկու յերգ լենինին	68
32. Կտակ	69
33. Իմ յերգերը քեզ	71
34. Յես իջնում եմ ձորը	72

II Յ Ե Ր Գ Ե Ր Հ Ա Ր Վ Ա Ծ Ա Յ Ի Ն Ն Ե Ր Ի Ն

35. Աշխարհում կըլինի շողշողուն մի գարուն	75
36. Հարվածայինները	76
37. Ազմկում են քս հոգում	80
38. Յես քեզ իմ մեջ եմ գզում	82
39. Հողիս փուլեր	83
40. Ունկնդրիք իմ յերգին	84
41. Յերգ կառուցման	85

III Խ Ա Ռ Ը Յ Ե Ր Գ Ե Ր

42. Որացույցը	89
43. Պոետը	90
44. Դաշնակահար յերեխա	92
45. Գիշերսուռ	93
46. Վայրկյանը	94
47. Աշնանային	95
48. Լուցկի	97
49. Մանուկները	98
50. Խոհ	100
51. Խորհուրդ	102
52. Դու փորձի նման չար	103
53. Վոչ վշտացիք	104
54. Ինչ ջահել ե ֆիրդուսին	105

55. Շիրիմը	106
56. Յերկու յերգ Նազիկին	107
57. Ջան տղա	109
58. Ջյունը	110
59. Ծողիկները քուն կմտնեն	111
60. Գրիչ	112
61. Յերգիս հետ	113
62. Յերը չեմ լինի յես	115
63. Փլուզում	116
64. Խաղալիքը	117
65. Հենակները	118
66. Վերջալույսը	120
67. Վոսկին	122
68. Կմնա վառ արևը	123
69. Լենինրով	124
70. Գեղջ. յերգեր (Կոմսոմոլ են տղեն)	126
71. Իմ կյանքը քարոտ ճամբա	127
72. Լինեյի, հով լինեյի	128
73. Բատրակ լինի, լավ լինի	129
74. Են տարի	130

IV Պ Ո Ե Մ Ն Ե Ր

75. Հեքյաթ Շիրակի մասին	135
76. Նախատիները	144
77. Լավ որերի համար	150
78. Պահակը	156

V Ա Ր Ե Վ Ե Լ Յ Ա Ն Պ Ո Ե Մ Ն Ե Ր

79. Իրանի	167
80. Գյուլնարա	191
81. Գյուլխանդա	196
82. Թաղանի մորմորը	199
83. Կըզ- կալասի	201

VI ՔԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

84. Հախից	209
85. »	210
86. »	211
87. »	212
88. Գրենաղա—Մ. Սվետլովից	213

VII ՎԵՐՋԵՐԳ

89. Յերգեր յես եմ ձեր	219
---------------------------------	-----

Գիրքը ենթարկվել է ակտազանոսան

20/11 - 42 թ.

91225 M

41225 1 A.

53927